

23. évfolyam,
2021. 4

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi

Szemle

63.

Alapítva: 1993

Várostörténeti folyóirat

Veszprémi Szemle

23. évfolyam,
2021. 4. szám

63.

TARTALOM

AZ OLVASÓHOZ

A veszprémi helytörténeti kutatásról és írásról **3**

VESZPRÉMI KUTATÓK ÉS MŰHELYEK IX.

A szülőföldjét kutató Albrecht Sándor kilencven esztendő **11** Csiszár Miklós

TANULMÁNYOK

Püspökgyilkosság Veszprémben. Kőszegi (II.) Péter veszprémi püspök pályája **16** Kádár Tamás

„... ily jó levélíró, s pontos atyádfia ...”
Részletek Tagyosi Csapó Kálmán levelezéséből **39** Földesi Ferenc

ÉVFORDULÓK

100 éve született dr. Bodor Endre a Veszprémi Vegyipari Egyetem (Pannon Egyetem) egyetemi tanára **73** Próder István

HELYTÖRTÉNETI BARANGOLÁS

Szimfónia–harmónia–finálé, avagy miért, hogyan jött létre a Vetési? Emlékező gondolatok a Vetési Albert Gimnázium létrejötté 30 éves jubileumára **82** Maróti Rezső

80 éves a veszprémi Budapest úti gyalogos felüljáró **85**

KÖNYVSZEMLE **88**

88 Rainer Pál

90 Sebő József

NEKROLÓG

Emlékezés Veszprém utolsó tanácselnökére **93** Tölgyesi József

SZERZŐINK FIGYELMÉBE. Közlési feltételek a VESZPRÉMI SZEMLE várostörténeti folyóiratban

Várostartörténeti Folyóirat

Veszprémi Szemle

23. évfolyam, 63. szám 2021. 4. szám

Várostartörténeti folyóirat
ISSN 1217-5358

Alapítva: 1993

Alapító főszerkesztő:
Dr. Tölgyesi József

Főszerkesztő:
Dr. Csiszár Miklós (2011–2018)

Dr. Földesi Ferenc PhD

Technikai szerkesztő:
Dénes Tamás

Szerkesztőbizottság:
Dr. Karlinszky Balázs PhD
Dr. Négyesi Lajos PhD
S. Dr. Perémi Ágota PhD
Dr. Vizi László Tamás PhD

Tanácsadó testület:
Kovács Győző Gyula
Dr. Pálffy Géza DsC
Perlakiné Scharf Claudia
Rainer Pál
Sebő József
Somfai Balázs
Szabóné Vörös Györgyi

Kiadja: a Veszprémi Szemle
Várostartörténeti Közhasznú Alapítvány

Levelezési cím:
alapitvany@veszpremiszemle.hu

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke

A főszerkesztő elérhetősége:
veszleszerk@gmail.com

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

A folyóirat évente 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI:

DR. CSISZÁR MIKLÓS ny. könyvtárvezető, Veszprém; DR. FÖLDESI FERENC, Veszprém; KÁDÁR TAMÁS történész, Budapest; MARÓTI REZSŐ mérnök-közgazdász, Veszprém; PRÓDER ISTVÁN ny. múzeumi igazgató, Várpalota; RAINER PÁL történész, Veszprém; SEBŐ JÓZSEF irodalmár, középiskolai tanár, Veszprém; DR. TÖLGYESI JÓZSEF tanár, Veszprém.

Illusztrációk:

Földesi Ferenc, Lőrinczi Ferenc, Vargané Nyári Katalin, Zachar Zsolt

Veszprémi Szemle Várostartörténeti Közhasznú Alapítvány

Takarékbank Zrt.:

73200189-11291268

Támogatóink:

A Veszprémi Szemle megjelenését támogatták Honoráriumról lemondtak:

Lásd a 10. oldalon

A borító képei:

Címlapon: Kőszegi (II.) Péter püspök pecsétlenyomata. Forrás: MNL Országos Levéltára DL_DF 1025.

2. oldalon: Dr. Bodor Endre mellszobra a Pannon Egyetem aulájában. Fotó: Vargané Nyári Katalin

3. oldalon: A gyalogos felüljáró 1964-ben. Forrás: Ortofotó: FÖMI (1964. május 18.) www.fentrol.hu 1964-0248-6281 hátul: A 80 éves felüljáró a veszprémi vasútállomásnál. Fotó: Földesi F.

AZ OLVASÓHOZ

**A veszprémi helytörténeti
kutatásról és írásról**

1984-ben a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság gondozásában, a *Veszprém megyei Múzeumok Közleményei*-ben kétrészes publikációt¹ jelentetett meg Hungler József a veszprémi helytörténetírás és kutatás kialakulásáról. Nem von le semmit a publikáció értékéből, hogy a második részre jó egy évet is kellett várni, de legalább volt idő az első részben leírtakat elemezni, „megemésztetni”. A nyilvános megjelenést megelőzően a téma jelentősen bővebb változata az MTA VEAB pályázatán első díjat kapott. A 350 oldalas tudománytörténeti tanulmány – ahogy a VEAB értesítőjében is olvasható – olyan alampunkának tekinthető, melyet a Veszprém város történetét kutatók nagy nyereséggel forgathatnak.²

Hungler tanár úr a már említett írásának bevezető részében joggal jelenthette ki: *„Egyik legnagyobb történelmi múltú városunk Veszprém. Sokat tudnának mesélni ott a kövek is, a letűnt idő néma tanúi Veszprémről, erről a gazdag, változatos világról. [...] Múltja, alakulása, valami különös varázssal húzta, szinte vonzotta magához nemcsak a helyi kutatókat, de a magyar történetírás legnagyobbjai közül is nem keveset. Az a néhány, úgynevezett »lelkes patrióta«, akik Veszprémben a régibb helyi újságok hasábjain, vagy más folyóiratokban közöltek alkalomszerűen kisebb-nagyobb ismertetőket a város történetéből, legnagyobb részét vagy a helyi középiskolák tanárai, vagy a közigazgatás hasonlóan egyetemi végzettségű tagjai voltak, akiknek régibb várostörténeti adatokat is megmentő írásai a mai történetkutatás számára sokszor nélkülözhetetlen forrásértékűek.”*

Az utána következő 45 évben nem született még csak hasonló erejű és alapos elemzés sem Veszprém helytörténetírásáról.

De térjünk vissza az idézett írás témájához. Bizonyára, akiket érdekel ez a téma, sokszor és sokféle szempont szerint átolvasták, tanulmányozták, netán jegyzetelték is az említett tanulmányt. Nem célo, hogy a publikációról elemzést írjak, azonban feltétlenül utalnom kell a már idézett gondolatokra: egyrészt, hogy a város történeti múltja vonzotta a magyar történetírás legnagyobbjait, másrészt kiemelve a nélkülöz-

¹ Hungler József: A veszprémi helytörténetírás és kutatás kialakulása. A tanulmány első része a *Veszprém megyei Múzeumok Közleményei* kiadvány 1984/17. számában jelent meg a 293–318., a második rész az 1986/18. lapszám 535–562.

² A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottságának értesítője. 1983. I. 41.

hetetlen forrásokat megmentő „lelkes patriótákat”, akiknek munkáját nélkülözhetetlen forrásértékűnek minősítette.

A Tanár Úr írásában sokakat név szerint is említ, hozzátéve azt a jelentős művet is, amivel beírta magát a város helytörténeti aranykönyvébe. Nyilván abban egyet lehet érteni, hogy művének kiadása után – vagyis 1986-tól – ezt a képzeletbeli aranykönyvet mások is gazdagították, úgy, mint a magyar történetírás nagyjai, vagy mint „lelkes patrióták”. Itt a kedves olvasó írja be a képzeletbeli saját könyvébe azokat, akiket arra érdemesnek tart.

Írásában ugyancsak hosszan kitér a városi monográfia ügyére is. Számba veszi, hogy ki mindenki próbálkozott már annak megírásával és az miért hiúsult meg. Szomorú, hogy a legígéretesebb kezdeményezéseknek az érintettek halála vetett véget. Itt megemlítem Véghely Dezsőt és a Lukcsics fivéreket. A későbbi kezdeményezések egy idő után elsüllyedtek a Veszprémi Vár mélységes kútjába. A legutóbbi kezdeményezést – ami 2019-ben indult útjára – már egy láthatatlan ellenség, a COVID hiúsította meg. Csak reméljük, hogy ideiglenesen.³

Veszprém helytörténetének páratlan irodalma van. Érdemes szemügyre venni szintén Hungler József által készített katalógust, ami ugyan nyomtatásban nem jelent meg, de az Eötvös Károly Megyei Könyvtár helytörténeti részlegénél megtekinthető, sőt manapság már elektronikusan is böngészhető. De napjainkban számtalan lehetősége van a helytörténeti kutatónak arra, hogy műveket keressen, vagy Veszprém városára vonatkozó adatokat gyűjtsön. Számtalan közgyűjtemény digitalizálta állományát, továbbá több, erre szakosodott adatbázis is rendelkezésre áll. Elég, ha csak a HUNGARICANA, a MAGYAR NEMZETI DIGITÁLIS ARCHÍVUM (MANDA) és az ARCANUM adatbázisokat említem. Ezek mind olyan források, amikről a Hungler tanár úr által említett kutatók még csak nem is álmodtak.

Az adatgazdákra is találunk utalásokat írásában, melyek alapvetően nem változtak, csak esetleg a fenntartó, vagy az adatgazda személye változott. Maradt a Veszprém megyei Levéltár (most a Magyar Nemzeti Levéltár megyei intézménye), az Eötvös Károly Megyei Könyvtár, a Laczkó Dezső Múzeum (jelenleg mindkettő városi fenntartásban). Szintén elérhető – már jóval szélesebb kutatási lehetőséggel, mint 1986-ban – a Veszprémi Főegyházmegyei Könyvtára és Levéltára.

A helytörténet-írásnak, kutatásnak – túl azon, hogy megmentsen akár jelentős, akár apró (netán lényegtelennek tűnő) emlékeket – egyik végcélja lehet (vagy kell, hogy legyen): a városi monográfia. Nézzük e szempontot is figyelembe véve, miként áll a helytörténeti szénánk? Hozzá kell tennem, hogy az alábbi felsorolások nem teljesek és csak a saját észrevételeimet tükrözi.

³ Örvendetes, hogy a kezdeményezés folytatódik. Veszprém város polgármestere 2021. szeptember 22-re összehívta a Várostopörténeti Monográfia Munkabizottság tagjait, ahol a felkért és az elnöki tisztet elfogadó Solymosi László az MTA rendes tagja is jelen volt.

A veszprémi várostörténeti kutatások eddig eredményei és hiányai

Átfogó történeti feldolgozások

Veszprémről a múltban sem készült önálló, monografikus igényű történeti munka. A legtöbbet említett összefoglalások csak egy-egy történeti időszakokat dolgoztak fel. A teljesség igénye nélkül, például (a sort mindenki a saját igénye, érdeklődési körének megfelelően egészítheti ki) Véghely Dezső: *Emléklapok rendezett-tanácsú Veszprém város közigazgatási életéből* (Veszprém, 1886 és hasonmás kiadás: Veszprém, 2012). Hornig Károly: *Veszprém múltja és jelene* (Veszprém, 1912 és hasonmás kiadás: Veszprém, 2016). Gutheil Jenő: *Az Árpád-kori Veszprém*. (Veszprém, 1977). Hungler József: *Veszprém településtörténete*. (Veszprém, 1988). Hungler József: *A török-kori Veszprém*. (Veszprém, 1986). Korompay György: *Veszprém*. (Budapest, 1956). Egyedisége okán is ki kell emelni a Varga Béla által írt és szerkesztett *Veszprém város Lexikona* kiadványt, ami 2009-ben jelent meg. Ugyancsak említésre méltónak tartom a *Veszprémi Szemle* könyvek sorozatot is, ahol az alapítvány több hiánypótló könyvet jelentetett meg hasonmás kiadásban, illetve újakkal gazdagította a veszprémi helytörténeti irodalmat.

Az említett szerzők csak egy-egy szeletet, vagy összegzéseket mutattak be a város történetéből. Később is igen értékes munkák jelentek meg Veszprém történelmi múltjából, mint Lichneckert András munkái, melyek elsősorban Veszprém vármegye történetével foglalkoztak, de tárgyalták Veszprém város történetét is. Például: *Veszprém vármegye összeírásai, 1696, 1715, 1720*. (Veszprém, 2002), *Veszprém vármegye községeinek urbáriumai, úrbéri és települései szerződésai 1690–1836* (Veszprém, 2009). Szükséges megemlíteni a Veszprémi Kaleidoszkóp eddig megjelent könyveit is, melyek Márkusné Vörös Hajnalka gondozásában jelentek meg. Jelentős és a monográfia megírásához nélkülözhetetlen Gutheil Jenő: *Veszprém város okmánytára 1002–1523*. (Veszprém, 2007.) és Solymosi László megjelent könyvei, mint *Supplementum ad Monumenta civitatis Vesprimiensis (1000–1526) – Veszprém Város Okmánytára*. Pótkötet. Érszegi Géza–Kumorovitz L. Bernát: *Veszprémi regeszták*. Budapest, 1953., vagy dr. Perényi József munkái.

Az elkészült művek sorában jelölni kell a XVIII–XIX. században készült, latin nyelven íródott egyháztörténeti munkákat is, amelyek közül több – ezeket Hungler József is említette – foglalkozik a város történetével, mint például: Beke Kristóf: *Historia diplomatica almae diocesis Vesprimiensis periodus* (kézirat, é. n. a Veszprémi Érseki Könyvtár gyűjteményében), vagy: *Adatok a Veszprémi Püspökség történetéhez* (kézirat, é. n. a Veszprémi Érseki Könyvtárban). A felsorolást – ami önkényes – még hosszasan lehetne folytatni, de helyhiány miatt is, ez most elmarad.

Kutatás, forrásközlés, résztanulmányok

Különösen a XX. században számos könyv, tanulmány és forrásközlés (résztanulmány) született, melyek a város történetének sok részletét tárják fel. Azonban meg kell jegyezni: mind ez idáig nem folyt szervezett, minden részkérdésre és korszakra kiterjedő, egységesen megtervezett, hosszú távú kutatási program. Ennek következtében mind a forrásközlés, mind a részfeldolgozások tekintetében igen tetemesek a hiányok. Például még nem készült segédlet (és ismereteim szerint nincs is tervbe véve) Veszprém város tanácsuléseinek jegyzőkönyveiről sem, ami jelentősen megkönnyítené a források kutatását. Fogyatékosak ismereteink a nagy történeti korszakokról (pl. középkor, törökkor, a város két világháború közötti és 1945 utáni története stb.). Másrészt keveset tudunk, illetve csak részismeretekkel rendelkezünk a város életének, történetének fontos területeiről (Pl. a gazdaság szerkezetéről és fejlődéséről, jóllehet színvonalas üzemtörténeti munkák sora alapozta meg a kérdéskör feldolgozását, vagy a városi társadalom fejlődéséről stb.). Mindezek miatt nem rendelkezhetünk olyan munkákkal, melyek elméleti igényrel is elemezték a veszprémi városfejlődés sajátosságait. Bár ebben közrejátszott az is, hogy az évszázadok során – elsősorban a XX. századi kataklizmákban – jelentős mennyiségű iratanyag megsemmisült.

Bibliográfia

Néhány értékes munka ellenére nem rendelkezünk Veszprém történetére vonatkozó szakirodalom egészét tartalmazó bibliográfiával. Korábban Tóth Dezső és dr. Csiszár Miklósné munkájaként jelentek meg bibliográfiák a *Veszprém megyei Honismereti Tanulmányok*-ban Veszprém megye helyismereti bibliográfiája címmel és az 1991–2000 közötti időszakot öleli fel. Tóth Dezsőnek jelentek még meg ugyanebben a kiadványban Veszprém megyei kéziratok helyismereti művek bibliográfiája.⁴ Ezt megelőzően Onika Olga szerkesztésében jelent meg a *Veszprém megye irodalma 1945–1969-ig*. Majd a *Veszprémi Szemlében* (2018. 1. sz.) Pákozdi Szilvia: *Veszprém helytörténeti könyveinek bibliográfiája 2011–2016*; (2017. 3. és 4. sz.), *Veszprém helytörténeti könyveinek bibliográfiája (2005–2006)*, *Veszprém helytörténeti könyveinek bibliográfiája (2006–2008)* (*Veszprémi Szemle* 2014. 4. sz.).

A *Veszprémi Szemle* folyamatokban megjelent 26. és 51. tematikus számok a repertóriumok, melyek csak a folyóiratban megjelent írásokat tartalmazzák. Hungler József által készített és Veszprémről szóló írások katalógusát – mint már említettem – az Eötvös Károly Megyei Könyvtár elektronikusan már hozzáférhetővé tette. Ez esetben ki kell emelni az Eötvös Károly Megyei Könyvtár helytörténeti részlegének a megalakítását, kiemelve dr. Csiszár Miklósné szerepét, ami az egyre bővülő bibliográfia kialakításához vezetett. Ez kellő alapot biztosít az elengedhetetlen és a teljes körű bibliográfia elkészítéséhez.

⁴ A nyomtatásban megjelent bibliográfiáról Juszt Miklós és Pákozdy Szilvia egy internetről is elérhető adatbázist készített. Lásd: <http://www.veml.hu/leveltar/id-80.html>

Források

Az elsődleges levéltári források közötti tájékozódáshoz csak a Veszprém Megyei Levéltár utolsó fondjegyzéke szolgálhat kiindulópontul. Az eltelt időben öröndetesen megnőtt az interneten elérhető levéltári források jegyzéke, de ez nem pótolja a rendszerezett és alapos gyűjtőmunkát. Öröndetes, hogy Veszprém középkori történetére vonatkozó és a Rómában a pápai levéltárban található oklevelekről regesztát készített Luksecs József. De nem történtek határozott lépések Veszprém történetére vonatkozó források kópiáinak beszerzésén (és jegyzékén) túl Veszprém történetét dokumentáló, más hazai és külföldi levéltárakban található forrásanyagok módszeresebb feltárására, illetve jegyzékeinek publikálására. Kezdeményezések vannak, de nem tervezett. Még kevesebb tájékoztató jegyzék áll rendelkezésre a szóba jöhető múzeumi anyagot illetően.

A sajtó, mint alapvető fontosságú másodlagos forrás feltárása terén nélkülözhetetlen segítséget jelenthet Nagy László munkája (*Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1820–1956*), ami azonban felemás, hiszen 1956-tól nem készült új bibliográfia. Hasonlóan még nem történt meg – illetve csak részben – a városban megjelent folyóiratok kereshető formában való digitalizálása. Egyedüli kivételt jelent a *Középdunántúli Napló/Napló* digitalizálása, aminek állománya az ARCANUM adatbázisában érhető el. Ismereteim szerint a XIX. és XX. században megjelent megyei és városi lapok digitalizálása elkezdődött, de az üteme rendkívül lassú, és nem látható annak folytatása sem (*Veszprém* – hetilap, 1865–1866; *Veszprémi Független Hírlap* 1881–1897; *Veszprémi Ellenőr* 1901–1902, 1906–1909; *Veszprém megyei hivatalos heti közlöny* 1877–1887). Emellett az EKMK helytörténeti részlege az I. világháború évfordulójához kapcsolódóan évenként digitalizált néhány korabeli (1914–1918) megyei folyóiratot, csak sajnos nem kereshető formában. Elektronikusan is elérhető, például: a *Veszprémi Szemle* és – bár nem helytörténeti folyóiratként határozta meg magát – a *SÉD* kritikai folyóirat. Öröndetes, hogy elektronikus formában a HUNGARICANA portálon elérhetőek a Laczkó Dezső Múzeum kiadványai, valamint időközben – igaz, csak az ARCANUM adatbázisában – de elérhetővé váltak az MTA VEAB szakbizottságai által készített kiadványok is.

Kutatók és a „lelkes patrióták”

A kutatható adatbázisok megléte, vagy az iratok, dokumentumok elérésének könnyebbsége mit sem ér, ha nincs megfelelő számú, képzettségű és elhivatott kutató: legyen akár képzett történész, vagy elhivatott és kellő tudással felvértezett „lelkes patrióta”.

Elméletileg Veszprémben akár több száz is lehet azoknak a kutatóknak a száma, aki részt vehetnek a várostörténeti kutatásokban, résztanulmányok készítésében, esetleg a leendő monográfia megírásában. De ez csak elméleti feltevés. Mert felmerülhet úgy is a kérdés: eddig vajon miért nem történtek meg például a monográfiakészítés előmunkálatai? Mi volt az oka, hogy senki nem érezte feladatának, hogy megkezdjék, majd következetesen végig vigye a város történetének írásba fektetését? Az anyagi feltételek, esetleg az

érdeklődés hiánya? Mindezeket az észrevételeket alátámaszthatja, hogy a korábban jól működő műhelyek „kifulladtak”, a kiadványok – amelyek ugyan nem tisztán veszprémi témákat dolgoztak fel – megjelenése esetlegessé vált (*Honismereti Tanulmányok*,⁵ *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, *Veszprémi Történelmi Tár*, a különböző kalendáriumok, több, egy témát körüljáró és bemutató kiadványok). Mára Veszprémben (tisztán a helytörténetet szemlélve) egyedül a *Veszprémi Szemle* várostörténeti folyóirat „vitézke-dik”, közöl olyan tanulmányokat – és nem csak ismeretterjesztés szintjén –, melyeket a későbbiekben fel lehet használni a monográfia megírására.

Bizonytalannak tartom a nagyszámú (?) veszprémi történész/kutató jelenlétét is. A városban székelő közgyűjteményekben természetesen vannak szakemberek, csak többségének publikációs hajlandósága nem megfogható a nagyközönségnek szóló kiadványokban, valamint publikációs intenzitásuk sem magas (igaz, bibliográfia sem készült ezekről a kiadványokról és publikációkról). Az utóbbi időben kiadott műveket is csak néhány „fanatikus” történész jegyzi. De a jelen elemzéséhez az is hozzátartozik, hogy a 2019-ben kezdődött pandémia miatt a közgyűjtemények munkatársai is kénytelenek voltak „bezárni”, azonban az intézmény internetes oldalán jelentették meg írásaikat, hogy az érdeklődő közönséget új információkkal – vagy olvasnivalóval – lássák el. Öröndetes, hogy ezek a megjelent tanulmányok kibővítve, megfelelően jegyzetelve már alkalmasak arra, hogy fontos résztanulmányokká váljanak.

De a kérdés csak kérdés marad: kik azok, akik az alap kutatásokat elvégzik, majd egy elvárt színvonalú és tartalmú publikációban azt megismertetik a szakmai- és az érdeklődő közönséggel? Hungler tanár úr említette, hogy a „lelkes patrióták” legnagyobbbrészt vagy a helyi középiskolák tanárai, vagy a közigazgatás hasonlóan egyetemi végzettségű tagjai voltak. Áttekintve csak a *Veszprémi Szemle* repertóriumában felsorolt szerzőket, az említett csoportok tagja – mint szerzők – sajnos egyre gyéribben jelentkeznek. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy más kiadványban nincsenek jelen az említett csoport tagjai, csak az ott közölt írások már nem a helytörténet/várostarténet kutatás és írás elvárásai szerint készültek, így figyelembe venni, mint résztanulmányt, már csak korlátozottan lehet. A hosszú idő óta e területen mozgó, alkotó, publikáló szerzők köre gyakorlatilag állandó (sajnos számuk egyre fogy), már jobbára nyugdíjasok – de még igen aktívak és munkásságuk alapvetően meghatározó Veszprém (hely)történeti életében –, a fiatal korosztály pedig csak szórványosan jelentkezik egy-egy írással.

A fent leírtak esetleg azt (is) sugallhatják, hogy nincsenek meg a személyi feltételei e nagy mű megírására. Úgy tűnik, de nem feltétlenül.

⁵ Örömteli hír, hogy a *Veszprém megyei Honismereti Tanulmányok* XXII. kötetét hamarosan kiadja a Veszprém megyei Honismereti Egyesület.

Végszó

A hely (Veszprém) története várja a kutatóit (!) – a helytörténeti tanulmányok várják kiadójukat (?). Megjegyzem: eléggé gyér azon városi mecénások száma is, akik támogatnák vagy támogatják Veszprém helytörténeti kutatásait, a kapcsolódó kiadványok megjelentetését. Üdítő kivétel az OOK Press Nyomda, amely eddig is önzetlenül támogatta – többek között – a *Veszprémi Szemle* megjelentetését.

Helytörténeti tudományos munkák publikálását – ismereteim szerint – Veszprémben csak a *Veszprémi Szemle* vállalja és tekinti alapfeladatának. Az a folyóirat, ami már – talán nem túlzó – országos kuriózum is, a maga „vegytiszta” várostörténeti/helytörténeti profiljával. A *Veszprémi Szemle* ez idáig szisztematikusan rakta egymásra azokat az építőköveket, amelyek egy rendszeresen megjelenő, színvonalas és klasszikus várostörténeti folyóirat felépítését eredményezte, egyben megtartva az alapító főszerkesztő által lefektetett elvet: a város „laikus” közönségének szóljanak az írások. De vajon nem ez az elv váltotta ki a „hüvös távolságtartást” az ún. „szakmától”?

Pedig volt és van is rá lehetőség, hogy akár a történeti, vagy éppen a levéltári kívánalmaknak is megfelelő írás kerüljön az olvasó elé, melyek jelentős részét már lektorok bírálják el. Azonban egy várostörténeti, helytörténeti lap nem teheti meg, hogy ún. „jelkes patrióta” írásokat ne fogadjon be.

Komoróczy György a *Helytörténetírás és kiadványpolitika*⁶ című írásában leszögezte: Nyilvánvaló, hogy a helytörténetírást elsősorban, de nem kizárólagosan, a helyi történészek hivatottak művelni – bár legnagyobb történetíróink kiemelkedő helytörténeti munkákat írtak a múltban és írnak ma is, amelyeknek módszere példamutató lehet. Az is természetes, hogy nem lehet a helyi történészek monopóliumává tenni a helytörténetet, mert akkor a dilettantizmus veszélye fenyegetne, hiszen a feldolgozás vágya nem jelenti egyúttal a feldolgozás képességét is. Sok stúdiumra, elmélyült kutatásra van szükség egy-egy komoly tanulmány megírásához. És főként vigyázni kell arra, nehogy régebbi munkák kivonatává váljék valamely dolgozat, mert az ilyen jellegű kompilációk nem viszik előre a tudományos igazságok felderítését.

Tisztelt Veszprémi Lokálpatrióták!

Hungler József 1957-ben a *Napló* című napilapban „Amivel Veszprém történetírói még adósak” című összefoglaló cikksorozatában⁷ a következőket írta: „Mentsünk meg minden legkisebb történelmi értékű, helyi vonatkozású dolgot, amivel Veszprém egykori kultúráját bizonyíthatjuk.”

Veszprém 2023-ban Európa Kulturális Fővárosa. Hungler tanár úr írása óta addigra eltelik 66 év.

⁶ Komoróczy György: *Helytörténetírás és kiadványpolitika*. *Alföld*, 1962. 5. sz. 122–124.

⁷ Hungler József írása három egymást követő napon jelent meg: *Középdunántúli Napló*, 1957. ápr. 02. 4., ápr. 03. 2. és ápr. 04. 4.

És, valljuk meg, azóta is adósai vagyunk. A veszprémi századok virtuális térképén még mindig sok a fehér folt. Az időrétegek számos szeletében még alap kutatásokra sem került sor. A múlt geológusainak még mindig nagyon sok „mélyfúrásra” van szükségük ahhoz, hogy felszínre kerüljenek a legértékesebb Veszprém-leletek. E sorok Olvasóját is ilyen mélyfúrásokra szeretném buzdítani –, hogy a jövő is derűsebb arccal tekintsen ránk.

Ezért – vélt vagy valós adósságunk törlesztésére –, Veszprém város- és társadalomtörténetének „búvárlására”, közzétételére buzdít és kér minden kutatót és lelkes patriótát

a Főszerkesztő

A Veszprémi Szemle megjelenését támogatták

Debreczeni János György	Veszprém
Kecskés Csabáné	Veszprém
Dr. Kovács Gyula	Székesfehérvár
Nagy Jánosné	Veszprém
Tomor Veronika	Sümeg
Pétfürdői Közösségi Ház és Könyvtár	Pétfürdő
Vörösmarty Mihály Könyvtár	Székesfehérvár

Honoráriumról lemondottak:

Debreczeni János György
Dr. Földesi Ferenc
Dr. Karlinszky Balázs
Kovács Győző Gyula
Molnár János
Rainer Pál

VESZPRÉMI KUTATÓK ÉS MŰHELYEK IX.

A szülőföldjét kutató Albrecht Sándor kilencven esztendő

CSISZÁR MIKLÓS

Albrecht Sándor
(Forrás: *Balaton Vehir.hu* 2015.)

A ma is aktívan dolgozó lokálpatrióta helytörténész, az 1931. december 20-án Veszprémben született Albrecht Sándor jeles évfordulóhoz érkezett, kilencven esztendő.

Két évtizede – 2000. május 9-én – beszélünk egymással először hosszasan, amikor az egykori piarista gimnázium, akkor már bő három évtizede a közgazdasági szakközépiskola várbeli otthona dísztermében megnyílt a Gizella Napok keretében rendezett iskolatörténeti kiállítás, amire eljött.

A város múltja iránt mindig érdeklődő Albrecht Sándor kezében volt a még nyomdafesték illatú könyv, a „*Veszprémi aranyéveink*”. A címlap verzóján a tartalomról eligazító mondat: „*A veszprémi piarista, majd az államosított gimnáziumban 1942–1948-ig, illetve 1948–1950-ig eltöltött diákéveink emlékezetére.*” A hatvanéves érettségi találkozára készítette író-szerkesztő társával, Kevés Istvánnal.

Az iskolavárosnak mondott Veszprémünkben meglehetősen ritka, de példaértékű ez a kiadványtípus. Ma is ott van könyvespolcomon, mellette az ugyancsak piarista öregdiák, Lechner László „*Alma Mater a veszprémi várban*” 2002-ben, valamint a keris öregdiák Tar Kálmán „*Historia classis nostrae 1939–1943*” 2003-ban megjelent munkája.

A nyugdíjas újságíró alig öt esztendővel ezelőtt köszöntöttük felnevelő falujában, Alsóörsön, 85. születésnapján. Az Eötvös Károly Művelődési Ház nagytermét falubeliek és máshonnet érkezett tisztelői zsúfolásig megtöltötték. Munkássága alapján ez nem volt véletlen, hiszen ahogy a tiszteletére készült emlékkönyvben a község polgármestere, Hebling Zsolt megfogalmazta: „... életútjának különös értéke, hogy ősei földjéhez, életének jelentős szakaszában falunkhoz, Alsóörshez való kötődése olyan szellemi, erkölcsi és tetteivel bizonyított elkötelezettség, amely messze túlmutat a mindennapokon: a mi Balaton-parti otthonunk az övé is, ... melynek kiváló kutatója, feldolgozója, írója lett. ... Az ő munkássága nélkül minden bizonnyal kevesebbet tudnánk községünk sok évszázados, sőt, az ősidőkbe visszavezethető múltjáról ...”

Albrecht Sándor alsóörsi köszöntésén, 2016 decemberében (Forrás: Balaton.vehir.hu)

Az életének első, közel három évtizedét Alsóörsön megélő Albrecht Sándor a veszprémi piarista, majd állami gimnáziumban tanult, ahol 1950-ben érettségizett. „Jó kertészek voltak a piaristák! Nemkülönböztetve jók, elhivatottak a jogutód Lovassy gimnázium tanár egyéniségei. A régi fundamentumot rakták, rakják tovább. Épülésünkre. Bizonyítja ezt az iskolából kikerült helytálló tanítványok tekintélyes sora. Akik jól sáfárgoktak az itt kapott útravalóval, s őrzik magukban azt a szellemiséget, amit a jó öreg iskola magából mindig ránk sugárzott.” – írta az ünnepezt egyik írásában. A jeles pedagógusokból álló tantestület munkájának is eredményeként az ott töltött diákévek meghatározták érdeklődési körét: művészetek, sport, újságírás, majd a helytörténet, ezen belül is Alsóörs története.

Munkás életében kiemelten fontosak voltak a Veszprémi Nyomdánál, utóbb a megyei napilap, a Napló szerkesztőségében eltöltött évtizedek, ahol egy ideig a sportrovatot szerkesztette, majd reklámfőnökként dolgozott 1991-ig. Már diák korában is jelentős kapcsolata volt levelezőként különböző újságokkal, így – elmondása szerint – különleges élmény volt az akkor kitűnő szakemberekkel dolgozó lapkészítő részlegben végzett munka. Az ötvenes években külső tudósítóként, majd az 1960-as évek elejétől belső munkatársként többszáz írása jelent meg a Naplóban.

Sport témájú cikkeit elsősorban a megyei napilap közölte, de olyan önálló tanulmányok is kötődnek nevéhez, mint a „Tájékoztató Veszprém megye sportjáról 1967–71.” Feldolgozta és közreadta a Nemzetközi Kézilabda Napló Kupa 1967–1986 közötti történetét és ugyancsak neki köszönhető a balatonfüredi Vörös Meteor labdarúgó csapata működésének feldolgozása is, amit a helyi városi könyvtár őriz. Az

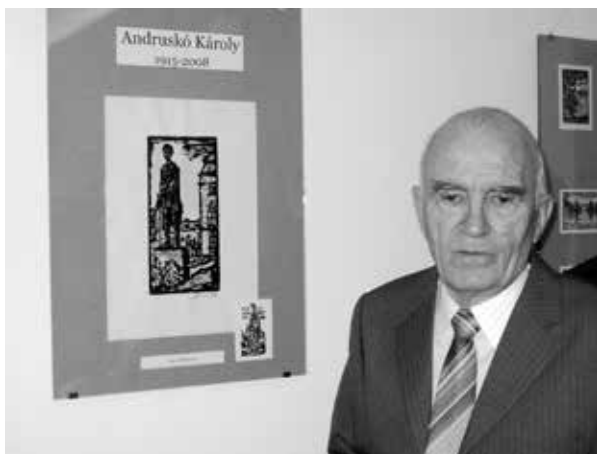
„Iránytű” címmel megjelent testnevelési és módszertani folyóiratnak 1981–1983 között volt a szerkesztője.

Nemcsak írt róla, de jól is futballozott. 1956-os forradalmi kiállása miatt (a veszprémi kenyérgyárban dolgozott) internálással büntették és csak hosszas rendőri felügyelet után folytathatta „focista karrierjét”. Első mérkőzése az újságíró-színészek összecsapás volt, ami a megyei rendőrkapitányság pályáján zajlott. Ott hívták meg a nyomda vezetői lapkorrektornak, így kerülhetett a Sütőipari Vállalattól a megyei nyomdába 1963-ban. Az Albrecht Sándor számára meglehetősen szívdobogtató esemény előzménye a következő. 1956. november negyedikén nyolc alsóörsi fiatalember – köztük az államosított Albrecht pékség tulajdonosának fia – a falu szélén, a református parókia mellvédjéről jól belátva az utat, puskával, pisztollyal várták a szovjeteket. Szerencsére az alig egy hónapja érkezett Nagy Lajos lelkész felesége hazaküldte az ifjakat. Történetükben az a felemelő, hogy a későbbi, s még a '80-as évek elején folyó nyomozások során is hallgatott a falu, nem árulta el senki sem a nyolc fiatal hazafi nevét.

Albrecht Sándor rendszeresen tartott kiállításmegnyitókat és számos művész munkájáról, kiállításáról, könyvéről szóló írását közölték különböző sajtótermékek. Csak néhányat szemelgetve közülük: Kajári Gyula, Vágfalvi Ottó, Veszeli Lajos, Keipert László, Holányi Julianna, Kovács Endre és mások. Különösen említésre méltó a méltatlanul elfelejtett almádi illetőségű Dukai Takách Jenő munkásságának a közreadása.

Gyűjtötte a különböző művészeti alkotásokat: grafikákat, festményeket, metszeteket. Művészeti gyűjteményéből emlékezetes összeállítást mutatott be az érdeklődőknek. A „Történelem, irodalom, tájszépesség – metszeteken, művészrajzokon” címmel rendezett kiállítást dr. Poór Ferenc, a veszprémi OOK egykori osztályvezetője nyitotta meg 2008. március 10-én az Eötvös Károly megyei könyvtár kiscsalérijában. A bemutatott gyűjteményt utóbb a könyvtár Veszprém megyei helyismereti gyűjteményének ajándékozta.

Albrecht Sándor azonban nemcsak gyűjti a kisgrafikákat, de gimnazista kora óta ő maga is rajzol. Alsóörs, a Balaton és Veszprém városa alkotásainak a fő témája. Egykori alma materét is látató grafikája indítja az „Emlékidzés: Veszprém, 1711”

Művészeti gyűjteményéből válogatott alkotások kiállításán (Forrás: EKMK fotótár, 2008. március 10.)

címmel a gimnázium alapításának 300. évfordulójára megjelenő Veszprémi Szemle város történeti folyóirat 2011. évi hármas számát. Egykori iskolájára is gondolva született meg az „Élő kegyestanító-rendi kultusz” címmel a megyei napilapban közölt írása 2015-ben.

Az egykori alma mater a veszprémi várban (Albrecht Sándor grafikája)

Piarista öregdiákként már a 275 éves évforduló megünneplésének szervezésében is szerepet vállalt. Az 1986. szeptember 14-én megtartott alakuló közgyűlésen választották meg a jubileumi rendezvények egyik jelentős eredményeként létrehozott „Veszprémi Lovassy és volt Piarista Gimnázium Öregdiákjai Baráti Köre” tisztségviselői közé a Napló megyei napilap csoportvezetőjeként, az *Információs és publikációs albizottság* vezetőjének.

Helytörténet kutatói tevékenysége évtizedekkel ezelőtt kezdődött. Azóta is mindenre kiterjedően foglalkozik Alsóörs történetével, a balatonisággal, annak minden részletével, amelyről az 1990-es évek elejétől kezdődően rendszeresen olvashatók a témát alaposan körüljáró írásai Alsóörs község „Halászbokor” című havonta megjelenő periodikájában, de más megyei lapokban is. 1989-ben megszervezte Veszprém megye sajtótörténete és a balatoni újságok történetének kiállítását Veszprémben. Számos lokális és országos sugárzású televízió készített vele riportműsort. Cikksorozata jelent meg Endrődi Sándor költő veszprémi és alsóörsi kötődéséről, munkásságáról, de beszámolt az alkotó emlékét megőrkítő alsóörsi és veszprémi szobrának felállításáról és az ott tartott megemlékezésekről is. A Balaton-kultusz kialakításáért sokat tevő Iklódy-Szabó Jánosról és családjáról számos írást tett közzé.

Művei többségükben nyomtatásban is hozzáférhetők az 1990-es évek végétől. A kéziratban maradt munkákat az EKMK Veszprém megyei helyismereti gyűjteménye őrzi. *Szülőföldem Alsóörs* (1997), *Alsóörsi följegyzések* (kézirat, 254 fol., 1997), *A régi Alsóörs* (1999), *Veszprémi aranyéveink* (2000), *Millesimus MM – fotóalbum Alsóörsről a Millennium évében* (fotók: Kovács Endre, 2000), *Vágfalvi művészeti album*

– *A fény csendjében* (2003), *Színebbe szőtt vallomások – Vágfalvi Ottó festői világa* (2007), *Vágfalvi Ottó festőművész* (DVD) (a művész életútját ismerteti, 2009), *Hagyományok, értékek és hungarikumok Veszprém megyében* (2010) (megj. társszerző), *Keipert László festőművész Alsóörsön* (2012), *Alsóörs képeslapokon* (2014) (megj. megjelent CD-n is), *Alsóörs könyvészetéhez 1127–2018* (kézirat, 11 fol., 2018).

Munkásságát összefoglalóan tartalmazó iratgyűjteményét (I–XIV) az MNL Veszprém megyei levéltárában helyezte el.

A könyvtár számára munkáikat ajándékozó helytörténet kutatókat, írókat, költőket, művészeket, köztük Albrecht Sándort tüntette ki az Eötvös Károly Megyei Könyvtár igazgatója, Pálmann Judit 2017. március 7-én. (Forrás: EKMK fotótár)

Albrecht Sándor ma is aktívan részt vállal helytörténet kutatói munkájával elsősorban faluja, Alsóörs életében. A helyi értéktár bizottság alapító tagjaként sokat tett a helyi értékek megőrzéséért, szívügyének tartva ezeknek az értékeknek a köztudatba kerülését.

* * *

A mindig derűs, szűkebb pátriáját feltétlen tisztelő és szerető lokálpatrióta Albrecht Sándor felnevelő falujáról szóló egyik könyvében írja:

*„Jó volt itt élni régen. Jó ma is!
Tűnt idők visszarágyogó fényében,
jövőben reménykedőn...”*

Ehhez, az eddig megélt tartalmas élethez kívánunk mi, tisztelőid, barátaid további hosszú, munkás éveket.

TANULMÁNYOK

**Püspökgyilkosság Veszprémben.
Kőszegi (II.) Péter veszprémi püspök pályája**

KÁDÁR TAMÁS

1289 tavaszán – valószínűleg május vége körül – a veszprémi püspökség területén, gyaníthatóan az egyházmegye székvárosában, Veszprémben döbbenetes, a IV. László király uralkodása (1272–1290) java részét jellemző anarchikus, erőszakban és törvénytírásokban bővelkedő közállapotokhoz mérten is rendkívüli bűncselekmény történt: egy ismeretlen kilétű magyar báró vagy nemes, állítólag végzetes felindultságában meggyilkolta az egyházmegye főpapját, Héder nembeli (II., Kőszegi) Péter veszprémi püspököt.

Magyarország kora középkori története során, de a későbbi századokban is – leszámítva természetesen az 1046. évi, Vata és társai-féle pogánylázadás kataklizmáját, amikor az egyházellenes felkelők a püspöki kar közel kétharmadát megkínózták és megölték, ismereteink szerint nagyon ritkán fordult elő, hogy egy prelátusi rangban álló egyházi személy gyilkosság áldozata lett. A Kőszegi Péter sérelmére elkövetett emberölést megelőző időszakból csak egyetlen szándékos főpapgyilkosságról van tudomásunk: 1265 júliusában Smaragd nemzetségbeli Smaragd kalocsai érsek vesztette életét erőszakos bűncselekmény következtében: ha hihetünk forrásunk közlésének, vele bizonyos szolgák végeztek, ráadásul a halvány jelek szerint – már amennyiben valóban az ő háznépe tagjai voltak az elkövetők (a szöveg megfogalmazása e tekintetben sajnos nem világos) – összeesküdve, azaz előre kitervelt módon.¹ Péter halála egy másik, hét évvel Smaragd érsek végzete után történt gyilkossággal is párhuzamba állítható, és a két esemény összekapcsolása mintegy önkéntelenül adódik; jelesül mivel ott és akkor, a Nyulak szigetén, 1272 novemberében a későbbi püspök apja, a rossz hírű Henrik volt országbíró és nádor ontott vért, illetve ölt tettestársaival; történetesen egy a királyi családdal szoros rokonságban álló, kivételes rangú személy, IV. Béla király nőági unokája, Béla macsói és boszniai herceg sérelmére. Tanulmányom tárgyának korántsem hétköznapi, önmagában is érdeklődést keltő elhunytában tehát felfedezhetünk valamelyes végzetszerűséget, de élete, pályafutása nemkülönben

¹ CFH I–III I. 675–676.; UDVARDY 1991. 151.; ZSOLDOS 2007. 99.: 166. jegyz.

joggal tarthat számot figyelmünkre és, mivel egyfelől önálló, kizárólag vele, illetve püspöki működésével foglalkozó biográfiai feldolgozás eddig nem látott napvilágot, másrészt mert a személyét, életútját így vagy úgy érintő munkák több, mint egy évszázada készültek, az alaposabb bemutatásra.

Péter a vélhetően a dél-stájerországi, wildoni eredetű, II. Géza uralkodása idején (1141–1162) hazánkba költözött és csakhamar az ország hatalmi elitjének sorába emelkedett Héder nemzetség községi vagy másként nádori ágából származott. A család előnevét a Magyarországra telepedést követően, alkalmasint még II. Géza királytól örök adományul elnyert, Vas és Sopron vármegye hatán elterülő birtoktest után kapta.² Péter apai felmenői elsősorban e vidéken, az említett két megye területén igyekeztek gyarapítani földbirtokvagyonukat, és ebbéli sikereiknek köszönhetően már a XII. század végén az országrész legtekintélyesebb és legtehetősebb nagybirtokosai közé számítottak. Emellett a rokonság több tagja is irigylésre méltó politikai karriert futott be: a nemzetség másik, hédervári ágának alapítója, Héder az 1150-es években az országbírói, majd III. István uralkodása elején, 1163 körül, talán két ízben is a nádori méltóságot töltötte be, az ő egyik Herrand nevű utóda, alighanem unokája pedig többek között lovászmester (1262–1269), 1274–1276 között királynéi udvarispán, majd királynéi tárnokmester, valamint barsi, zalai és vasi ispán is volt.³ Nem mindennapi pályafutással büszkélkedhetett Péter apja, (I.) Henrik is, ámde neki az elődökénél jóval fordulatosabb, nagy bukásokat is hozó pályafutás jutott. Henrik, akit későbbi forrásaink több éves szlavóniai kormányzásai nyomán gyakran banként emlegetnek, a tatárjárást követő években tűnik fel először: IV. Béla kipróbált és hűségét sokszorosan bizonyított híveként, rövid ideig tartó vasi ispánsága után, 1247 derekára Somogy megye élére került, amely tisztég mellé 1254-ben az országbíróiságot nyerte el. Hat esztendővel később a nádori székbe jutott, amiről 1267-ben le kell köszönnie, de nem maradt bárói hivatal nélkül, ekkor lett első ízben szlavón bán, amit 1270-től egy két éves kényszerszünet, majd az ozorai és sói bánság (1272–1273) követett, hogy végül 1273-ban ismét Szlavónia kormányzatát vegye át.⁴ Henrik bán életének utolsó évtizede az ország súlyos belső megosztottsága és a dinasztikus – a IV. Béla, illetve a trónörökös, V. István király között lefolyt – viszálykodás következtében folyamatos hatalmi vetélkedésben és fegyveres harcban telt. 1265 elején ő lett IV. Béla csapatainak tényleges fővezére, de kevéssel azután a Pest megyei Isaszegnél döntő vereséget szenvedett István ifjabb királytól, és idősebb fiaival együtt a győztes fogságába esett. Szabadulása után is az idős uralkodó párthíveinek vezéralakja maradt, majd annak halálát követően, vagy mert eszében sem volt, hogy meghódoljon, vagy amiatt, mert okkal tartott V. István bosszújától, 1270 közepe tájt Csehországba, II. Ottokár királyhoz menekült, és szolgálatai mellett felajánlotta neki a nyugati határszé-

² WERTNER 1895. 43–44.; KARÁCSONYI 1995. 597–598.

³ ZSOLDOS 2011. 16., 57., 66., 68., 135., 225., 233.

⁴ KARÁCSONYI 1995. 598., 600.; ZSOLDOS 2011. 20., 31., 53., 46., 193., 223.

len fekvő, általa birtokolt erősségeket. A nagyúr bő két évet töltött emigrációban a cseh király megbecsült vendégeként, ahol egyebek mellett ismét megnősült, és csak V. István 1272. augusztusi elhunytá után tért vissza Magyarországra. Alighogy hazatért, november közepén, a Nyulak szigetén zajlott le azon már említett, rejtélyes történelmi dráma, amelynek során az egykori nádor cinkostársaival meggyilkolta Béla macsói és boszniai herceget, az uralkodóház egyik közeli vérrokonát, számonkérése azonban elmaradt, sőt, az ozorai és sói bánóság egyidejű átvételével újra a kormányzati elit, egyben a bárói csoportok egyik főszereplője lett. Igen hosszú bűnlajstromát 1274-ben újabb gazzettel tetézte: szövetségeseivel, Gut-Keled nembeli Joakimmal elrabolta András szlavón herceget, IV. László öccsét, majd hadra kelt a király ellen, szeptember végén azonban, a fejéri Fövenynél csatát vállalva alulmaradt, és maga is elesett az összecsapásban.⁵

Péter püspök életének kezdetéről és korai szakaszáról semmit sem tudunk, így születésének még nagyjából időpontját is csak találgathatjuk. Minthogy egyfelől két fivére, Miklós és az Iván néven is sűrűn előforduló János alkalmasint a bátyjai voltak, és ők először az 1265 tavaszi harccselekmények tevékeny résztvevőiként, azaz vélhetően legalább a felnőtt kor alsó határán, legkevesebb 15–18 évesen jelentek meg a közélet és az országos politika küzdőterén, másrészt pedig mivel a püspöki szék elnyerésének egyik fontos elvi – de nem mindig betartott – kánonjogi előfeltétele a 30 év feletti életkor volt, és lévén tudomásunk szerint a Szentszék nem emelt kifogást megválasztása ellen, így látszólag akadálytalanul foglalhatta el a veszprémi főpapi széket 1275-ben. Világra jöttét leginkább talán 1242–1245 közé helyezhetjük.⁶

Édesanyja személyét illetően sem rendelkezünk érdemi információval, így annak neve sem ismert és ilyenformán az is lehetséges, hogy fivérei csak féltestvérei voltak. Atyja és később, az 1270-es évek közepétől bátyjai politikai szerepvállalása és karrierje az ő pályájára is számottevő kihatást gyakorolt, vélhetően mind annak indulásakor, mind pedig a felső klérus soraiba emelkedése körüli években, amikor – kevéssel a veszprémi püspökség élére kerülése után –, amint látni fogjuk, még az esztergomi érseki méltóság megszerzésére is komoly esélye nyílt. Péter pályafutásáról a püspökké választását közvetlenül megelőző időszakból – azon túl, hogy világi, azaz nem valamely szerzetesrendhez tartozó klerikus volt – sem tudunk semmi biztosat. Vélelmezhető, hogy valamely északnyugat-dunántúli főesperesi vagy káptalani préposti tisztséget töltötte be korábban; a leginkább szóba jöhető győri, illetve veszprémi egyházmegye korabeli *archidiaconus*ainak archontológiája meglehetősen hézagos, de véleményünk szerint nagyobb valószínűséggel számolhatunk azzal, hogy a vasvári társaskáptalan préposti székét – ahol 1274-ben, egyetlen ízben egy Péter nevű méltóságviselővel találkozunk – cserélte a veszprémi főpapira.⁷ Megválasztására 1275

⁵ RÉVÉSZ 1891. 69–71.; PAULER 1899. 315–316.

⁶ ZSOLDOS 2007. 72.; ZSOLDOS 2011. 101.

⁷ ÁÚO XII. 127–128.

tavaszan, április eleje és május dereka között került sor, és meglepően gyorsan, legkésőbb június 4. előtt a pápai megerősítést is megkapta.⁸

A választás jogszerűségét és Péter erkölcsi, valamint műveltségbeli makulátlan-ságát és alkalmasságát illetően eszerint nem merült fel aggály a *Curia* előtt, bár az *electio*, a Kőszegi testvérek roppant hatalmát és hírhedt erőszakosságát, valamint gát-lástalanságát figyelembe véve gyaníthatóan nem volt mentes a külső befolyásolástól. Püspöki hivatala elfoglalása elé a szemben álló, Csák nembeli Péter nádor vezette bárói érdekcsoport, jóllehet, megválasztása és megerősítése minden bizonnyal nem nyerte el a tetszését, sem gördített akadályt, és a jelek szerint a királyi tanácsban is átvehette előde, Pál püspök helyét. Péter augusztus 2-án, Székesfehérvárott, a király oldalán tartózkodva „*magister*”, illetőleg „*electus et confirmatus in episcopum Wesprimiensis*” címmel már ki is adta első – fennmaradt – oklevelét. A püspök ebben megerősítette bedegi Geuse ispánt és ugyanoda való rokonait egy évvel korábban, Páltól elnyert kiváltságaikban.⁹ A király – számos bárójával egyetemben – szeptem-ber-október fordulója táján Veszprémben látogatott és egy ideig a városban vendéges-kedett, ezért valószínűsíthetjük: az udvar és a Kőszegiek, kivált pedig Péter viszonyát – legalábbis látszólag – ekkoriban még nem terhelte komolyabb feszültség. Még 1275 őszén azonban elkezdődött a főúri pártharcok következő felvonása, amelyben családja alulmaradt Csák Péterrel és társaival szemben, kibuktak a hatalomból: Miklós elvesztette a nádori, János nevű testvére pedig a szlavón báni *dignitast*, ráadásul a király részvételével 1276 első heteiben országos hadjárat indult ellenük. E, javarészt a Dunántúl északi részén, Vas és Veszprém megyékben lezajlott hadakozás során, egyes vélemények szerint a vasi Szalónak sikertelen ostroma után, visszavonulóban, hogy a vélt kudarcot és a Kőszegiek korábbi, Bakony-vidéki pusztításait megbosszulják, a Csák nemzetségbeli Péter nádor által vezényelt sereg április dereka táján elfoglalta és kegyetlenül feldúlta Veszprém városát és várát.¹⁰ A támadás lehetséges motivá-ciójaként – a rablás, fosztogatás egyszerű szándéka mellett – az is felmerült, hogy Péter és bárótársai egyrészt erősen ellenezték az új püspök személyét, és másfelől, mivel a választás tisztaságát illetően, talán épp az ő rosszindulatú hírverésük miatt, megalapozottnak tűnő vádak fogalmazódtak meg, a helyi székeskáptalanon szintén intő elégtételt akartak venni az állítólagos jogsértésért. Ezen kívül felmerülhet, hogy

⁸ RA 2602. sz.; ZSOLDOS 2011. 101.: 236. jegyz.

⁹ VVOP 2010. 133. *Magister* titulusa csupán ebben az oklevélben szerepel, használata alapján ugyanakkor elképzelhető, hogy valamely külföldi *univeritas*on egyetemi tanulmányokat folytatott, és talán tudományos fokozatot is szerzett.

¹⁰ Szabó Károly 1276 nyarára (SZABÓ 1886. 35–36.), Pauler Gyula 1276. január-februárra (PAULER 1899. 322–323.), Békefi Remig 1276 májusára vagy júniusára (BÉKEFI 1910. 161.) míg Gutheil Jenő nemkülönben az év május-júniusára helyezi Veszprém elfoglalását és feldúlását: GUTHEIL 1979. 231–232. Az 1276 eleji hadműveletekre: ZSOLDOS 2019. 28.

a rivális bárói csoport Péter megválasztásában a Kőszegi fivérek Veszprém megyei térnyerését, érdekszférájuk a Dunántúl középső régiójára való kiterjesztését látta.¹¹ Csák Péter nádor és zsákmányszerzésre éhes martalóchadának pusztítása és bestiális kegyetlensége minden határon túlment. A püspöki várba betörve a székesegyházat és a káptalani épületeket módszeresen feldúlták, kifosztották, az ott őrzött egyházi kincseket, istentiszteleti kellékeket, ruhákat, nagy értékű könyveket elrabolták, az oltárokat, szobrokat, azokban szintén zsákmány remélve, a templom berendezésével és ékítményeivel egyetemben szétrombolták, összetörték. A szentek ereklyéit széjjelhányták, darabokra törték, lábbal taposták, a káptalan és a világi birtokosok okleveleit, a hiteleshelyi kiadványokat szétszórták, összetépdesték, a testületi pecsétet megsemmisítették. Esztelen, vandál tombolásukban az emberi élet kioltásáról sem riadtak vissza: a kanonokokot és más egyházi személyeket, valamint sok szolgájukat meztelenre vetkőztették, szidalmazták-becsmérelték, bántalmazták, lovaikhoz kötve vonszolták, végül pedig közülük 68 embert a székesegyházban, az oltár körül és falain kívül meggyilkoltak. A pusztítás a messze földön híres, állítólag a nyugat-európai *studiumok*kal egyenrangú káptalani iskolát sem kerülte el, épülete, és főként rendkívül gazdag könyvtára olyan óriási károkat szenvedett, hogy azt évtizedekkel később sem tudták helyrehozni, teljesen eljelentéktelenedett.

A veszprémi vérfürdő, főleg pedig a káptalan javaiban történt pusztítás meglehetősen jól és alighanem hitelesen dokumentált forrásainkban, arról a fontos körülményről ellenben nincs információnk, hogy Péter püspök hol tartózkodott a támadás és azt követő prédálás idején.¹² Július végén ismét a király kíséretében, újfent Székesfehérvárott tűnik fel, találkozásukkor minden bizonnyal nem első alkalommal, személyesen is elpanaszolta az egyházát ért szörnyűségeket.¹³ IV. László gyaníthatóan már korábban biztosította afelől, hogy mind ő, mind káptalanja méltó és bőséges kárpótlást kap a történetekért, Csák Péter felelősségre vonása elmaradt, érdekes módon egyházi fenyegetéssel sem sújtották, mindössze – valamikor július eleje előtt, és az országos hivatalok betöltőinek szerfelett gyakori cserélődését tekintve ez nem számított rendkívüli eseménynek – távoznia kellett a nádori méltóságból, amit régi ellenlábasa, Kőszegi Miklós vett át.¹⁴ 1276. július 26-tól valósággal záporoztak a *donatiok* a veszprémi egyházra, a király, Erzsébet anyakirályné, és IV. László hitvese, Izabella a kártalanítás

¹¹ PAULER 1899. 323.; GUTHEIL 1979. 228–229., 231.; SZÜCS 2002. 399.; KARLINSZKY 2013. 33.

¹² Péter hol tartózkodása kérdése kapcsán érdemes ugyanakkor megjegyeznünk, hogy okleveleink nem tesznek említést róla, hogy Csák Péter katonái a püspöki palota ellen is támadást intéztek volna, azaz amennyiben a püspök Veszprémbe volt az események időpontjában, legalábbis látszólag, közvetlen veszély nem fenyegette személyét.

¹³ VVOP 142–143.

¹⁴ RA 2716., 2723. sz.; RD 167. sz.

szándékától indítatva szinte elhalmozták adományokkal. A sort a király július 26-án kelt oklevele kezdte meg, amely révén IV. László több értékes kiváltságban részesítette a káptalant. Augusztus 3-án Izabella ifjabb királyné a szóban forgó egyháznak adta a Zala megyei Kál-völgyben élő boradó népeit, amely *donatit* hat nappal később, 9-én, az említett népekkel szomszédos királyi kenyéradók eladományozásával kiegészítve, az uralkodó is megerősítette. A székeskáptalan az év hátralévő részében Erzsébet (idősebb) királynétól is megerősítést kapott a Kál-völgyi királynéi *conditionarius*okra vonatkozó adományt illetően, aki szintén megtoldotta a maga *donatio*ját: a nemkülönb Zala vármegyében fekvő Karos birtokot is a Szent Mihály-egyháznak adta. Karost, tételesen felsorolva az azt ért csillagászati értékű károkat – vásártartási joggal – és a határában szedett vízi vámot ugyan ekkoriban, az év vége felé a király is a káptalannak adományozta. 1276 utolsó harmadában Péter részesült kivételesen értékes királyi kegnyilvánításban: IV. László – érdemes szolgálataiért – visszaadta neki, illetve a veszprémi püspökségnek a, mint a *privilegium*levelében írja, az egyház alapítása óta a királyné koronázásának jogával összekapcsolt, de egyes főpapok hanyagsága miatt időközben elidegenített királynéi kancellári tisztséget, az azzal járó 500 márka jövedelemmel együtt.¹⁵ 1276. november 18-án a király, illetve a nevében a hatalmat gyakorló bárói csoport jóvoltából a székeskáptalan újabb bőkezű adományt kapott: ezúttal a Sió menti Fokon szedett vám a somogyi ispánnak járó, harmadával gazdagodott.¹⁶ Szeptember 3-án Péter fontos csereszerződést kötött Benedek választott esztergomi érsekkel: egyházmegyéje két Gyermely nevű faluját, továbbá a billei és a csolnoki plébániák dézsmáját, valamint az utóbbiak kápolnáit átengedte az esztergomi egyháznak, amiért Benedek az érsekségéhez tartozó tihanyi apátságot adta cserébe, valamennyi tartozékával egyetemben, mindössze azon jogot tartva meg magának, amely az veszprémi püspökségnek alávetett egyházakban őt megilletti.¹⁷ A csere végül, ismeretlen okból, nem valósult meg.

Nem sokkal később Péter előtt aligha remélt, fergeteges hivatali előrelépési lehetőség esélye nyílt meg. Közelebről nem ismert időben, vélhetően kevéssel 1276. november 18-i utolsó említése, a fenti, foki vámadományt írásba foglaló, általa jegyzett *privilegium* kibocsátása után elhunyt Benedek választott esztergomi érsek, királyi alkancellár. Az esztergomi káptalan Péter jelölése mellett döntött és megerősítésre fel is terjesztette a pápánál, a püspök reményeit azonban rögvest keresztülhúzta Kán nembeli Miklós erdélyi prépost, aki az anyakirályné és az egyik főúri klikk támogatását bírva évek óta makacs elszántsággal vetélkedett Benedekkel az érseki székért.¹⁸ Miklóst külső kényszer, személyes erőszakos nyomásgyakorlása hatására az esztergo-

¹⁵ RA 2741., 2750. sz.; RD 112. sz.

¹⁶ RA 2747. sz.

¹⁷ MES II. 59–61.

¹⁸ VPRO II. XXXIX.; BEKE 2003. 123.

mi székeskáptalani kanonoki testület érsekké választotta, és egy időre el is foglalta a metropolitai hivatalt, most a király pártfogását is megszerezve, kinyilvánította, hogy magát tekinti a magyar egyház fejének, és követet küldött Rómába, hogy a pápa jóváhagyja érseki megválasztását. XXI. János 1277 márciusában Lodomér váradi püspök révén Miklóst színe elé idéztette, az azonban egyre csak húzta-halasztotta az ott való megjelenést. Május 20-án János pápa meghalt, és utódát, III. Miklóst csak november végén sikerült megválasztani, így az esztergomi érseki szék betöltésének régóta megoldatlan és kényes ügye további fél év késedelmet szenvedett. Az új egyházfő és a bíborosi *collegium* 1278. január 27-én tárgyalta a kérdést, és noha Pétert meghatalmazottja, Pál veszprémi prépost ügyesen képviselte a konzisztóriumon, és számos, kivételesen súlyos, részint vélhetően már igazolást is nyert vádat hozott fel Miklós ellen, Miklós pápa elnapolta a döntéshozatalt és április 25-re mindkét felet – közülük Miklós prépostot személyes megjelenésre kötelezve – megidézttette ítélőszéke elé.¹⁹ Mindhiába, Miklós ezúttal is távol maradt, és mulasztását, csakúgy, mint addig, követi révén különféle kifogásokkal próbálta megindokolni, az ellene megfogalmazott vádakkal pedig látszólag nem törődve, megcáfolásukra még csak kísérletet sem tett, valamint újabb alkalmas határidő kitzűzését kérte, így, részben maga szolgáltatva érvet önmaga ellen, elvesztette a pert. Azt azonban, jóllehet a pápa értesülései szerint az esztergomi káptalan egybehangzóan támogatta *postulatio*ját, Péter sem nyerte meg. III. Miklós végül 1278. június 1-jén hirdette ki az ítéletet: Miklóst a Magyarországról kapott kedvezőtlen és aggasztó tudósítások alapján, mivel jelesül templomokat gyűjtött fel, a káptalant erőszakkal kényszerítette megválasztására, a neki ellenszegülő kanonokokat sanyargatta, javaiból kizárta, lakóhelyéről előzte, a testület pecsétjét elbitorolta és jogtalanul felhasználta, a személyes megjelenését előíró idézéseket rendre figyelmen kívül hagyta, és, nem utolsó sorban, a metropolitai székben való megerősítéséért nem folyamodott a *Curiához*, a méltóság betöltésére méltatlannak nyilvánította, bizonyítottan törvénysértő *electio*ját pedig érvénytelenítette. Mindazonáltal, amellet, hogy fontosnak tartotta hangoztatni, hogy mint fogalmaz: „*non persone vitio*” azaz, mindhárom értelmezési lehetőséggel számolhatunk: nem az aspiráns esetleges jellembeli hibái, erkölcsi kifogásolhatósága vagy műveltségbeli hiányosságai, hanem a „fennforgó körülmények” okán, tudniillik, hogy megelőzze a székeskáptalan – a megejtendő újabb érsekválasztás kapcsán várható – további megosztottságát, viszálykodását, vagy esetleges döntésképtelenségét, illetve a súlyos károkat okozó fejtelenséget, Péter felterjesztését és megerősítési kérelmét szintén nem fogadta el, és az esztergomi főpapi hivatal egy harmadik személy általi betöltését a Szentszéknek tartotta fenn.²⁰ Miklós és Péter nem nagyon tehetett egyebet, belenyugodott a dön-

¹⁹ BEKE 2003. 123.; VPRO II. XL.

²⁰ PAULER 1899. 350.; VPRO II. XL.; FRAKNÓI 1901. 82. A tévedés Péterrel kapcsolatban: KOVÁCS 2019. 137.: 166. jegyz.; BARABÁS 2021. 539.

tésbe, és azt a Kán nembeli klerikust favorizáló király, bárói és az érintett esztergomi főegyház káptalanja is tudomásul vette, és ennek megfelelően, illetve azt bizonyítva, 1278 nyaratól a királyi és az esztergomi káptalani oklevelekben is üresedésben lévőknek mondják az érseki széket.

Péternek mindeközben, 1277 folyamán – egyelőre – az előző év végén kelt, említett királyi kiváltságlevél szerint számára és utódainak biztosított királynéi kancellárságról is le kellett mondania. Április 12-én még a szóban forgó címet viselve cserélte el Szentbékállá nevé faluját káptalanjával annak 19., a Balaton északi partján, szintén Zala megyében, Aracs, Örményes és Udvari fálvakban fekvő telkéért.²¹ Valószínű azonban, főleg, mert a cserét megörökítő, eredetiben ránk hagyományozódott oklevél saját kiadványa, hogy a titulus használata – igényét tükrözve – önkényes volt, és a kormányzat Fülöp váci püspököt, aki még 1270-ben kapta meg e kinevezését, tekintette a tisztség birtokosának. A kérdés tisztázását megnehezíti, hogy Fülöpöt két 1277. november 10-én kiállított királyi *privilegium* is királynéi kancellárnak címezi, ugyanakkor a mondott évből csak egy – Izabella királyné nevében és megbízásából készült – ifjabb királynéi oklevélről tudunk, ami pedig Pétert jelöli meg a tisztség betöltőjeként. Ez a diploma viszont napi *datatium* nem tartalmaz, ilyképpen, november 10. után, de az említett zalai birtokcsere táján, április dereka körül is kelhetett. Augusztus 28-án, Veszprémben kibocsátott oklevelében a püspök visszaadta káptalanjának Paloznak falu tizedjövendelmét, ekkor nem viselte a királynéi alkancellár címet.²²

1278 elején a nagyjából fél évvel korábban a hatalomból kiszorult és a fiatal uralkodóval is ellentétbe került Kőszegi fivérek, élükön Jánossal, kapcsolatba léptek a születése óta Velencében élő András herceggel, II. András király állítólagos unokájával, és azt – minden szerint azon célból, hogy személyét és igényeit, mint politikai ütőkartyát felhasználják – Magyarországra hívták. András IV. László azonos nevű öccsének – feltehetően nemkülönben az év eleje tájt bekövetkezett – elhunytával az uralkodócsalád a királyt leszámítva egyetlen férfi tagja lett, és ilyenformán, a származásával kapcsolatban felmerült kételyek dacára is, feltétlenül szem előtt tartandó örökösödési esélyekkel számolhatott. A herceg, aki később III. András néven elfoglalta a trónt, magyar földre lépve fel is vette a régóta a mindenkori király legközelebbi vérrokonainak egyikét megillető, nemegyszer a trónörökös által viselt *dux Sclavoniae* címet, és a Kőszegiek védelmében Zala megye északi részéig hatolt. Péter alkalmasint csatlakozott a bátyja, János által irányított párttűtéshez, sőt, vélhetően személyesen biztosította támogatásáról András herceget, az ugyanis május 27-én, Kehidán aligha merő véletlenségből részesítette joghatóság-mentességi kiváltságban épp a veszprémi székeskáptalant.²³ A valójában sokkal inkább a Kőszegiek politikai érdekeit, mintsem

²¹ VVO 72–73.

²² ÁVPO 116–119.

²³ VVO 96. (57. sz.)

András ügyét szolgáló akció csakhamar eredménytelennek bizonyult, talán felléptetői is kihátráltak a herceg mögül, aki végül, néhány hónappal vagy legfeljebb fél évvel Magyarországra jövelete után, visszatért Észak-Itáliába.

András korán hamvába halt hatalomszerzési kísérlete idején – feltételezhetően nem függetlenül attól – amikor még a herceg is Szlavóniában tartózkodott, a Kőszegi testvérek I. Károly nápolyi király megbízottainak közvetítésével rendezték régi el-lentétüket a Szlavónia középső és déli, Boszniával határos részének javát kezükben tartó Vodicsai Baboníc család tagjaival. A felek 1278. április 20-án a Száva menti Dubicán rögzítették és foglaltatták írásba megállapodásuk részleteit, miszerint Kőszegi János és Miklós – testvéreik nevében is – kijelentette, hogy az ellenségeskedések alatt elszenvedett károkért nem követelnek elégtételt, a Baboníciók birtokait nem hábor-gatják, hogy megszakítják szövetségüket Gut-Keled nembeli Joakim néhai bán roko-naival, annak a Baboníciókkal vívott ütközetben történt elestéért nem állnak bosszút, és még királyi parancsra sem nyújtanak segítséget Joakim családjának, és amennyi-ben Gut-Keledék vagy azok szövetségesei megtámadnák Baboníc István bánt, illetve rokonságát, segítségükre lesznek ellenük.²⁴ A békealku szövege – alkalmasint amiatt, mert a konfliktusban közvetlenül nem volt érintett – a Kőszegiek részéről Pétert nem nevezi meg, az azonban jóformán kétségtelennek tekinthető, hogy annak tartalmával ő is egyetértett és a megegyezést magára nézve kötelező érvényűnek tekintette. Péterről az 1278-as esztendő hátralévő részében sem hallunk, így a jelek szerint a tavaszi-nyári nyugati határszéli harcokban, majd pedig a dürnkruti ütközetrel zárult ausztriai had-járatban sem vett részt, talán egyházmegyéje belső ügyei foglalták le. 1279 elején, amikor ismét feltűnik forrásainkban, a püspökség javait érintő kérdésekben intézke-dett: február 14-én kiadott *privilegium*ában Ágnes veszprémvölgyi ciszterci apátnő és apácátársai kérésére átírta és megerősítette Pál püspök 1272. augusztusi, a zárda birtokain való tizedszedési jogát biztosító kiadványát, április 24-én kelt oklevelének tanúsága szerint pedig, azon kitételrel, hogy annak halála után az ingatlan visszazáll a püspökségre, a veszprémi várban lévő palotáját Colynus veszprémi főesperesnek adományozta.²⁵ A veszprémvölgyi konvent javára kiállított oklevélben foglaltakat Pé-ter azonban nem teljesítette, a helyi tizedjogot csak évekkel később, felsőbb egyházi hatóság közbeavatkozása, illetve ítélete nyomán adta vissza a ciszterci nővéreknek.²⁶ 1279 februári diplomáján – vörös fonálsodraton – függ talán legjobb, kivételesen megkímélt állapotú püspöki *sigillum*a. A 65-ször 35 mm-es, mandorla alakú, termé-szetes (sárga) színű viaszba nyomott pecséten állatfejekkel és lábakkal díszített *faldis-toriumon* ülő, lábát konzolszerű zsámolyon nyugtató, mégis, elsősorban nyújtottsága miatt álló alak benyomását keltő, mitrát viselő püspök képét látjuk, aki jobbját áldásra

²⁴ CDCr. VI. 240–242.; PAULER 1899. 336.

²⁵ 1279. febr. 14.: VVOP 146–147.; ápr. 24.: VVO 79–80.

²⁶ CDH V/3. 514–517.; KOVÁCS 2019. 145.

emeli, baljában pedig pásztorbotot tart. A szépen kidolgozott pecsétkép körül a S[IGILLUM] + PETRI + DEI + GRATIA + EPISCOPUS VESP[RI]M[I]E[N]SIS körirat olvasható, amelyet kívül gyöngykör, belül gyöngykör-vonalsor határol.²⁷ Nemrégiben felmerült, hogy Péter valójában nem ülő, hanem álló testhelyzetben van ábrázolva pecsétjén, meglátásom szerint azonban ez tévedés.²⁸ A perspektíva értelmezésében az okoz zavart, hogy a *faldistorium* lábvégei és a püspök lábfejei nem egy vonalban, illetve egymás előtt/mögött láthatók, ez azonban a pecsét ovális alakja és amiatt van, hogy a díszszék a pecsétmező alsó harmadába került, a kissé ügyetlen vésnőknek oda kellett azt bezsugorítani, így aztán első, sőt második ránézésre is könnyen úgy tűnhet, hogy az ülőalkalmatosság nem a főpap ülepe alatt, hanem az álló püspök mögött, a háttérben van. A *faldistorium*, vagy bármi egyéb berendezési tárgy háttérelemként való ábrázolásának nem látjuk értelmét, és egyébiránt – tudomásom szerint – nem is ismerünk egyetlen ilyen kompozíciójú *sigillum*ot sem.

1279-ben több fontos, Péter életútjára is kiható esemény történt a Magyar Királyságban. Az év első heteiben Bécs felől Magyarországra érkezett Filippo fermoi püspök, pápai oldalkövet, aki – feltehetőleg a pápa utasításait követve – egyéb bokros teendői mellett arra is nagy gondot fordított, hogy elsimítsa a király és a Kőszegi Henrik bán renitens fiainak igen kiélezett konfliktusát. Március elejére, meglepően gyorsan, egyben azt is megvilágítva, hogy a dolog kiemelt fontossággal bírt számára, e tekintetben jelentős sikert el: a hónap 4. napján kibocsátott oklevele szerint a király – a legátussal valószínűleg Budán lefolytatott tanácskozás eredményeképp – visszafogadta kegyelmébe Jánost és testvéreit, valamint engedélyezte, hogy mind ők, mind pedig hat nevesített familiáriusuk javaikat szabadon birtokolhassák.²⁹ Péter április–május fordulóján csatlakozott az akkor már hónapok óta a veszprémi egyházmegye területén, a *medium* regni-ben tartózkodó pápai követ népes kíséretéhez. Május 5-én – Lodomér váradi, Timót zágrábi, Póka szerémi, Tamás váci és Miklós tinini püspök oldalán – ő is jelen volt Budán, amikor Filippo legátus, miután az eskü alatt megfogadta, hogy feltétel nélkül engedelmeskedik a Szentszék és az oldalkövet parancsainak, jelesül egyebek mellett: leteszi az alkancellári tisztséget, távozik a királyi udvarból és oda csak a legátus engedélyével tér vissza, valamint elzarándokol Rómába, a kiközösítés alól felmentette Miklós erdélyi prépostot, a püspök korábbi riválisát.³⁰ Gyaníthatóan ezután is a legátus mellett maradt egy ideig, és azt – e vonatkozásban szintén egyetértésben Jánossal és a többi fivérével – mindenben támogatta, még akkor is, amikor Filippo és a király viszonya – elsősorban a kun kérdés miatt – végzetesen elmérgesedett. A korabeli pápák – különösen a IV. László megzabolázására irányuló törekvéseik

²⁷ DL 1025.; BODOR 1984. 15. sz.

²⁸ VERES 2019. 136.

²⁹ HO I. 73.; RA 2945. sz.

³⁰ MES II. 97–98.; KOVÁCS 2019. 155.

kapcsán – ugyancsak megbízható és hasznos híveiként tekintettek a Kőszegi család tagjaira. Filippo magyarországi legációja – a királlyal való tartós szembenállásuk folytán – ilyenformán a Kőszegi testvérek számára kedvező és előnyös fejlemény volt. A legátussal fenntartott jó viszonynak a sok hányattatást megélt veszprémi püspökség ügyében is szerep juthatott; Péternek ugyanis az egyházmegyéje intézményeit és klerikusait ért számos jogsérelem és károkozás szankcionálásban, valamint rendezésében bizonyára jól jöhetett a követ tekintélye és támogatása. Az egyik legsúlyosabb büncselekmény, pontosabban több, önmagukban, külön-külön is egészen gaztettekből álló büntettsorozat Filippo magyarországi működése idején, vagy kevéssel azt megelőzően történt: valamikor 1280. május eleje előtt Pok nembeli Móric fiai, Miklós volt erdélyi vajda és fivérei követték el egyebek mellett a tapolcai, a csökölyi és görgetegi egyházak feldúlásával. Péter 1280. május 21-én, Veszprémben kiközösítette az elkövetőket; a fenyítékek kimondását hírül adó, sajnos megsemmisült vagy elkallódott püspöki oklevél a veszprémi káptalan általi, ugyanaz nap kelt átírásából ismert és az alábbi vádakban marasztalja el a Pok nembeli előkelőket. Meggyesi Móric néhai tárokmester és királynéi udvarispán fiai, Miklós egykori vajda, Móric, István és Domonkos már a veszprémi székeskáptalan 1276 tavaszi megtámadásában és bestális feldúlásában is tevékeny szerepet vállaltak, majd ottani szégyenletes gonosztetteiket újabb gazságok elkövetésével tetézték: a Somogy megyében fekvő csökölyi és görgetegi egyházakat szintén kirabolták és lerombolták. A Zala megyei Tapolca mezővárost, illetve annak Szűz Mária tiszteletére szentelt templomát megrohanták, az ott talált értékek elvitelével tetemes kárt okoztak, a templom kapuját védelmező plébánost és klerikusait tetteleg bántalmazták és megsebesítették, végül pedig a veszprémi káptalan Hegymagas nevű, nemkülönben zalai faluját kíméletlen támadásukkal jóformán elpusztították és az ottani népeket teljesen kifosztva kis híján éhhalálra juttatták.³¹ Az egyházi fenyíték – amely egyébként az egyik legkorábbi magyarországi keletkezésű, magyar prelátnak által belföldi nemesekkel szemben kibocsátott *excommunicatio* oklevél – tudomásunk szerint érdemleges eredményt nem hozott. A volt vajda ugyanis némiképp gyanút keltő módon épp ekkoriban tűnik el szokatlanul hosszú időre, közel két évtizedre az országos politikából, ennek azonban számos más oka is lehetett, és azt a személyével kapcsolatos pozitív forrásadatok hiánya is okozhatja.

Péter püspök az *excommunicatio* kimondásán túl – kielégítően sajnos kevéssé bizonyítható vélekedésem szerint – más, a szélsőségesen eldurvult, erőszakos viszonyok között jóval hatékonyabb módon is elégtételt vett a volt vajda és fivérei által elkövetett bűntettekért. Egy, a győri székeskáptalan által évtizedekkel az események után, 1308-ban kiadott tanúságlevelét szerint több Pok nembeli – Miklós tágabb rokonságához tartozó – nemes, valamint az érintett rendház prépostja elismerte, hogy a poki

³¹ VVO 81–82.; GUTHEIL 1979. 310.: 45. sz.

Szent István protomártír-monostornak a (néhai) Péter püspök által – Szigliget vára elfoglalásakor – elvitt és Veszprémbé, főpapi székhelyére szállított egyházi ruháit, kegytárgyait és ékszereit a veszprémi káptalan hiánytalanul visszaadta. Az érdekes, szerencsés módon eredetiben fennmaradt oklevél tudósítását a korábbi kutatás, mint az valóban kézenfekvőnek tűnik, egységesen úgy értelmezte, hogy a poki kolostor ott őrzött, vagy oda menekített szóban forgó értékes vagyontárgyait és kellékeit a veszprémi püspök – annak elfoglalása idején – Szigliget várából tulajdonította el, valamint, hogy az erősség az idő szerint, azaz talán az 1280-as évek közepén Miklós korábbi vajda, esetleg atyai rokonsága kezén volt. E hagyományos véleményt kérdőjelezte meg a Fons oldalain – a szigligeti vár középkori történetét bemutató – alapos tanulmányában Mészáros Orsolya. A szerző, illetve az annak figyelmét erre Mészáros közlése szerint felhívó Solymosi László, úgy véli: az oklevél megfogalmazásából nem következtethetünk arra, hogy a Balaton-parti erősség Kőszegi Péter püspök általi bevétele, valamint a poki prépostság kincseinek elrablása között közvetlen összefüggés volt, jelesül, hogy az ingóságokat a várból vitték volna el a veszprémi főpap katonái, sokkal valószínűbb ellenben, hogy két külön, feltehetően nagyjából egyidejűleg történt eseményről van szó, amelyeket csupán Péter személye, nem pedig a helyszín köt össze, következésképp az is kétséges, Szigliget valóban a Pok nembeliéktől került-e a birtokába.

A magam részéről Mészáros érvelését, illetve álláspontját nem tudom elfogadni. Egyfelől megítélésem szerint felettébb csekély a valószínűsége annak, hogy a jogsérelmet elszenvedett fél, vagy a megegyezést 1308-ban hivatalos okiratba foglaló győri káptalan egy megyebeli, Pokon egykor elkövetett (Mészáros értelmezése kimondatlanul, konkrétan megjelölés nélkül ugyan, de minden bizonnyal oda helyezi az eseményt) hatalmaskodási eset időpontját egy onnan többnapos járóföldre, jó száz km-es távolságban fekvő, különösebb, főként pedig országos jelentőséggel nem bíró vár elfoglalásához viszonyítva határozta volna meg. A kor számtalan forrásból ismert züllött közállapotait, a mindenfelé elhatalmasodott anarchiát és az 1270-es, 80-as években elsősorban éppen a Dunántúl északi részén csaknem állandósult, pusztító beharcolat figyelembe véve ugyanakkor joggal tételezhetjük fel, hogy Pok-atyafiság tagjai a kegyuraságuk alá tartozó Szent István-prépostság mozdítható javait igyekeztek biztonságba helyezni, így kerülhettek az egyház értékei Szigliget várába, ahol talán a királyi várnagyság tisztét egyikük látta el akkoriban, avagy – mint azt Mészáros is felvetette, és magam is valószínűbbnek vélem –, ahol birtokosként Miklós parancsolt. A törvényszegésekben, hatalmaskodásban nagy gyakorlatot szerzett báró az 1272 utáni években különösebb gond nélkül megszerezte a Hegymagas nevű falujával szomszédos erősséget, és az önkényes foglalás miatti esetleges számonkéréstől sem kellett különösebben tartania. Érdemes végezetül azt is megfontolnunk, hogy még a kor szomorú viszonyai között sem tudunk olyan esetről, amikor egy magyar főpap a

keresztény hit és szellem szerinti egyik legnagyobb bűn, szentségtörés elkövetésére vetemedvén, fegyvereseivel megrohant és kirabolt volna egy felszentelt monostort, vagy más egyházi intézményt, míg ugyanez a világi helyek, így jelen esetben egy vár, Szipliget vonatkozásában már sokkal inkább elképzelhető.

E hatalmaskodási eset jogi következményeiről tehát nem tudunk, 1280-ban azonban Péternek egy másik, nem kevésbé kényes ügyben kellett bíróság elé állnia jogai védelmében. Mint említettük, a püspök – saját 1279 februári adománylevelét és elődei azonos tartalmú *donatioit* figyelmen kívül hagyva – nem adta vissza a veszrémvölgyi Szűz Mária-kolostornak korábban élvezett dézsmajogát, amiért az az apátnő és konventje Filippo legátushoz fordult. A pápai követ Lodomér érseket bízta meg a panasz kivizsgálásával és a döntéshozattal, aki – feltehetőleg az év májusa előtt – örök hallgatást róva rá az ügyben, főpaptársát marasztalta el a perben, és a tizedszedési jogot a zárdának visszaadta.³² Valamikor 1280 folyamán Péter a minden valószínűség szerint a zalai faluval azonosítható Sümegen egy hitbér- és hozományügyben is kibocsátott egy oklevelet. A Szent Heléna császárné ünnepén lejegyzett, csak jóval későbbi tartalmi kivonatból ismert kiadványt Solymosi László május 22-re datálta, I. (Nagy) Konstantin édesanyjának azonban több ünnepnapja is volt, a legelterjedtebb augusztus 18-án, de az Magyarországon február 8-án és április 15-én is szerepelt a középkori liturgikus könyvekben.³³ Minthogy május 21-én a püspök csaknem bizonyosan Veszprémben tartózkodott, másnap aligha lehetett az onnét 60 km-re fekvő Sümegen, főleg, hogy oklevele alapján gyanítható, hogy annak kibocsátásakor már több napja a településen vagy annak környékén időzött. A három fennmaradó dátum ugyanakkor teljesen megegyező eséllyel jöhet szóba, így meglátásom szerint az oklevél napi kelte nem meghatározható.

1280-ban IV. László király és a Kőszegiek viszonya kiegyensúlyozott maradt: július közepe és október között Miklós szlavón bán lett, majd az uralkodó és az országtanács fivéreivel, Ivánnal és Péterrel a drávántúli tartományokba küldte, hogy az ottani évek óta forrongást – ha kell erőhatalommal – lecsendesítse, a belháborúkat megszüntesse és a bajokat orvosolja. A szlavóniai rend- és béketeremtésre a Kőszegi testvérek csak igen korlátozottan lehettek alkalmasak, lévén a helyi hatalmi harcok egyik állandó kezdeményezőinek és főszereplőinek számítottak, így megbízatásukat aligha fogadta széles körű öröm és meglegedés az érintett országrészekben. Ezt bizonyára az új bán és fiverei is érzékelték, és a jelek szerint – legalábbis egyelőre – ezúttal maguk is méltányos kompromisszumok létrehozásában voltak érdekeltek, így végül október 30-án Zágráb megyében, a Kulpa partján fekvő Ozalj vára mellett békét kötöttek a régi-új ellenségekkel, Babonić, valamint a Dalmácia és Horvátország jelentős

³² CDH V/3. 514–517.; KOVÁCS 2019. 159.

³³ ÁVPO 127–128.; KOVÁCS 2020. 413.

részét uraló Frangepán család tagjaival. Miklós, Iván és a tárgyalásokon, valamint a szerződés véglegesítésénél és aláírásánál szintén jelen lévő Péter püspök az esetleges „újabb háborúság és bajok elkerülése érdekében” minden bűnét megbocsátotta a másik két félnek, valamennyi károkozásukat elengedte és biztosította őket afelől, hogy a királytól, bejegyzésükkel kapott, illetve szerzett birtokaikat háborítatlanul megtarthatják, míg a Babonícok és Frangepán-rokonság képviselői ígéretet tettek, hogy alávetik magukat a bán hatalmának, és minden jogot megadnak neki, amely azt hivatalánál fogva megilleti.³⁴ A Kőszegiek ilyképpen – Péter tevékeny szerepvállalásával – 1278 áprilisa, az első ez irányú kísérlet után 1280 végére rendezték ellentéteiket délvidéki oligarcha-riválisaikkal, a hatalmaskodással, a nyílt erőszakra és elnyomásra épülő ténykedésükkel azonban eszükben sem volt felhagyni, a változás mindössze abban állt, hogy most az egyházak birtokai és ingó javai kerültek érdeklődésük homlokterébe. Különösen a zágrábi egyházmegye szenvedett sokat kíméletlen pusztításaitól és prédálásaiktól, amelyeket éveken át módszeresen és bármiféle következmény nélkül folytattak. Miklós bán és Henrik a verőcei Vaska falut megtámadta és kirabolta, ugyanők János testvérükkel a püspökség három másik faluját is megszállták és kifosztották, utóbbi, akkor szanai és orbácsi ispánként pedig a IV. László király által a zágrábi püspökégeknek adományozott gerzencei ispánságot foglalta el, tartotta kezén és lakosait egy Vrics nevű országos gonosztevővel sanyargattatta, és még a király parancsa ellenére sem adta vissza azt a püspöknek.³⁵ Timót püspök megelégedvén sorozatos törvénytírásaikat, 1281. április 12-én Jánost, Miklóst és Henriket Verőcén kiközösítés, az uralmuk alatt álló területeket pedig általános egyházi tilalom alá vetette. A büntetéseket április 29-én Lodomér esztergomi érsek helybenhagyta és megerősítette, azoknak azonban még annál is kevesebb foganatja lett, mint testvérüknek a Pok nemzetségbeli előkelőkkel szemben hozott említett szankcióinak. János ugyan – ellentétben a szakirodalom hagyományos vélekedésével – nézetem szerint nem szerezte meg a nádori méltóságot, de Miklós egy ideig talán még Szlavónia élén maradt, utóda legalábbis csak bő két évvel később bukkan fel a báni hivatalban.³⁶

Ezt követően évekig nincs hírünk Péterről. Fivéreivel, Miklóssal és Henrikkel alighanem valamikor ekkortájt, az 1280-as évek első felében vagy derekán intéztek támadást Pécs vára ellen. A kutatás – Pauler Gyula álláspontjára hagyatkozva – 1284 tavaszára helyezi az eseményt, a datálás azonban korántsem bizonyított, Pécs várának ostromáról ugyanis csupán egy 1291-ben kiadott magánoklevél *narratio*jából értesülünk, forrásunk viszont nem tartalmaz semmi olyan információt, amely alapján meg tudnánk állapítani a leírt esemény közelebbi időpontját.³⁷ A kiadvány ugyan Miklóst

³⁴ CDCr. VI. 362–363.; PAULER 1899. 373.

³⁵ SZABÓ 1886. 106.

³⁶ ÁÚO XII. 336–338.; ZSOLDOS 2011. 22., 47.

³⁷ HO VIII. 310.; PAULER 1899. 384.; FEDELES 2017. 91.

nádornak, Henriket pedig bánnak nevezi, de utóbbi a szlavón bánóság élén első ízben csak ugyanazon év őszén tűnik fel, amikor a hivatkozott oklevelet írták, így, mivel másfelől Miklós nádori hivatalviselése 1291-ben úgyszintén adatolt, minden bizonytalanságot retrospektív címezésről beszélhetünk, azaz a diploma Pécs megtámadása kapcsán nem az akkori, hanem a készültekor fennálló helyzetnek megfelelően nevezte meg a két bárót. A püspöki székvárost és várat ért támadás időpontjának behatárolásában egyedül az nyújt minimális fogódzót, hogy az oklevél Péter püspököt is megnevezi a botrányos büntett végrehajtói, illetve vezérei között, azaz az ostrom *ante quem*-je 1289 tavasza, Péter elhunyt, ennél fogva azt, hogy Miklósék 1284-ben törtek rá Pécsre, legfeljebb nem zárhatjuk ki, de kisebb-nagyobb valószínűséggel több más esztendő is szóba jöhet.³⁸

Az 1270-es és 1280-as évek Magyarországá belpolitikai folyamatainak visszatérő és sok esetben meghatározó eleme volt az uralkodó és a kiépülő oligarchikus magánhatalmak, kiváltképp a Kőszegiek szembenállása és fegyveres harca. Kőszegi János és fivérei ellen 1276-tal kezdődően számos országos hadjárat indult, maga IV. László is több alkalommal vezetett sereget a Dunántúlra a renitens Henrik-fiak megfékezésére és hűségére kényszerítése céljából, ezek azonban számottevő, főleg pedig tartós eredményt nem hoztak.³⁹ Az egyik legnagyobb szabású, szintén személyesen a király által vezényelt vállalkozás 1283 legvégén indult a Kőszegiek, illetve tartományuraságuk ellen, de az – Borostyánkő várának másfél havi meddő ostroma után – szintén sikertelenül zárult. Kutatóink, fent kifejtett véleményem szerint indokolatlanul, ezzel az offenzívával hozták kapcsolatba Pécs 1291-ben említett megtámadását, azt feltételezve, hogy arra a király Vasból való visszavonulása után, a gyors visszavágás és/vagy erődemonstráció végett került sor.⁴⁰ Hogy Péter részt vett-e ezekben a király csapataival vívott harcokban, sajnos nem eldönthető, lévén, hogy a tárgyban némileg többet közlő külföldi forrásaink sem említik azok kapcsán név szerint.

A főpap hosszabb szünet után, 1285 közepén, püspöki székhelyén bukkan fel ismét kútfőinkben: május 1-jén három, Vámos faluba való tizedszedőjét kiváltságolta egyháza hadakozó jobbágyainak sorába emelésével, augusztus 24-én pedig káptalanja öt ábrahámí udvarnokát, kivéve azokat várnagyi és официálisai joghatósága alól, személyes védelme alá helyezte.⁴¹ Péter ekkora, még az előző év második felében, valamikor 1284. június 11. után újfent elnyerte az ifjabb királynéi kancellári tisztséget, amit aztán vélhetően haláláig töltött be. Az általa jegyzett kibocsátású királynéi oklevelek száma átlagosnak mondható: első, rövid kancellári működése idejéből, 1277-ből egy,

³⁸ Continuatio Vindobonensis. In: CFH I. 788.; ZSOLDOS 2011. 101.: 237. jegyz.

³⁹ SZABÓ 1886. 30., 34–36., 57–58., 113–114., 131.; PAULER 1899. 322–324., 334–335., 383., 394.

⁴⁰ SZABÓ 1886. 113–114.; PAULER 1899. 383–384; KÁDÁR 2016. 42.

⁴¹ 1285. máj. 1.: ÁVPO 131–132.; aug. 24.: ÁVPO 132–133.

míg második, öt éves tisztségviselése időszakából három olyan kiadvány maradt ránk, amely őt nevezi meg az irat kiállítójaként.⁴²

1285–1286 tájára a Kőszegi család tagjai, és ez esetben is elsősorban János – gyakori betöréseik, portyázásaik és dúlásaik miatt – a szomszédos Ausztriával és Stájerországgal, illetve az ott uralkodó Habsburg-dinasztiával is súlyos konfliktusba kerültek. 1285, vagy más vélemények szerint 1286 közepén János csapatai élén ismét becsapott a határmenti osztrák területekre, és Bécsújhely vidékén rabolt-pusztított, ami azonban már nem maradt megtorlatlanul.⁴³ I. Albert herceg jelentős haderő élén Hermann von Landenberg sváb marsallt küldte János és testvérei megbüntetésére, aki azok kedvelt fészke, Borostyánkő elfoglalását tűzte ki célul, és ostrom alá is vette a János által védett várat. A magyar oligarcha idejekorán, bizonyára még azelőtt, hogy a birodalmi csapatok körülzárták volna az erősséget, fivéréihez fordult segítségért, akik mindhárman tüstént Borostyánkő alá siettek fegyvereseikkel. Péter állítólag e szavakkal fogadkozott, mikor értesült bátyja szorult helyzetéről: „*Ráteszem a püspökségemet, de megsegítek!*” Harmadnapra testvéreivel már több mint ezer lovas íjászt vezettek Landenberg tábora közelébe, ahol a magyarok harcmodora és gyors megjelenésük miatt nagy bizonytalanság támadt.⁴⁴ Az ellenség taktikáját, a magyar íjások támadásának átütő erejét jól ismerő osztrákok és stájerok a visszavonulást, míg a sváb lovagok a megütközés mellett érveltek, és ez a vitába hajló tanakodás a Kőszegiek kezére játszott: hirtelen bekerítették őket, pusztító nyílzáport zúdítottak, majd János parancsára rárontottak a készületlen német seregre. A harc sokáig, állítólag öt órán keresztül folyt, de a magyarok szakadatlan nyilazása végül megtörte a németeket ellenállását, olyan sokan sebesültek meg súlyosan, haltak meg vagy estek fogságba közülük, hogy jobbnak látták letenni a fegyvert. Miután megadták magukat a győztesek kénye-kedvére, János kiválogatta és egyik, forrásunkban meg nem nevezett fivére a maguk számára kiválogatták az előkelőbb és nagyobb váltságdíjjal kecsegtető foglyokat, a többiek nagy részét átengedték főembereiknek és társaiknak, aki pedig – leginkább szegénynek tűnően – senkinek sem kellett, ott helyben megölték.⁴⁵ Albert herceg megdöbbsent a letaglózó hír hallatán és azonnal új hurokat kezdett pengetni: követ útján megegyezést javasolt a Kőszegi család fejének tartott Jánosnak, és a tárgyalások lebonyolítása, valamint a béke tető alá hozása végett Bécsújhelyre hívta. A magyar nagyúr – feltehetően testvéreivel, köztük Péter püspökkel is egyeztetve – ráállt a dologra és elment a Lajta túlsparti határvárosba, ahol aztán, valószínűleg

⁴² RD 172., 224–226. sz.

⁴³ Chronicon Salisburgense. In: CFH I. 682.; Oesterreichische Reimchronik. In: CFH III. 1829–1830.; PAULER 1899. 390.; SKORKA 2017. itt: 98.

⁴⁴ Oesterreichische Reimchronik. In: CFH III. 1830–1831. RÉVÉSZ 1891. 143–144.; PAULER 1899. 390.

⁴⁵ Oesterreichische Reimchronik. In: CFH III. 1833–1834.

az év őszén, megállapodtak és szövetséget kötöttek Alberttel. János esküvel megerősítve vállalásait, megígérte, hogy összes foglyát – a tehetősebb nemeseket méltányos váltságösszegért, a szerényebb vagyoni helyzetűeket ingyen – kivétel nélkül szabadon bocsátja, fivéreinek és szervenseinek pedig eléri ugyanezt, az ellenségeskedés idején okozott károkat megtéríti, továbbá, ha a herceg kéri, bárkivel szemben ezer emberrel támogatja háborúja esetén. Albert, szintén esküt téve a rá vonatkozó pontokra, megfogadta, hogy mint saját emberét, a Német-római Birodalom uralkodóját és fejedelmét kivéve, ő is megsegíti és oltalmába veszi Jánost mindenki, így, szükség esetén a magyar király ellen is.⁴⁶

A Kőszegiek és Habsburg Albert baráti viszonya, illetve szövetsége azonban nem bizonyult tartósnak, ráadásul János a hercegnek tett bécsújhelyi hűségnyilatkozata és szakadatlan hatalmaskodásai miatt 1286 végén IV. László király újfent hadjáratot indított Henrik bán fiai ellen. Novemberben megostromolta, és miután János szerencsésen kiszökött onnét, bevette egyik – leginkább Kőszeggel, esetleg a szentvidi erősséggel azonosítható – várakat.⁴⁷ 1287 eleje – talán február közepe – táján Miklós, a többszörös nádor szövetségesükkel, Pécs nembeli Aporral ellencsapást hajtott végre: megtámadta és bevette és kirabolta Pozsonyt. Megtartani azonban már nem tudta várat, mert a helyi várjobbágyok és a király más hívei rövidesen visszafoglalták az ország nyugati kapujának számító erősséget. Március első napjaiban, alighanem, hogy megtisztítsa és felmentse Pozsony vidékét és a Csallóközt, maga IV. László is megjelent csapataival a térségben, azonban amikor a Zsitva torkolatánál megütközött a Kőszegiek és új szövetségeseik, Borsa nembeli Tamás fiai seregével, vereséget szenvedett, vagy legalábbis nem tudott egyértelműen fölújítani a harcban. Így egyelőre visszavonult, és egészen a honti Korponáig húzódott vissza.⁴⁸ Hogy Péter – fivérei oldalán – ott volt-e a Zsitva menti csatamezőn, nem ismert, azt ellenben jóformán bizonyosnak tartható, hogy katonái felvonultak és harcoltak is a lázadó bárók zászlói alatt. Néhány hét múlva újabb váratlan fejlemény történt: Albert herceg, egyes vélemények szerint felrúgva a Kőszegiekkel a minap között szerződést, a magyar uralkodó megsegítése ürügyén, valójában sokkal inkább a maga hasznára, betört az országba, és elfoglalta Pozsonyt, azt azonban észébe sem volt átadni Lászlónak.⁴⁹ A Kőszegiek mindeközben újból előhúzták a velencei ütőkártyát, és ismét Magyarországra hívták András herceget, aki legkésőbb 1287 májusában meg is érkezett állítólagos felmenői királyságába. Legitimációs és hatalomszerzési kísérlete viszont ez esetben is korán kudarcba fulladt, június elejére ugyanis a Kőszegi fivérek és a király

⁴⁶ Oesterreichische Reimchronik. In: CFH III. 1836–1837.; Thomae Ebendorferi de Haselbach Chronicon Austriae. In: CFH III. 2215.

⁴⁷ Chronicon Salisburgense. In: CFH I. 682.; SZABÓ 1886. 131–133., RÉVÉSZ 1891. 145–146.

⁴⁸ PAULER 1899. 394.; SZÜCS 2002. 438.; ZSOLDOS 2019. 69.

⁴⁹ Continuatio Vindobonensis. In: CFH I. 787.; PAULER 1899. 395.; SKORKA 2017. 99.

megint megegyeztek és békét kötöttek egymással, János nádor, míg Miklós szlavón bán lett, a hoppon maradt András pedig, nem nagyon lévén más választása, az év második felében hazatért Velencébe.

János és testvérei a Habsburgokon kívül – gyakran épp a velük való konfliktusuk okán – több más birodalmi főméltósággal is kapcsolatot létesítettek és tartottak fenn a XIII. század végén. Alighanem szövetségek is létrejöttek, erre egy példát ismerünk is: valamikor 1288 táján Rudolf salzburgi érsek (1284–1290) esküvel megerősített ígéretet tett Péternek és Jánosnak, hogy Albert osztrák és stájer herceg ellen segítséget nyújt nekik, és tudtuk nélkül nem köt békét a Habsburg-ház tagjaival. Péter, aki alkalmasint komoly szerepet vállalt a szövetség megteremtésében, valamint János minden bizonnyal ugyanerre kötelezte magát, a megállapodás azonban kérészéletűnek bizonyult, a német főpapot ugyanis kérésére a pápa 1289 októberében felmentette esküje alól.⁵⁰ A Kőszegiek a Szentszékkal szintén kapcsolatban álltak, és az összekötetésből adódó lehetőségeket jobbra önös politikai érdekeik érvényesítésére használták: a királyt több ízben is bevádolták Rómában, magukat pedig az egyház, a katolikus hit és törvényes rend védelmezőinek tüntették fel. A Szentszék IV. László országlása utolsó, vészterhes éveiben kiváltképp számított szolgálataikra: így amikor a római *Curia* értesült róla, hogy a magyar uralkodó eltaszította és a nyulak-szigeti kolostorba záratta hitvesét, Izabellát, 1287. augusztus 2-án a kardinálisok külön-külön levélben felszólították fel Pétert és fivéreit, hogy Lodomér érseket mindenben támogassák a királyné kiszabadítása és jogaiba való visszahelyezése céljából, valamint az esztergomi főpapnak is írtak, hogy ez irányú törekvésében ne mulassza el a Kőszegiek segítségét igénybe venni.⁵¹ Izabella az érsek és egyes bárók fellépésének köszönhetően csakhamar, vélhetően még az év őszén visszanyerte szabadságát.

Péter a következő, 1288-as esztendő folyamán csak egy ízben, egy jelentéktelen ügy kapcsán kerül elő forrásainkban, ezen okleveles felbukkanása, illetve egy másik, azzal nagy valószínűség szerint megalapozottan kapcsolatba hozható adat mindazonáltal mindenképp figyelemre méltó és feltáratlan háttéreseményekre sejtet. Augusztus 20-án, a Somogy megyei településsel azonosítható Dióslápán kelt kiadványában a püspök egy előtte nyélbe ütött adásvétel foglalt írásba: tanúsítja, hogy Csák fia Buzád ispán Oltárc nevű földjét 50 márkáért eladta Hahót nembeli Atyusz somogyi ispánnak. Hont-Pázmány nemzetségbeli János kalocsai érsek egy mára elveszett vagy kallódó, szintén 1288-ban kiadott, de sajnos – a diplomát közlő Wenzel Gusztáv szerint – olvashatatlan napi datálású, nemkülönben Dióslápán és korántsem mellesleg ugyancsak az említett Atyusz somogyi ispán egy birtokcseréje kapcsán lejegyzett oklevele arról látszik tanúskodni, hogy a két prelátus egyidejűleg, egymás társaságában Somogy

⁵⁰ SKORKA 2017. 99.

⁵¹ VMHH I. 353–359.; RÉVÉSZ 1891. 146–148.

közepén, valamint és – a keltezési hely elsősorban a kalocsai főpap esetében tűnik áruklodó jelnek – nem valamely lényegtelen ügy végett ment oda.⁵² Dióslapai tartózkodásuk okát még találgatni se nagyon tudjuk, talán egy különbíráskodási megbízás nyomán látogattak el a somogyi falucskába. Ugyanekkorában az ország nyugati határa mentén megkezdődött a XIII. század végi magyar-német háborúskodás újabb, egyben talán legintenzívebb szakasza. Ezúttal is a német forrásokban méltán mohó farkasként emlegetett Kőszegi János bontotta meg a viszonylagos békét: augusztus közepe tájt csapataival betört Ausztriába és Stájerországba, ahol nagy pusztítást hajtott végre. A másik fél sem maradt adós a nem épp baráti látogatással, Henrik admonti apát és stájerországi főkapitány egykettőre, néhány héten belül, Radkersburgból viszonzta a magyar támadást, fegyveresei többször is beütöttek, raboltak, gyújtogattak Vas megye déli részén.⁵³ Erre János 300 lovast küldött a németek fő támaszpontja, Radkersburg alá, akik egy marhacsorda elhajtásával kicsalták az ellenséget a várból, majd az utánuk eredő bajorokat november 11-én egy kisebb összecsapásban megverték és megszalasztották. A *Continuatio Leobensis* közlése szerint Albert herceg gyaníthatóan még december dereka előtt, IV. László tudtával és beleegyezésével egy újabb sereget indított Magyarországra a Kőszegiek ellen, János csapatai azonban azt a csoportosítást is gyorsan legyőzték, és az oligarcha, illetve a herceg fegyverszünetet kötöttek egymással.⁵⁴ A feltehetőleg legfeljebb néhány hónapra szóló megállapodásba János egyes vélemények szerint leginkább azért ment bele, hogy a hazai belügyekkel zavartalanul foglalkozhasson: több momentum látszik arra utalni, hogy miután valamikor a határvillongások idején, legkésőbb az ősz végén elvesztette a nádori tisztséget, a király félreállítására készült, sőt az irányba határozott lépéseket is tett. Újfént Magyarországra hívta ugyanis Velencéből András herceget, aki nagybátyjától, Albertino Morosinitól kísértetve harmadszor is nekivágott a nem veszélytelen kalandnak, és Dalmáciába hajózott, hogy megszerezze atyai jussát: Szlavónia hercegségét, vagy ha már ekkor ennyire nagyralátó volt – nem tudható – a királyi trónt.⁵⁵ A bizonytalan származású herceg szóban forgó dalmáciai partraszállásának és délvidéki tartózkodásának időpontja mindazonáltal módfelett kétséges, ami amiatt is lényeges körülmény, mert Otacher ouz der Geul tudósítása szerint bátyja, János és Lodomér érsek oldalán Péter is személyesen fogadta Zárában a magyar földre tartó Andrást. A szakirodalom többnyire 1290 elejére helyezi András harmadik dalmáciai megjelenését, akkor viszont a Kőszegi család püspök tagja már fél éve nem volt életben. Ilyenformán vagy a későbbi III. András érkezett jóval a kutatás által véltnél – legalább nyolc-tíz hónappal – korábban a Magyar Királyság terü-

⁵² ÁVPO 136–137.; ÁÚO XII. 472.; ÁÚO IX. 482–483. Dióslápa a mai Szentgálóskér északi határában (Somogy m.), a napjainkban Lapapuszta és Dióspuszta néven ismert területeken feküdt.

⁵³ SZABÓ 1886. 152–153.; PAULER 1899. 402.; SKORKA 2017. 99–100.

⁵⁴ RÉVÉSZ 1891. 148–149.; PAULER 1899. 402.

⁵⁵ RÉVÉSZ 1891. 150.; PAULER 410.; SZÚCS 2003. 444.

letére, vagy – és nézetem szerint ez sokszorta valószínűbb eshetőség – Otacher tévedett a kérdésben, és Péter valójában nem vett részt az amúgy is kétes zárai találkozón.⁵⁶

1289 tavaszán Albert herceg ismét hadba szállt és megindult 15 000 főre becsült, kiválóan felszerelt seregével a Kőszegiek ellen. Május első napjaiban, Bécsújhelynél lépte át a határt és azonnal ostrom alá vette Nagymartont. János és fiverei legott szövetségeseik segítségére siettek: május 14-én mind a négy testvér a vár közelébe ért a maga gyorsan összeverbuvált haderejével, ám létszámban jócskán elmaradtak a németektől, és amikor összecsaptak, a magyarok meghátrálásra és a vár alóli elvonulásra kényszerültek.⁵⁷ Ekkor János újabb fegyverszünetet kért Alberttól, a herceg azonban, aki elszánta magát, hogy egyszer és mindenkorra leszámol vele és testvéreivel, visszautasította az ajánlatot, mire a Kőszegiek visszatértek váraikba, János alkalmasint Kőszegre, Péter pedig székhelyére, Veszprémbe. A magukra hagyott Nagymartoniak már másnap feladták várukat a németeknek, akik ezután Albert és seregevezérei irányításával sorra foglalták el a Sopron és Vas megyei erősségeket, közülük elsődlegesen János várait. Májusban és júniusban elesett Szentmargaréta, Ágfalva, Kabold, Rohonc, Szalónak, Pinkafő és több kisebb erődített hely után végül Óvár is, miáltal nyárra János tartományurassága csaknem összeomlott.⁵⁸ Pétert az osztrák és stájer herceg ezen nagyszabású és elsőprő offenzívája során érte utol a végzete. Miután visszasietett egyházmegyéjébe, haladéktalanul szervezkedni kezdett, hogy mielőbb segítséget tudjon küldeni vagy vinni János támogatására. Alighanem Veszprémet választva színhelyül, tanácskozássra, gyűlésbe hívta a környékbeli nagybirtokosokat és más nemeseket, az előzményekről és a feltehetőleg május-június fordulója táján ott történetekről a *Continuatio Vindobonensis* a következőképp számol be. „Ezenközben (ti. tehát Albert 1289. évi első magyarországi hadjárata idején) a veszprémi püspök, az említett gróf (János volt nádor) fivére, aki gonosz ember lévén jobban szerette az ellenségeskedést, mint a jóakaratot, és már azelőtt is sokat rabolt és fosztogatott a testvérével együtt, és számos sötétlelkű tervet eszelt ki Ausztria kárára, összehívott néhány magyar előkelőt, és azt javasolta, hogy siessenek fivére megsegítésére. Amint erről tárgyaltak, ez egybegyült urak egyike, akit szavaival és tetteivel is felbőszített, megölte a kardjával. Így, isteni bosszú folytán, rútot pusztult el, aki gonoszul élt, és püspöksége másé lett.”⁵⁹

⁵⁶ PAULER 1899. 410.; SZŰCS 2003. 444.; ZSOLDOS 2003. 135.; KRISTÓ 2001. 307.

⁵⁷ SZABÓ 1886. 159–160.; WERTNER 1895. 58–59.; PAULER 1899. 402–403.

⁵⁸ RÉVÉSZ 1891. 152–153.; PAULER 1899. 403–405.

⁵⁹ „Interim quod hec fiebant episcopus Vezpreminensis, frater comitis predicti, homo malignus, plus diligens iniquitatem quam benignitatem, multa mala excogitaverat contra Austriam, et plura prius spoliis et rapinis una cum fratre suo perpetraverat; proponens fratri suo venire in auditorium, convocatis quibusdam comitibus Ungaris, dum super hoc deliberarent, quidam eorum ab eo verbis et factis exacerbatus gladio exempto eum transfixit, et sic divina ultione, qui male vixerat turpiter periit, et episcopatum eius accepit alter.” *Continuatio Vindobonensis*. In: CFH I. 788.; *Chronicon Austriacum* anonymi. In: CFH I. 514–515.; SZABÓ 1886. 165.

A tudósítás tagadhatatlan tendenciózussága ellenére nagyjából hiteles képet fest Péter – messze földön hírhedt és gyűlölt fivéréivel nagy hasonlóságot mutató – személyéről és erőszakos, gátlástalan jelleméről.

Pétert valószínűleg székesegyházában, püspökelődei sírjai között temették el.

Kőszegi Péter veszprémi püspök itineráriuma

1275. aug. 2.	Székesfehérvár (VVOP 133.)
1276. júl. 29.	Székesfehérvár (VVOP 142–143.)
1277. ápr. 12.	Veszprém (VVO 72–73.)
1277. aug. 28.	Veszprém (ÁVPO 116–119.)
1279. febr. 14.	Veszprém (VVOP 146–147.)
1279. ápr. 24.	Veszprém (VVO 79–80.)
1279. máj. 5.	Budai vár (Filippo fermói püspök, pápai oldalkövet, Lodomér váradi, Timót zágrábi, Póka szerémi, Tamás váci és Miklós tinini püspök társaságában; MES II. 97–98.)
1280. máj. 21.	Veszprém (VVO 81–82.)
1280. (febr. 8.?, ápr. 15.?, aug. 18.?)	Sümeg (Zala vm., ma Veszprém m.; ÁVPO 127–128.)
1280. okt. 30.	Ozalj vára alatt (Zágráb vm., ma Horváto.; CDCr. VI. 362–363.)
1285. máj. 1.	Veszprém (ÁVPO 131–132.)
1285. aug. 24.	Veszprém (ÁVPO 132–133.)
1285 vagy 1286, kora ősz?	Borostyánkő (Vas vm., ma Bernstein; Burgenland, Ausztria) vár alatt (Oesterreichische Reimchronik. In: CFH III. 1831.; PAULER, 1899. 390.)
1288. aug. 20.	Dióslápa (Gyoslápa; Somogy vm., a mai Szentgálókér területén; János kalocsai érsek társágában; ÁVPO 1316–137.)
1289. máj. – jún. fordulója	Veszprém (? Continuatio Vindobonensis. In: CFH I. 788.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ÁÚO XII.: *Árpádkori új okmánytár. (Codex diplomaticus Arpadianus continuatus.)* XII. Közzé teszi WENZEL Gusztáv. Budapest, 1874. (Magyar Történelmi Emlékek. Első Osztály.)
- ÁVPO: *Az Árpád-kori veszprémi püspökök oklevelei. (Diplomata episcoporum Vesprimiensium aetatis Arpadianae.)* Közzéteszi SOLYMOSI László. Budapest, 2021.
- BARABÁS Gábor (2021): A pápaság és a kánoni választások a 13. századi magyar egyházban. *Századok*, 155. 517–546.
- BEKE Margit (2003): Kán nembeli I. Miklós. In: *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. BEKE Margit. Budapest. 121–125.
- BÉKEFI Remig (1910): *A káptalani iskolák története Magyarországon 15410-ig*. Budapest.
- BODOR Imre (szerk.) (1984): *A középkori Magyarország főpapi pecsétjei a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának pecsétmásolat-gyűjteménye alapján*. Budapest.
- CDCr. VI.: *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. (Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae.)* VI. Sabrao i uredio T[adija] Smičiklas. Zagreb, 1908.
- CDH V/3.: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Tomus V. Volumen 3. Studio et opera Georgius Fejér. Buda, 1830.
- CFH I–III.: *Chronicon rhythmicum Austriacum*. In: *Catalogus fontium historiae Hungaricae aevoducum et regum ex stirpe Arpad descendantium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCC-CI*. Tomus I–III. Collegit Albinus Franciscus Gombos. Budapest, 1937–1938.
- FEDELES Tamás (2017): „a tűzvész tombolása következtében minden összeomlott”. A középkori Pécs pusztulásai. In: VARGA Szabolcs (szerk.): *Vészterhes idők a Mecsekalján. Háborúk, ostromok, járványok Pécssett az ókortól a második világháborúig*. Pécs. (Pécsi Mozaik 8.) 87–103.
- FRAKNÓI Vilmos (1901): *Magyarország egyházi és politikai összekötetései a Római szent-székel. I*. Budapest.
- GUTHEIL Jenő (1979): *Az Árpád-kori Veszprém*. Veszprém.
- HO VIII.: *Hazai okmánytár. (Codex diplomaticus patrius) VIII*. Szerk. Nagy Imre. Budapest, 1891.
- KARÁCSONYI János (1995): *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. Budapest.
- KARLINSZKY Balázs Péter (2013): *A veszprémi káptalan a középkorban. A veszprémi székeskáptalan középkori birtokai*. Doktori (PhD) értekezés. Piliscsaba.
- KÁDÁR Tamás (2016): IV. László király itineráriuma (1264–[1272]–1290). *Fons*, 23. 3–64.
- KOVÁCS Viktória (2019): Alter ego domini papae Nicolai III. Fülöp fermói püspök, szentszéki legátus magyarországi tevékenysége (1279–1281). In: Kiss Gergely (szerk.): *Varietas delectat. A pápai-magyar kapcsolatok sokszínűsége a 11–14. században*. Pécs. (DeLegatOnline Könyvek 1.) 117–166.
- KOVÁCS Andrea (2020): Az esztergomi missale notatum és a pozsonyi misekönyvek. In: HENDE Fanni–KISDI Klára–KORONDI Ágnes (szerk.): *„Mestereknek gyengyének.”* Ünnepi kötet Madas Edit hetvenedik születésnapjára. Budapest. 403–414.
- KRISTÓ Gyula (2001): III. András. In: KRISTÓ Gyula–MAKK Ferenc: *Az Árpádok. Fejedelmek és királyok*. Szeged.
- MES II.: *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*. II. Disposuit, dissertaionibus et notis illustravit Ferdinandus Kanuz. Strigonium, 1882.

- PAULER Gyula (1899): *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. II.*
- RA: *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. (Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica.)* II/2–3. Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerk. BORSA Iván. Budapest, 1961. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 9.)
- RD: *Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és a királynék okleveleinek kritikai jegyzéke. (Regesta ducum, ducissarum stirpis Arpadianae necnon reginarum Hungariae critico-diplomatica.)* Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette Zsoldos Attila. Budapest, 2008. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 45.)
- RÉVÉSZ Ferenc (1891): Németujvári Iván. Élet- és jellemrajz. *Erdélyi Múzeum*, 8. 49–71., 133–158., 222–246.
- SKORKA Renáta (2017): A „mohó farkas” utóda. Egy Kőszegi Habsburg-szolgálatban. *Világtörténet*, 39. 93–124.
- SZABÓ Károly (1886): *Kún László 1272–1290.* Budapest. Magyar történeti életrajzok. II/5.
- SZŰCS Jenő (2002): *Az utolsó Árpádok.* Budapest. (Millenniumi magyar történelem. Historikusok.)
- UDVARDY József (1991): *A kalocsai érsekek életrajza (1000–1526).* Köln. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae XI.)
- VERES Kristóf György (2019): Az Árpád-kori főpapi pecsétek néhány kérdéséhez. In: KIS Iván–KOZÁK-KÍGYÓSSY SZABOLCS László–VERES Krisztof György–VESZPRÉMY Márton (szerk.): *Micae mediaevales VIII. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról.* Budapest. ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola. Tanulmányok – Konferenciák 13. 133–144.
- VMHH I.: *Vetera monumenta historia Hungariam sacram illustrantia.* I. Depromta collecta ac serie chronologica dispostia Augustino Theiner. Roma, 1859.
- VPRO II.: *A veszprémi püspökség római oklevéltára. (Monumenta Romana Episcopatum Vesprimensis.)* II. Szerk. Fraknoi Vilmos. Budapest.
- VVOP (2010): *Veszprém város okmánytára. Pótkötet (1000–1526).* Összeállította ÉRSZEGI Géza–SOLYMOSI László. Veszprém. (A veszprémi egyházmegye múltjából 20.)
- WERTNER Mór (1895): A Güssingiek. I. közlemény. *Századok*, 29. 42–64.
- ZSOLDOS Attila (2007): *Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-s években.* Budapest. (História könyvtár. Monográfiák 24.)
- ZSOLDOS Attila (2011): *Magyarország világi archontológiája 1000–1301.* Budapest. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.)
- ZSOLDOS Attila (2019): *Adorján három ostroma. Oligarchák a Tiszántúlon a 13–14. század fordulóján.* Nagyvárad. (Tanulmányok Biharország történetéről 6.)

„... ily jó levélíró, s pontos atyádfia ...”

Részletek Tagyosi Csapó Kálmán levelezéséből

FÖLDESI FERENC

A mai digitalizált világunkban majdhogynem furcsállnánk, ha valaki tollat ragad és kézzel (!) levelet ír valakinek, majd a levéllel elballag a postára, bélyeget vásárol a kézbesítés bérmentesítéséhez és elküldi a címzettnek. Mert mi a mai gyakorlat? „Dobunk egy SMS-t” a társunknak, a „párunknak” (már nem is szerető hitves, netán feleség), esetleg a barátunknak. Ha hosszabban szeretnénk gondolatokat közölni, akkor ímélt írunk – rövidet, vagy hosszabbat. Ahhoz aztán csatolunk egy, de inkább több fotót, mert az „többet mond”. De manapság már ez sem nagyon divat, a nagy többség a kapcsolatot a különböző közösségi felületeken tartja. A baj ezzel csak az, hogy elsilányul a közlési forma, szegényedik a nyelv és a sok körímél személytelenné teszi gondolatainkat, a kapcsolatokat.

A közelmúltban hozzájutottam Csapó Kálmán magánleveleihez. A több mint 160 esztendő levélgyűjtemény a levélírás, a levelezés minden szépségét felvonultatja.

A gyűjteményben olvasható unokatestvéréhez, Csapó Vilmoshoz írt 111 levél, melyeket Csapó Kálmán az 1859–1870-es évek között írt.¹ Ezekben a levelekben szó esik a Pesten történelekről, tüntetésekről, az egyetemi ifjúság megmozdulásairól, hosszasan beszámol a bogárdi, a megyeri gazdaságában történelekről (növénynevelés és telepítés, a vetések állapota és a szüret eredménye, stb.). Részletesen beszámol fürdőkúráiról, amit Carlsbadban és néha Füreden vett. Ugyancsak beszámolókat olvashatunk – bár ez esetben néha kerüli a politikai értékeléseket – a Veszprém vármegyében történt közeleti küzdelmekről is. A gyűjtemény másik része a mintegy 88, iratrendezőben elhelyezett levelek zöme feleségéhez íródott, többségük az 1880-as évek második felében. A leveleket leszármazottja, Káplán György (dédapja volt Csapó Kálmán) őrizte meg. Olvasható még néhány levél az 1900-as évek első éveiből és egy, az I. világháború idejéből is. Mariskájához (a levelekben: Mucus) a legnagyobb szeretettel, tisztelettel fordult, szinte beszélget vele mikor hivatalos köteles-

¹ A levelek őrzési helye MNL Tolna Megyei Levéltár XIII. 9. 69.d. 20. pall.

segei miatt távol volt. A leveleket olvasva, tapasztalható, hogy a szerzőnek jó stílusa volt. Írt kisebb költeményeket, esszéket, cikkeket különböző heti, illetve napilapokba. Egy-egy levél olvasható apósától Fromm Páltól és egy levél, amit Kálmán anyósához írt. Ugyancsak a gyűjteményhez tartozik Csapó Kálmán lányainak levelezése is – még feldolgozás alatt –, amiben megtalálható a szülőkhöz írt levelek, Csapó Kálmán intelmeit lányaihoz, vagy éppen az I. világháborúban, Veszprém háziezredeiben szolgáló tisztek rövid, frontról küldött képes levelezőlapon írt beszámolóí.²

Puszta-Bogárd gazdaságának 1966-ban még látható épületei³

A levelekben elsősorban a pusztabogárdi gazdaságban történekről számol be. Megismerhetjük a bogárdi pusztán történeket, az időnkénti havazások miatti elzárások eseményeit, a cselédszerzés praktikáit. Volt, amikor összezőrdülés történt ketjük között, de ez nem vezetett szakításhoz. Érdekes, hogy a gyermekeik is hol az anyjuknál Budapesten, hol Bogárdon az apjuknál voltak. A levelekben viszonylag kevés szó esett a Veszprémben történekről, életükéről, lakáshelyzetükéről. Feleségéhez a levelekben a megszólítás is változatos (Angyalom, Drága Mucusom, Drága Egyetlen Boldogságom, Édes Kicsi Feleségem), de minden esetben kedvesek, szeretetteljesek.

² Mindkét gyűjtemény Káplán György tulajdonában található.

³ Ma már semmi nem emlékeztet arra, hogy itt valaha egy jól működő gazdaság volt. Ezúton is megköszönöm Lőrinczi Ferenc segítségét, aki felkutatta a közölt fotót.

A levelek többségét Pusztá-Bogárdon⁴ dátumozta, méretük nagy többségében 10×16 cm, apró betűkkel íródott, de jól olvashatóak. Sok levélpapírnak a szélét a címzett (vagy valaki más) ollóval egyenetlenül körbevágta, így néhány szó, vagy mondat hiányos. Ezeket a hiányokat [---] jel között jeleztem. Néhány esetben a borítékok is megmaradtak, ezek mérete 9,5×12 cm. A közölt levelek írásmódján, szórendjén nem változtattam.

Csapó Kálmán (1841–1931) életrajza

A veszprémi Alsóvárosi temetőben, a 107. számú sírhelyen található egy műköből készült, dísztelen, egyszemélyes sírhely, rajta a márványablán Tagyosi CSAPÓ KÁLMÁN Élt 91 évet +1931. Budapesten a Fiumei úti temető Nemzeti Sírkertjében a Fromm család családi kriptájában nyugszik Csapó Kálmánné, született Fromm Mária – Csapó Kálmán rajongásig szeretett felesége. A távolság a két település között – Budapest és Veszprém – nagy, a férj és feleség közötti kapcsolat azonban – mint azt fennmaradt levelezésük is tanúsítja – rendkívül meghitt és bensőséges volt.

Csapó Kálmán 1841. január 18-án született Székesfehérvárott. Apja Csapó József⁵ (Székesfehérvár, 1805. okt. 16. – Balatonfüred, 1889. dec. 3.), aki Kálmán fia születésekor Fejér vármegye főjegyzője, később 1. alispán, majd 1861-től Veszprémvármegye 1. alispánja. Édesanyja Hollósy Aloizia (1821–1891). A keresztszülők Csapó Dániel és felesége Gindly Katalin voltak.

Csapó Kálmán iskoláit és középiskoláinak egy részét Székesfehérváron, majd 1849/50. valamint az 1852/53. tanévet Gyöngön a Református Gimnáziumban⁶ és Pesten, a felsőket ismét Székesfehérváron a ciszterci rendi Szent István katolikus gimnáziumában végezte, ahol – mint majd a levelekben is olvasható – barátságot kötött iskolatársával, Jánosi Gusztávval. 1858 októberében érettségizett, majd 1859 októbe-

⁴ Pusztá-Bogárd, Közép-Pusztá-Bogárd a levelek keletkezésekor Veszprémvármegye legdélibb részén feküdt az enyingi járásban. Postája Lajoskomáromban, vasútállomása Mezőkomáromban volt. Népessége 1800-as évek végén 422 fő. Forrás NÉVTÁR 51. A birtoknyilvántartás szerint Déghhez tartozó Bogárd pusztán összesen 169 hold volt Csapó Kálmán apja, Csapó József tulajdonában. Forrás: NÉMETH 1893. 818.

⁵ Csapó Kálmán édesapja jelentős szerepet játszott Fejér vármegye és Székesfehérvár XIX. századi történelmében. 1840. április 16-án feleségül vette Hollósy László és Magyary-Kossa Eszter lányát, Aloizia Katalint, akitől Kálmán fia született. Csapó József 1848-ban Fejér megye főjegyzője volt, ősszel a megye önkéntes mozgó nemzetőreinek századosaként vett részt a dunántúli harcokban. 1860-ban Veszprémvármegyébe kerül (birtoka a Veszprém vármegyei Pusztabogárdon volt) és 1861-ben – fiával, Kálmánnal együtt – tagja lett Veszprémvármegye Állandó Bizottmányának 83 éves korában, 1889. december 3-án Balatonfüreden hunyt el és ott is temették el. A Csapó családról lásd CSAPÓ–CSAPÓ 1985. CSAPÓ–HERMANN–JÁNOSI 1998. 225–227. és FARKAS 2000. 123.

⁶ KÁLMÁN 1901. 345. és 347.

rétől a Pesti Királyi Tudományegyetem jogi karán megkezdte tanulmányait, amit az 1864/65-ös tanévben fejezett be.

Már a beiratkozás után, 1859-től tevékeny részt vett az egyetemi ifjúság demonstrációinak szervezésében. Egyetemi küldöttség tagjaként Bécsbe utazott, hogy követelje az egyetemi oktatásban a magyar nyelv használatát. Ezért a tettéért miniszteri feddést kapott.⁷ 1859. december 30-án megtámadták az *Idők Tanuja* szerkesztőjének, Somogyi Károlynak a lakását. Az *Idők Tanuja* első számát pedig – a „nemzetegységet bontó szándék” miatt –, tüntetések közepette, a pesti kávéházakban nyilvánosan elégették. A demonstrációban részt vevő Csapó Kálmánt 24 órai, majd később kétheti fogságra ítélték és kitiltották Budapest területéről.⁸ A fogdában ellenzéki barátai és a politikusok közül Deák Ferenc, gr. Nádasdy Ferenc, gr. Széchényi Béla és többen látogatták.⁹ A bebörtönzéséről a külföldi lapok is, így a *Times* és az *Indépendance Belge* beszámoltak.¹⁰ Kitiltása után tanulmányait az októberi diploma megjelenéséig (1860. október 20.) kénytelen volt félbeszakítani. De tovább folytatta az aktív politikai akciókat. Különböző polgári hazafias rendezvényeken lépett fel, szavazta verseit.¹¹ Az egyetemi tanulmányainak folytatása közben is részt vett az 1860/61. évi ún. alkotmányos mozgalomban, de már Veszprémmegyében. 1860. december 23-án tartott megyegyűlésen – ahol megalakították a megyei Állandó Bizottmányt – apja, Csapó József mellett őt is a bizottmány tagjává választották.¹² „Az országgyűlési tapasztalás lévén az ifjúságra nézve az alkotmányos élet legjobb oskolája...”¹³ – mondták ekkor Veszprémben a bizottmány ülésén, majd elfogadták azt az indítványt, hogy ilyen célra „néhány ifjat” küldjenek. A két kiválasztott ifjú Csapó Kálmán és Galamb Gyula lett, akik az országgyűlés idején 3 o. é. forint napidíjat kaptak.¹⁴

⁷ A társai közül egy főt – Kormos Béla jogász – egy évre kizártak az egyetemről, Domokos László jogászt feltételeken zárták ki, feddést kapott még Bibó István, Juhász Antal, Máriássy Kálmán, Szemere Ödön, Scherz József jogászok és Szentkirályi Albert orvosnövendék. Forrás *Politikai Ujdonságok*, 1860. jan. 05. Vegyes hírek, 10., *Nefejejts*, 1860. jan. 8. 491.

⁸ A demonstráció fő részesei ellen a budapesti rendőrfőkapitány a következő ítéletet hozta: Zilahy Károly újságíró 3 napi, Csapó Kálmán egyetemi tanuló 24 órai fogság, s mindkettőt kiutasította a budapesti rendőrhatalom kerületéből. Thali Kálmán író 24 órai, Beniczky Emil 24 órai és Cseresnyés István (tanulók) 6 órai börtön. Forrás *Pesti Napló*, 1860. jan. 17. Különfélék, 3. és *Nefejejts*, 1860. jan. 22. 514.

⁹ CSAPÓ–CSAPÓ 1985. 17.

¹⁰ Pesti Napló írta „Mint már a »Wanderer« írja Csapó Kálmán elfogott egyetemi hallgató újjólag kétheti fogságra ítéltetett.” 1860. febr. 01. Különfélék, 3.

¹¹ *Nefejejts*, 1860. júl. 08. Pozsonyból, 2.

¹² *Pesti Napló*, 1860. dec. 29. Megyei élet, 2.

¹³ VeML ÁB jkv, 164.

¹⁴ FÖLDESI 2013. 54.

1865-ben ügyvédi oklevelet szerzett. 1867. május 1-én¹⁵ Veszprémvármegye első aljegyzőjének választották.¹⁶ Később, mint tiszteletbeli,¹⁷ majd 1872. május 1-től ki-nevezték Veszprémvármegye főjegyzőjének és lett tagja a megye tisztikarának. 1876. február 8-án lemondott a megyei főjegyzői állásáról. 1878-ban az enyingi kerületből – lakása Dég mellett, Puszta-Bogárdon volt – országgyűlési képviselőnek jelölték. Csapó Kálmánt az egyesült ellenzék támogatta, ellenfelei Matkovics Tivadar és Pap Gábor voltak. Végül csak a második választási fordulóban nyerte el a képviselőiséget Pap Gábor ellenében. Egy cikluson keresztül volt tagja az országgyűlésnek.

Veszprém vármegye közgyűlésének 1867-től tagja vagy választások révén, vagy virilis jogon. Veszprém vármegye közgyűlése 1899. május 3-án nagy többséggel tiszti főügyésznek választotta.¹⁸ 1924-től kormányfőtanácsosi címet kapott. Főügyészi beosztásából 1925. március 9-én vonult nyugalomba.¹⁹ Később, 1929-ben Veszprém vármegyei törvényhatóság örökös tagjává választották.

A székesfehérvári ügyvédi kamara 1888 szeptemberében vette fel az ügyvédek sorába Puszta-Bogárd székhellyel,²⁰ de 1888. november 3-án már Balatonfüreden²¹ nyitotta meg irodáját, szintén a székesfehérvári ügyvédi kamara területi illetékességével.²² 1891. május 29-től a balatonfüredi irodáját áttette Veszprémbe és azt az Anna kápolna téri Eötvös-Fromm házban nyitotta meg, ami minden bizonnyal a lakása is volt.²³

1863-tól alapító tagja – 100 forintos tőkével – a *Kisfaludi-társaságnak*,²⁴ az 1882. augusztus 23-án, Balatonfüreden megalakult *Balaton-egylet*-nek. Szintén alapító tagja és választott vezetője, majd elnökgazgatója volt az 1892. június 9-én bejegyzett *Veszprémmegyei Takarékpénztár Részvénytársaságnak*,²⁵ valamint az 1882-ben újjá-

¹⁵ Csapó Kálmán 1867. május 13-án Vilmoshoz írt levelében azt írja: „*Múlt hó 30-án tartott tiszt-újításunk alkalmával, egyhangúlag első aljegyzővé választottak.*”

¹⁶ *Budapesti Közlöny*, 1867. május, Veszprémmegye új tisztikara, 486. Első alispán Véghely Dezső. Körössy Lajos főjegyző, Kenessey Károly főügyész, Eötvös Károly első alügyész. *Veszprémvármegye*, 1931. febr. 22. Meghalt Csapó Kálmán Veszprémvármegye volt főügyésze. 3.

¹⁷ 1867. aug. 9-én írt levelében közli unokatestvérével, hogy „[...]fo. ho. 5-én tiszteletbeli főjegyzővé neveztettem ki.”

¹⁸ *Magyar Ujság*, 1899. máj. 3. Veszprém vármegye rendes közgyűlése, 3.

¹⁹ *Pápai Hirlap*. 1925. febr. 28. A vármegyei főügyész nyugalomban, 2.

²⁰ *Nemzet*, 1888. szept. 18. Ügyvédi kamara, 1.

²¹ *Veszprémi Független Hirlap*, 1888. nov. 03. Új ügyvédi iroda Balatonfüreden. 2.

²² *Budapesti Közlöny*, 1888. november, 3.

²³ *Veszprémi Független Hirlap*, 1891. máj. 30. Csapó Kálmán, 3. A Márkus lépcső baloldalán elhelyezkedő sarokház eredetileg Fromm János ügyvédé volt, de itt lakott lánya Fromm Etelka és férje Eötvös Károly (és fiuk Eötvös Bálint is) amikor Veszprémbe volt. Csapó Kálmán neje Fromm Mária Krisztina unokahúga volt Fromm Jánosnak. A ház ma Ranolder János tér 1. Köszönöm Lőrinczi Ferenc segítségét a ház azonosításában.

²⁴ *Koszorú*, 1863. júl. 05. Vegyes, 22.

²⁵ A Veszprémi Törvényszék 3993. sz. 110/1 számú végzése alapján: „*Ezen részvénytársaság az 1892. évi április hó 3-ik napján tartott alakuló közgyűlés által elfogadott alapszabályok szerint*

alakult *Veszprém megyei Gazdasági Egyesület*nek. De ugyancsak az alapítók között tudhatja a *Magyar Történelmi Társulat* is, ahol a vele egy évben született Véghely Dezsővel monográfiák megírására vállalkozott.²⁶ A vallás és közoktatási miniszter 1878 augusztusában Enying, Lajoskomárom, Szilasbalhás (ma Mezőszilas) területére ideiglenes iskolalátogatóvá nevezte ki.²⁷ Tevékeny szerepet vállalt a *Veszprém megyei Múzeum* alapításában is.²⁸ Az 1907-ben megalakult *Veszprémmegyei Agarász és lovas egyesület* közgyűlése – mint alapító tagot – beválasztotta tisztikarába.

1883 márciusában jegyzi el dr. Fromm Pál²⁹ (Várpalota, 1812. okt. 18. – Budapest, 1899. jan. 03.) és Wagner Mária (1834–1919) lányát, Mária Krisztinát (Budapest–Terézváros, 1862. jún. 11. – Budapest, 1939. szept. 25.³⁰), akit 1883. augusztus 14-én vett feleségül.³¹ Az esküvőt Balatonfüreden tartották, ahol az esketést Jánosi Gusztáv kanonok végezte. A házassági tanúk Kenessey Pongrác és Jókai Mór voltak.³²

keletkezett. A vállalat tárgya: pénzt kamatra elfogadni s ezáltal a takarékoságot előmozdítani, továbbá pénzt kamatra kölcsön adni s ezáltal a földművelés, ipar és kereskedelem érdekeit előmozdítani. Tartama: 50 év. Alaptőke: százezer forint elosztva ezer darab névre és egyenkint száz forintról szóló részvényre. Az igazgatóság kilenc tagból áll, kik közül három évre Eszterhay Ferenc, Szalatkay István, Nay Jakab. Krausz József, Bokrossy Viktor az alapítók által nevezettek ki. Csapó Kálmán, Margolit Ignác, Deutsch Izidor, Rápoch Sándor; pedig az alakuló közgyűlés által választottak.” *Központi Értesítő*, 1892. július 3. 906.

²⁶ Véghely Dezső nekrológiájában írja Géresi Kálmán „[...] örömmel rendezte Ráth az egész dunántúli localis történetírást. Egész gyönyörűséggel írja 1864-ben Véghelynek »Knauzt Esztergom megyére megnyertem; Csapó Kálmán Fejér megyére kezet adott; Xantust Somogy megyére megkaptam.« 1866 nyarán pedig diadalmas hangon írja»Thaly Csapóval, Sümeg, Szombathely, Kőszeg és Sopronig felszáguldoztak. Sok becseset találtak, kivált Thaly a gr. Erdődy család levéltárában;«” *VÉGHELY* 2017. 77.

²⁷ *Pápai Lapok*, 1878. aug. 18. Tanügy, 136.

²⁸ S. PERÉMI 2011. 25.

²⁹ Dr. Fromm Pál az első magyar bölcsőde orvos, Kossuth Lajos honvédorvosa, tisztiorvos. Pozsonyban tanult, majd Pesten folytatott orvosi tanulmányokat, 1841-ben avatták orvosdoktorrá. Ezt követően tudományos és gyakorlati ismeretei bővítésére Bécsbe utazott. 1844-ben tért vissza Pestre, ahol Sauer Ignác professzor belgyógyászati klinikájára kerület tanársegédnek. 1860-tól Terézváros főorvosa. Küzd az árvák érdekeiért, harcol a kuruzslás ellen. Forrás http://tesz.co.hu/wp-content/uploads/2018/02/dr_fromm_pal_eletrajz.pdf (Letöltés ideje 2021. jan. 19.) Fromm Pálról lásd még: *EÖTVÖS* 1906. 192–195.

³⁰ Halálakor lányának, Csapó Alexandrának írta Veszprémből Medgyaszay István: „*Kedves Nussy Hugom, a megható, néma gyász visszavezeti lelkünket a messze tűnt szép időkbe, Veszprémnek legszebb felvirágzása korában Édesanyjának emelkedett szellemű, áldásos életéhez. Sokunk élete forrott össze ezekkel a veszprémi szép időkkel és mi mindannyian kegyeletesen megőrizzük velük Édesanyjának nemesen lelkesítő emlékét.*” Forrás: Káplán György családi levéltára.

³¹ Forrás Balatonfüred házassági anyakönyv. Az anyakönyvben hibásan szerepel Csapó Kálmán életkora, ami a bejegyzés szerint 32 év.

³² *Veszprémi Független Hírlap*, 1883. aug. 18. Hymen. 3.

A következő évben 1884. május 28-án Budapesten megszületett első lánya Alexandra³³ (meghalt Budapest, 1973. december 08.), majd szintén Budapesten 1885. október 28-án Mária (meghalt Budapest, 1984. március 21.), végül ismét Budapesten 1895. február 6-án Eugénia.³⁴

Jobbára fiatal korában, majd egyetemi éve alatt több költeménye, írása jelent meg. 1858-ban *Tanodai emlék a székesfehérvári főtanoda 3 felső osztályától* címmel jelent meg egy gyűjteményes kötet, amit a szegényebb tanulók javára adtak ki. Az ismertető szerint „a fiatal írók nevei Jánosi Gusztáv, Csapó Kálmán, Kuncz Ignác, Mádéi Ferenc, Cserna Győző, Dvelly Rudolf, Kovács Elek és Sztupka Antal.”³⁵ Versei jelentek meg a *Kalauz*-ban (1858), a *Napkelet*-ben (1858), a *Vasárnapi Újság*-ban (1859–1860), a *Hölgydivatlap*-ban, a *Családi kör*-ben a saját neve, valamint – Szinyeyei szerint³⁶ – „Mezőföldi”³⁷ és „Somló” álnevek alatt.³⁸ Egyik legnagyobb munkája *Székesfehérvár története* (Székesfehérvár, 1861), melyet szülővármegyéjének ajánlott, ahol apja Csapó József 1848-ban első alispán volt.³⁹

Haláláról – ami Veszprém-ben, 1931. február 15-én reggel ¾ 4-kor történt⁴⁰ – igen sok országos és természetesen megyei lap – mint a *Veszprémi Hirlap*⁴¹ – is megemlékezett. Hosszabb nekrológot közölt a *Pápai Hirlap*, amiben olvasható „Méltó köztisz-

³³ Dr. Fromm Pál halálára kiadott gyászjelentésen Csapó Kálmán gyermekei közül Alexandrát Sándorkának írták. Ugyancsak „hibásan” írták a *Veszprémi Hirlap* Fromm Párról szóló gyászjelentésben is. De Sándorkának írták egy iskolai ünnepség fellépésekor, sőt a III.a osztály iskolai értesítőjében is. Alexandra (Sándorka) későbbiekben úgy szerepelt – dacára annak, hogy szülei még éltek –, hogy dr. Hochhalt Károly nevelt leánya.

³⁴ Eugénia (Médi) 1927. április 20-án feleségül ment dr. Jánosi József (Veszprém, 1877. jún. 09. – Veszprém, 1946.) törvényszéki tanácselnökhöz. Alexandra és Mária nem ment férjhez.

³⁵ *Pesti Napló*, 1858. aug. 7. 2. PERÉNYI 1912. 26.

³⁶ SZINNYEI 1893. 181.

³⁷ A Mezőföldi írói álnév alatt talált közlések inkább Kálmán Károly (szül. 1818.) ref. lelkészre illik, aki az írások megjelenésekor 39 éves volt, szemben Csapó Kálmánnal, aki ekkor töltötte be a 16. életévét. Kálmán Károly 1837-től tíz hónapig enyingi segédlelkész, majd Szilas-Balháson (ma Mezőszilas) Halász Sámuel, az egyház segédgondnoka házában nevelő, majd egy évig még ott káplán, utána két évig Székesfehérvárott adminisztrátor volt. 1845-ben lett sáregresi, 1853-ban mezőszentgyörgyi, 1868-ban soponyai lelkész. A talált írások *Kalauz*, 1857. aug. 29. A nép elszegényedésének okai, 129–131. és 1857. szept. 5. 145–147. *Vasárnapi Újság*, 1857. febr. 8. Fölvívó szózat a fálusi protestáns magyar egyházakhoz, 48–49. Forrás SZINNYEI 1893.

³⁸ Érdekességként megemlítem, hogy 1925-ben a *Kecskeméti Színház és Mozi* kiadványban egy színdarab ajánlója olvasható Tavasz, operett 3 felvonásban. A főszereplő dr. Csapó Kálmán (játsszotta Kubányi), az I. felvonás színhelye dr. Csapó ügyvédi irodája, a többi Budapest. A bemutató napja 1925. január 9. *Kecskeméti Színház és Mozi*, 1925. jan. 07. 10–11.

³⁹ Forrás: Pallas Nagy lexikona, 4. kötet, Burgos-Damjanich (1893), 621. oldal és SZINNYEI 1893.

⁴⁰ Veszprém halotti anyakönyv.

⁴¹ *Veszprémi Hirlap*, 1931. febr. 22. Halálozás, 6.

telettel környezve hunyta le örök álomra szemét Veszprémben e hó 15-én vármegyénk ny. tisztí főügyésze, Csapó Kálmán. A pátriárkák korát élte meg. Mint gyermek látta még a szabadságharcot is. Majd az abszolútizmus évei alatt felnövekedve, a nemzeti ellenállás idejének hazafias puritán szellemét szívta magába. Korán lépett a vármegye szolgálatába és a központi tisztikarban szolgálva, a főjegyzőségig vitte. Ekkor az enyingi kerület országgyűlési képviselőjévé választotta, majd midőn mandátuma lejárt, a vármegye főügyészi székébe ültették. Évtizedeken át működött e minőségben és nagy jogi tudása, ritka judiciuma és pártatlansága áldásossá tették működését. Nyugalomba vonulása után a vármegye azzal tisztelte meg, hogy örökös bizottsági tagjai sorába választotta meg. Temetése székvárosunk közönségének nagy részvételével e hó 17-én ment végbe a róm. kath. egyház szertartása szerint.⁴²

Ahogy a Veszprémvármegye tudósítója írta „... többé már nem láthatjuk kicsiny, egészséges alakját, amint apró, de korát megtagadóan szapora lépésekkel róttá az utat a vármegyeházáig és vissza.”⁴³

*Fromm-Csapó kripta Budapesten és Csapó Kálmán nyughelye
a veszprémi Alsóvárosi temetőben*

⁴² Pápai Hírlap, 1931. febr. 21. A vármegye gyásza, 3.

⁴³ Veszprémvármegye, 1931. febr. 22. Meghalt Csapó Kálmán Veszprémvármegye volt főügyésze. 3. Lakása a Rákóczi tér 9. szám alatt volt.

S, hogy milyennek látták ismerői? „Édes kis Micikém! – írta egyik rokona, Lilla – *Úgy sajnállak, hogy olyan egyedül maradtál. Tudom, nagyon fog neked hiányozni a kis Kálmán bácsi, az ő jó lelkületével, kedves, szelíd modorával. Vele mindent meg lehetett beszélni, mindenkit meg tudott érteni.*”⁴⁴

Halála után február 17-én a Székesegyházban tartottak gyászszertartást, majd ugyanazon a napon a délutáni temetésen részt vett a megyéspüspök, a főispán, a székeskáptalan, az alispán által vezetett megyei tisztikar és a megye közössége. A gyászszertartást Serák József kanonok végezte.

A közügyeknek szentelte munkás életét – emelték ki a megjelenő újságok, amikor Csapó Kálmánról megemlékeztek.

Szemelvények a levelezésekből

Levelek unokatestvéréhez, Csapó Vilmoshoz⁴⁵

P. Bogárd, 1859. október 4.

Édes Vilmosom!

[Most] nyílt alkalom, hogy leveledre válaszoljak. Mert midőn azt kaptam, akkor már a honlétnek nem napjait, csak óráit számíthatám, s az utolsó órák, tudod ily esetben nem szabadok.

Itt még csak ezelőtt pár órával jöttem rendbe szállásom a múlt éve.

Ha láttad volna azon képet, melyet vágtam, midőn Ádám apánkról szóló megtisztelő soraidat olvasám, aligha el nem mosolyogtad volna magadat. De mondhatom kemény feladat is, kalauz nélkül járni olyan úton, melyen könnyen eltévedhet az ember, mi pedig azért sem éppen tanácsos, mert könnyen kelepcebe kerülhetni.

Írod, hogy kevés család tudná azt igazolni, mit N. Ivánban⁴⁶ magáról elregélt, igaz, de annak legalább hagyományi alapja bizonyosan messzebb terjedt[hetett], s így ezután könnyen elkerülhette azt, hogy okadatolják állításának valótlanágát.

⁴⁴ A levelet Budapesten adták fel 1931. február 18-án. Lilla minden bizonnyal Csapó Mária egyik unokatestvére volt. Forrás: Káplán György családi levéltára.

⁴⁵ Csapó Vilmos (II.) (1840–1933) apja Tagyosi Csapó Vilmos honvéd ezredes az 1848–49-es szabadságharcban. Anyja Csapó Vilmos (I.) második felesége, Nedeczky Hedvig (1814–1879). Lásd: GAÁL 2007.

⁴⁶ Itt minden bizonnyal a családkutatásra utal Csapó Kálmán. Csapó Vilmos (II.) a családi levéltár iratait megpróbálta rendszerezni. Foglalkozott a család történetével, részletesebben egy-egy családtaggal. Kutatásokat végzett a familia genealógiájának pontosabb összeállítása érdekében. Egyik alapítója a Heraldikai Társaságnak. „Nagyiván” vagy „N. Iván” utalás Nagy Iván család-történeti munkájára, a *Magyarország családai* című, 12 kötetes kiadványára.

Kevés időm volt arra, hogy kedves anyámmal irományodat tekintsek át, de különben is az irományok, melyeknek eddig birtokában vagyok, s melyeket megszerezhetek, mind legfeljebb '630-ig és az általam említett Csapó György⁴⁷ Komárom megyei alispány nemesleveléig terjednek, s eddig mit tarthatok, ha nem is egész adatokat, de egyes jegyzeteket, olyakat, melyek minden esetre érdekesek, s melyeknek birtokában nem lehetsz.

Különben azért, hogy ily nehezen kerülök neki, ne gondolt, hogy teljesen reményt vesztettem volna, kutatás után valami eredményre jöhetni '630-on túl is. Itt is van már egy vékony fonalam, melybe kapaszkodhatom vagy is inkább mely után mehetek, s mely habár csak hagyomány, sejtetni enged, hogy Csapó György nem volt egészen Ciceróként újember, s egyszersmind ösztönt ad a reménylett kútfőket felkeresni.

Az egész röviden ennyi. A Csapó család legrégebb ismert törzse Apor, hogyan? Az még kérdés. A család már 1630 előtt nagybirtokú nemes család volt, de mint valamely forradalmi bűntény részesei birtokaikkal együtt tagjai a nemességet is elvesztették.

Ez alapon megkezdendem kutatásaimat, mit azonban minden esetre szükségelni fogok, ez fáradságon kívül idő és alkalom, mert mit legbővebb s világos szerzőbb kútfőnek sejtek, az ide mintegy 24 mérföldre van Papp Ferenc (alkalmasint nejétől) rokonunknál egy 9 rőf hosszú egy vagy ½ rőf széles leszármazási tábla, melyben Kenessey, Magyarai, Cseh Csuzi, s még nem tudom miféle rokonságban lévő családok, mint mondják eredetöktől levezetve vannak, rokonsági összeköttetésben, honunk legelsőbb családjaival.

Ezért azonban Tótvázsonyba legfeljebb a farsangban, vagy éppen csak húsvétkor juthatnék el, ezt nem tudom nem lesz-e késő? Addig is mindössze tehetek az, hogy írok Papp Ferencnek – ha szíves volna azt megtenni, s tudósítana valljon hányadik évig szól rólunk az írás, s azon felül van-e valami mi közvetlen minket érdekel.

Ha pedig az idő hosszú várakozást nem engedhet, s a munka megjelenési határideje – akkor majd megkísértem valamit a légből összeállítani, de pár hónap akkor is szükséges, mert hogy meg ne fogjanak, elkerülhetlen a történelmi kutatás.

A Tagyossy előnév⁴⁸ sem alap nélküli, erre nézve okoriátunk [okiratunk] itt van, de hol s minő, nem tudom, miután el van tévedve, s ezt kedves atyám szavai után írom.

⁴⁷ Csapó (Chiapo) György 1606-ban született Komárom vármegye sub. alispánja. 1630-ban II. Ferdinánd királytól címeres nemesség adományt kapott, amelyet még abban az évben Komáromban kihirdettek. 1643-ban Machán lakott és 1661-ben Nagy Györgytől kőházat vásárolt Győrben. 1678-ban halt meg. Felesége Bory Mihály és Bertalan Ilona lánya, Ilona. Két gyermekről van ismeret János és Zsuzsanna. Forrás CSAPÓ–CSAPÓ 1985. 12.

⁴⁸ Csapó György és leszármazottai a XVII. és XVIII. században még Chiapo-nak írták nevüket, a nemesi oklevélen is így szerepel. Először a Tagyoson lakó István írta nevét Csapónak 1730 körül. A családnak a Komárom megyei Tagyoson is volt birtoka és lakóhelye. Innen a „tagyosi” előnév használata. I. Ferenc király által aláírt 1829. április 2-án kelt okmányon ismételtelen olvasható a „tagyosi” előnév. Forrás CSAPÓ–CSAPÓ 1985. 7.

'630-ig igen érdekes okmányunk a gyönki⁴⁹ könyvtárban is van, ezt ha eljutok megnézem, s tudatom. Kezembem pedig hazulról elhozva dr. Csapó József⁵⁰ nagybátyánknak igen érdekes úti naplótöredéke külföldi útjaiból, melyből kitűnik, hogy több országot beutazott, 7 nyelvet beszélt, s könyvtárában főrangú rokonai s pártfogói által udvarokkal volt összeköttesben s ezekkel több rendbeli kegyelmével élt.

Közös szépapánknak⁵¹ pedig a három Csuzi nagyszerű – mi szinte a gyönki könyvtárban van Sámuel bátyánktól⁵² – emlékkönyvből egy emléklapja van nálam kijegyezve, melyet [---]agaban írt azon Csuzinak, kinek fia később az ő leányát vette nőül (vagy fordítva azt bizonytalán nem tudom) mely így hangzik „Et heac in testera siguceri tereni frimi principis Foarti [---] dueda a Labandia plenipotentiarius.”

E nagyszerű emlékkönyvben csak nevezetes emberek emléklapjai vannak (tulajdonképpen minket is illethet, hogy került Gyönkre? Nem tudom.) Lordok, hercegek, híres tudósok, stb. néhány ki van nálam jegyezve, latin, német, francia és angol [itt több áthúzott, kisatírozott szó] nyelven. Ez utóbbiakat természetesen éppen nem értem.

Különben mindezekhez végre is találkozásra lesz szükségünk, hogy ez mikor leend, te tán jobban meghatározhatnád, mint én. Most feljöttemkor reményem volt ezt – s csaknem azon módon, mint írad – elérhetni, azonban kedves atyám nem jöhetett, s nekem hogy el ne késsem, mi csaknem megtörtént a legrövidebb utat kell-e választanom.

Kedves atyádat kinek legmélyebb tiszteletemet küldöm, láttam a Földvári révnél lefelé haladni.

Kedves anyádnak ismeretlenül is szinte legmélyebb tiszteletemet s kézcsoákaimat légy szíves átadni.

Neked pedig minden jót kíván szerető rokonod,⁵³

Csapó Kálmán

⁴⁹ Gyönk város Tolna megyében, a Tamási járásban.

⁵⁰ Csapó József (II.) (Győr, 1734. júl. 18. – Debrecen 1799. máj. 21.), orvos, az első magyar nyelvű gyermekgyógyászati munka szerzője, jeles flórakutató. Fő művei *Kis gyermekek ispitálja* (Nagy-Károly, 1771); *Új füves és virágos magyar kert* (Pozsony, 1775, 1792, faksimile 1988); *Orvosi könyvetske... betegeskedő szegény sorsú ember számára* (1791). Apja Csapó József, anyja Ott Mária Magdolna. Orvosi diplomáját 1759. augusztus 7-én a bási egyetemen állították ki. Ezután beutazta Nyugat-Európa országait. Hazatérve Debrecen városi tisztifőorvosának választották, egyben professzor volt a debreceni református kollégiumban. Számos botanikai és orvosi szakkönyvet írt. Utód nélkül halt meg, vagyonának jelentős részét Debrecen városára hagyta. Végrendeletét lásd RÁCZ István: *Debreceni végrendeletek. 1595–1847*. Debrecen, 1983. 45–46. Forrás CSAPÓ–CSAPÓ 1985. 14–15.

⁵¹ Csapó József (I.)

⁵² Csapó Sámuel (1744–?) apja Csapó József (I.) (1700–1759), anyja Kenessey Júlia (1714–1788). Forrás CSAPÓ–CSAPÓ 1985. Tagyosi Csapó család családfája

⁵³ Csapó Kálmán évekig bérelte Csapó Vilmostól a Kis Némedi birtokot, azonban nézeteltérések támadtak közöttük és ő is perelte a Csapó Ida-féle hagyatékot. Forrás CSAPÓ–CSAPÓ 1985. 17.

Pest, 1860. január 8.

Édes Vilmosom!

Hogy helyre üssem hibámat múltkori hosszas várakoztatásodért, most, mihelyt leved elolvasám, rögtön válaszolok reá. Legelőször is a Nagy Iván-féle tárgyban annyit írhatok, hogy a J vagy K betű jelent meg most legújabbán, úgy tehát még körülbelül félév van hátra. Kedves atyámnak nemrég írtam a mi águnkért, a többire pedig mit lehet, megkísértek részint magam, részint Kenessey által, kiről azonban annyit írhatok, hogy holnapután szilasi bálon lesz, 18-án pedig Sümegen, s így nem sokat számolhatunk reá.

Mi a ruhakérdést illeti, erre egy kissé nehéz a válasz, ebben legtöbb függ saját egyéni ízlésedtől, s a reá szánt összegről. Valami nagy műértő sem vagyok a dologban, mert én az öltözetekkel nem sokat szoktam törődni, hanem mindazáltal majd felsráfolom az én emlékezetemnek kerekét, s elmondom mit tudok. Először is tehát Buda ennek szabása legáltalánosabban egyforma, meglehetősen hosszú – térdig erő – igen kissé derékhoz hajló, vagy egészen egyenes esésű, mindkétfelől zsinórozott, astragán prémmel (gombok saját tetszésed szerint külön, darabja 70 drtól 8 pfig) 70 f – 90 f, prém nélkül zsinorzással 50–60.

Attila, ennek meghatározott alakja nincs, minél ódonabb, annál kedveltebb, a legszebbek, illendő ide nem túlságos hosszúsággal, öt gombra széles (jó kétújni) mindkét oldalról a mellet keresztül érő zsinórral, alul avetosra vágott sarkain, s nem bő újján vitézkötéssel, hátán széles, de egyszerű sujtással, két oldalán alatt, három három, pikkellyel, finom fekete [cab]onrock szövetből. Ára a szabótól függ, 35 f – 50ig.

Mellény, magas elejű

Nadrág elől jól kisújtározva 20–24 Ft

Egészen egyszerű aprózsinóru attila (több gombbal) egyszerű nadrág, mellény 46 Ft – 55 f a szabótól függ.

Készítenek ezután láncra selyem attilákat, Darnaph vagy Antiquemoireből, gomb nélkül, 60 Ft.

Csizma, vékony kordován (a topány nem kedvelt) ára 8–12 Ft.

Nyakkendő egyszerű feketerojtva, vagy hímzett végű 2–8 Ft. Az attilából a széles zsinórost ajánlom, különben ha egészen egyszerűt csináltatnál is, ha antique gomjaid vannak azt rakass reá.

Szabók között mindenesetre Kostyál⁵⁴ az első, de legdrágább is, s végtelenül el van halmozva. Különben ezt, ha kedves atyád kívánságodat közli velem, szívesen elsegítem intézni.

⁵⁴ Kostyál Ádám egy Trencsén vármegyebeli kis faluban, a szlovákok lakta Alsó-Motesicen született 1792-ben. A szülők családról – a szülők nevén kívül – annyit tudni, hogy szegény armalista nemesek voltak. Inaséveit Érsekújváron töltötte egy magyar szabómesternél, 1810-ben szabadult fel. Tizenkét – egyebek mellett Esztergomban, Pesten, Prágában, Brünnben és Bécsben, német és magyar szabóknál töltött – vándorév után 1822-ben mesterjogért folyamodó pesti német szabóle-

Mi a legújabb jogász eseményeket illeti, gondolom, hogy a dec. 15-i nagyszerű demonstrációt, mely a Kisfaludy requémrel s a lutheranus gyűléssel egybekötte volt, hallottad, ugyanazért ennek különben is hosszú leiratával hallgatok. Azóta a bécsi küldöttségre a minisztériumtól ítélet érkezett mely szerint Kormos Béla, kinek szállásán az aláírási összefüggések tartattak, egy évre az egyetemről száműzték, nyolcan pedig hivatalos megintést kaptunk, oly hozzátétellel, hogy első kihágásunk után végképp kitiltatunk mi is.

A múlt napokban pedig az „*Idők Tanuja*” című új lap nyilvánosan megégettetett, miért már valami 15 egyén a policia elé idéztetett, s kihallgattatott. Köztök vagyok én is, noha csak a véletlen által odavetett néző voltam. Ugyan erről áll az Ost. d. post.-ban, hogy a lap megégetők ellen a [---] megkezdett. Ez tehát mulatságos.

Köztünk különben most egyéb semmi nincs. A debreceni ref. gyűlésre szállítják nagyban a katonaságot, s ágyúkat, s az ellenállás is mint hírlik nagyban készül.⁵⁵

gényként találkozunk vele, házasságot is ebben az évben kötött. A céh végül 1825-ben vette fel a mesterek sorába, később pedig részt vállalt a céh vezetésében is. Polgárjogot 1828-ban nyert. A következő évekről, pályájának alakulásáról (elsősorban jótékony akcióiról) a sajtóból értesülhetünk: 1827 körül boltot nyitott a Kígyó utcában, ettől fogva 1848-ig folyamatosan hirdetések, divatképek tanúskodnak magyar szabói tevékenységéről. 1835-ben a Nemzeti Casino szabójaként említik. 1837-ben pedig – mint a leginkább hozzáértő szabó – megbízást kapott az új nemzeti játékszín ruhatárának elkészítésére. Üzletében állítólag ötven segéd is dolgozott, és egy hirdetésben maga is említette: 1837-ben annyi megrendelése volt, hogy újakat már el sem tudott fogadni. Nemességét 1843-ban hirdette ki Pest-Pilis-Solt vármegyében, ettől kezdve használta a tharnói előnevet. Alapító tagja volt a Védegyletnek. Életének utolsó évtizedéről jóval kevesebb adat áll rendelkezésre. 1858 és 1863 között Jámbor Endre Férfi-divatközlönyének munkatársa volt, a lapban rendszeresen közölt nemzeti szabásmintákat. Az 1850-es évek végén még működött műhelye, egyes tudósítások szerint Ferenc József 1857. évi látogatásának alkalmával a magyar arisztokrácia nála rendelte meg díszöltözeteit, az Iparosok Lapja pedig még 1860-ban is Pest legjobb üzleteinek egyikeként említette a Kostyál-műhelyt. Ezután azonban hamarosan visszavonult, életének utolsó éveit a világtól elvonulva, szegénységben töltötte. Legközelebb a Rókus kórház könyveiben találkozunk vele, ott hunyt el 1863. augusztus 2-án. Nekrológjai jótékony cselekedeteit, illetve a modem magyar viselet megteremtését és népszerűsítését hangsúlyozták. Forrás: Lukács Anikó: Kostyál Ádám és Klasszy Vencel: német és magyar szabók vitája a reformkori Pesten. *Fons*, 2008/1. 23–49. Életrajzát és arcképét lásd: *Vasárnapi Ujság*, 1863. november 1. Kostyál Ádám. 1.

⁵⁵ A korabeli lapok is megemlékeztek, tudósítottak a nagygyűlésről. A Protestáns egyházi és iskolai lapok más újságok beszámolóira is hivatkozva írta: „*A hivatalos »Budapesti Hírlap« január 13-diki száma így adja elő a tiszántúli superintendencia közgyűlését: »Tegnapelőtt jan. 11-dikén a helyi hitv. evangélikusok ezelőtt tiszántúli superintendentijabeli esperességek küldöttjei Debrecenben a kis templomban tanácskozás végett összegyűltek. Miután azok, noha egy cs. k. kormánybiztos által gyűlésük törvénytelenységére figyelmeztetve lőnek s szétosztásra felszólítottak, a tanácskozást mindamelllett is folytatták: a templomban történtek a kormánybiztos által egyszerűen constatirozottak s a törvényes lépések megindítása végett, az illető törvényszéknek fognak átadni.« [...] a sept. 1-ői nyíltparancs által eltörölt tiszántúli superintendencia minden, néhány nap előtt retteggett megzavarás nélkül megtartotta gyűlését. 9 órakor – az istenitisztelet végződése után – így szól egy másik lap – a superintendensi lakról a szomszéd kis templomba vezette a ft. superintendens a nála összegyűlt espereseket és segédgondnokokat, mely már annyira meg volt telve az egyházvidékek és*

A külföldi sajtó ügyeinkkel nagymértékben foglalkozik, sőt még egy olyan színes lap is (ráismersz-e) ki nem rég azt írta [német nyelven írt idézet] s e vadságon kívül több gyomorémelyítő dolgokat írt, most amellett, hogy gyakran hízeleg efféle kérdéseket is kockáztat [német nyelvű idézet]?

Én haza húsvét előtt aligha megyek – bár tanácsosabb volna Pesten nem lennem – de azért farsangolni sem igen fogok, legfeljebb egy magyar urak bálját nézek meg. Hanem készülök a státus-vizsgára, melyen minden előkészület mellett is reménylek egy oly óriási bukást, milyent még eddig nem értem.

Kedves anyádnak kézcsókolásomat, atyádnak, s minden hozzád tartozandóknak legmélyebb tiszteletemet légy szíves általadni, neked pedig minden jót kíván szerető rokonod,

Kálmán

Pest, 1863. április

Édes Vilmos!⁵⁶

Éppen most veszem azon gyászos tudósítást, hogy Couqui nagysám⁵⁷ szép vádligáiban ez idő szerint nem fogunk gyönyörködhetni, miután a sűgolyuktól a kakasűlőig minden hely előre el volt foglalva, csak kis mód van, ahogy még helyhez juthatunk – vagy felöltözünk nőnek s balettot táncolunk, vagy legalább statisztának csapunk fel, s a kulisz-

egy-egy házak képviselői és más minden rangú hallgatóság által, hogy a hivatalnokok számára is alig maradt egy kis szoros hely, megjelent e gyűlésre a kormánybiztos is egyenruhában. Főtiszteendő úr buzgó imával nyitván meg a gyűlést, előadá, hogy ezen ülés, mely az oktoberi gyűlés által rendeltetett el, azóta többször betiltatott s annak megtartása esetében a cs. kir. nagyváradi helytartóság őt teszi személyesen felelőssé. Felállott a megyei biztos is, s a magas kormány nevében felszólította hely. super. urat, hogy a gyűlést oszlassa el s a gyülekezetet, hogy oszolja el. Tisza K. úr erre felállván, szavakat akart kölcsönözni a gyűlés egyhangúlag nyilatkozott azon akaratának, hogy megtartják a gyűlést; de biztos úr közbe vágott, kijelentvén, hogy az ő küldetése eddig terjedvén, ezennel távozik; mi mégis történt. A biztos eltávozása után a gyűlés háborítlanul folytatta tárgyalását. [...] Elhatározatott, hogy a hatóságok részéről történt beavatkozásokra nézve Ő cs. kir. Apostoli Felségénél panasz emeltessék, valamint a helytartóságot is kéressék meg, hogy az ilyenmű eljárásokat tiltsa be. [...] Különösen jellemzi e gyűlést, hogy bár az egyházmegyéből s egyes egyházakból ezer meg ezer ember gyűlt össze, soha higgadtabb, kenetteljesebb gyűlés nem tartott Debrecenben [...].” Forrás: Protestáns egyházi és iskolai lapok, 1860. január 20. A Debrecenben tartott egyházkerületi gyűlés. 92–94.

⁵⁶ A levélen nem volt dátum. A közölt időpont a fellépő művésznő Pesti tartózkodásából adódik.

⁵⁷ Couqui Claudia, a bécsi cs. k. operaház első táncosnője, Milánóban született. Bécs előtt a Párizsi Opera táncosnője volt. A *Színházi Látcső* írta „A ballethez Couqui Claudine k.a. megérkezett, s néhány nap óta buzgalommal tanítja a tánckart. E bájos művésznő „Szerelmes ördög”, „Gizella”, „Robert és Bertram”, „Katalin”, „Farsangi kalandok” című táncjátékokban fog fellépni. Ez utolsó egészen új nálunk. A közönség méltán nagy érdeklőséggel várhatja e ballet-művésznő fellépéseit.” *Színházi Látcső*, 1863. ápr. 06. 2. A művésznő első fellépése Budán, a Nemzeti Színházban 1863 április 8-án, az utolsó 1863. április 22-én volt. Forrás *Színházi Látcső*.

szák mögül leselkedünk, azt hiszem egyik sem megvetendő mód – melyiket választod?
A viszontlátásig minden jót,

Kálmán

Veszprém, 1865. október 1–15.

*Édes Vilmos!*⁵⁸

Utolsó leveledet sokáig válaszatlan hagytam, miután ügyeim s bajaim s időmet tökéletesen igénybe vették. Megjártam azóta Megyert, Fehérvárt, Pestet és Veszprémet, némileg érdekelhetni csak ez utóbbi utam fog, s a ha megírom okát és végét – ismerve nézeteidet – nem hiszem, hogy eljárásom helyesléssel találkozék. azonban előre bocsátom, hogy nem messze fogunk állani egymástól, miután az esetet magam sem kívánom sem hőstettnék, sem hazafiúi érdemeim alfájának tekintetni. Felszólítottam ugyanis b. Fiath főispánunk által, csapnék fel tiszteletbeli főjegyzőségre a már részint újjá alakult, részint újjá alakítandó tisztikar között. A dolog jelen állásában én legkisebb vétket nem látok az elfogadás tényében, aktív hivataloknál sem, annyival kevésbé olyannál, mely nem egyéb tisztességes alkalomnál arra, hogy az ügykezelés gyakorlati oldalával megismerkedve kezdő ember haszontehetővé tegye magát a jövőre nézve, s e mellett tagadhatatlan, hogy első lépésnek nem csak megtisztelő, de tán előnyös is. Mindazáltal az ajánlatot ezúttal nem fogadtam el. Ezek után nagyon őszintének találhatod azon vallo-másomat, miszerint e tettet nem akarom honfi érdemek alfájának tekinteni.

Elnézve azon ellenvetésemről, hogy még a Schmerlingianusok⁵⁹ nagy s legszeme-
tebb része nálunk állásában van, mi azonban pár lét alatt többé nem leend, ha lemondási okaim gyökerére tapintok, az egész nem egyéb csupa kényelmi szempontnál. A vélemények meggyékben – mind amellet, hogy a konferencián mindent megéljeneztek – elágazók, s sok méltatlan gyanúsítások s más effélének vannak kitéve azok is, kik a nagy számú következetlen, szűr alól duzzogók által felültetve, valódi áldozatot hoztak belépésük által. Hál Istennek annyira függetlennek érzem magam, hogy meggyőződésemet ott hol helye van, szemükbe nem rettegek, de kényelmesebbnek találtam a dolgot, ha nem mint Cicero pro domo sna kell azt tennem akkor, midőn az állás természeténél fogva a közügy azt tőlem áldozatul nem kívánja.

Mindazáltal miután a főispán elválásunk alkalmával valóban váratlanul nálam hagyta a jogot bármikor nyilatkozni, nem lehetlen, hogy egy szép reggelen (ha már a tisztikar is jobban megtisztult) midőn magamat előle eléggé kidisputáltam, vagy még jobban meggyőződtem arról mit most is alaposan vélek hinni, hogy meggyékben ez utólagos ellenzék többségét nem tiszta hazafiság azon meggyőződés, melyet más

⁵⁸ A levél írásának dátum a tartalomtól következett, miután az 1865. évi követválasztásokat november 10. és december 11-e között tartották.

⁵⁹ 1861. nov. 5. – 1865. júl. 27. között volt Anton Schmerling államminiszter hivatali korszaka, így a korszakot kiszolgáló állami tisztviselők elnevezése.

megyéknél nem osztva is tisztelek, vezeti – belépek a provizóriumba azon hittel, hogy sokkal többet használhatok a hazának, ha akkorra midőn netán szüksége lenne reám, saját rovásomra megszerzek gyakorlati készütséggel lépek elő, mint hallgatva, vagy népszerűsítő üres frázisokat hangoztatva, s tétlenül várom az időt, midőn netán a választás reám esnék, s ekkor csupa hazafiságból halomra lövöm a bakot a köz rovására.

Ennyi, mit magamról újdonságképpen írhatok.

[---] ⁶⁰ betöltve újakat de a többire nézve a kezdő lépések megkezdettnek, s legközelebb a főispán járásonként tartandó tárgyban konferenciákat.

Enyingen három követ jelöltünk van, Kerkapoly pápai tanár – egyike államtudományilag legalaposabban képzett s legjózanabb gondolkodású férfiainknak – a szerencsétlen Festetich Pali és Cserki A választás eredménye valószínűleg a méltatlan Cserkit teendi **boldoggá**: Kerkapoly mellett az intelligencia tesz mindent mit tehet, Festeich pedig kit senki nem hívott – egy enyingi konferencián vallott oly kudarc után is, mely után föld alá bújtam volna szégyentől – így látszik erős rivállá fog válni versengések s mint már mindenfelé hírlik a korteskedésnek minden kigondolható alacsony neme által. Az országgyűlésbe csak nem lehet kedvéért szamarakpadját bevinni!? De hallgatók, most bár ezt nem hallja, van a rováson elég miért elnyerhetem hogy a szavazást szedő asztal mellett, hova balsorsom jegyzővé választtatott – valami részeg kortesével fejbe dobát.

A napokban Csallóközbe megyek nagyanyámhoz (NS Vallstein itat kegyetlenül Zámoly ellen – de maga sem hiszi, hogy valaki józanul reá szavazhasson) ezután mit fognak diktálni a körülmények, még magam sem tudom: de téged kérlek írj mielőbb, s addig is fogadd az őszinte jókívánatot mellyel marad szerető rokonod

Kálmán.

NS Döry Dénestől Pesten új leánykérési scenat hallottam felőled a Ginely háznál, mit [---] kíváncsi vagyok a nyilvános titok felől illetékes helyről felvilágosíttatni.

P. Bogárd, 1868. december 23.

Édes Vilmosom!

Veszprémben kevéssel távozásom előtt vett kedves soraidra csak most válaszolhatok. Miután a szép Velencébe, mint magam előre látónki ihlettel megjósolám, csak teljesülhetlen vágyaim szállanak, hazajöttem a karácsonyi ünnepeket családi körben tölteni. Azon kis különbséggel, hogy mielőtt az ünneplést megkezdtem volna, megfordultam Szekszárdon, hol a Magyary féle ügyben hagyatéki tárgyalás volt. Gyűlöletes ügy kétségbeesett törvényszék előtt – erről elég ezúttal ennyi, csak azt jegyzem

⁶⁰ A levélen kimaradt/levágták a felső sor.

meg az egészből, hogy Dunanan apóként⁶¹ téli gondolában ez idő szerint messze evezni nem igen élvezetes dolog.

Itthon az örökös eső üldöz, pedig hát ilyenkor a pusztá különben sem valami mulatságos és ehhez még nekem Megyeren cséplésemet hátráltatja, hol jelenleg gőzgép dolgozik, melyről részben adtam a búzát anélkül, hogy újonnan gépemet felállítottam volna – de hát ezt most mégis így volt a körülményekhez mérve a legjobb mit tehettem. Emberi dolog bajjal élni a világot, tehát nyugodjunk meg. Hát a te utóbb említett peres és nem peres bajaid miként dőlnek el?

Most pedig békésebb dolgokra térek át. Mi Veszprémben heten⁶² mint a hét vezeték egyesülvén, anélkül, hogy a frigyét vérrel pecsételtük volna, a helybeli nyomdász kérelmére, új évtől kezdve egy lapnak megindítás⁶³ az egész szerkesztőségi kupak-tanács vezetése alatt elhatároztuk, miután szerencsére sikerült megszabadulnom attól, hogy nevem mint szerkesztőé a lapra nyomtassék, s egyesség jött létre az iránt, hogy a felelős kiadó cége alatt közös erővel névtelenül dolgozzunk. Hogy a lap iránya mi lesz, azt félig meddig meglátandó a programból, minek megküldése iránt ma levél által intézkedem, egészen pedig meg fogod ismerni a néhány számát olvasod.⁶⁴

De eltekintve elvi irányától, minden esetre szándékunk a lapot beltartalom által oly polcra emelni, melyre egyéb vidéki lapok csak láterővel tekinthessenek fel, azért nem csak egyéb részéről, de tárcájáról is méltóképp gondoskodván, többek mellett

⁶¹ Az első magyar operettek egyike, aminek bemutatójára 1861. január 17-én került sor Budán Dunanan apó Pesten című Offenbach kópia. Bemutatásakor botrányt okozott a darabban szereplő kánkán. A darabot magyarra Madarassy Pál, a főrendiház tagja fordította Tarnay Pál név alatt. Forrás: Magyar Színművészeti Lexikon

⁶² Ramazatter Károly (helybeli nyomdász), Eötvös Károly, Győry Vilmos, Udvardy Vince, Vadnai Károly, Csapó Kálmán, ?.

⁶³ Nagy László bibliográfiájában: *Veszprémvármegyei Közlöny*. Vegyes tartalmú hetilap. Veszprém, 1869. jan. 3–február. Megjelent hetenként. Szerkesztőség és Kiadó Ramazatter Károly. Kereszty szerint: Veszprém. XXIV. 1866. 1868. folyt. *Veszprémvármegyei Közlöny*. Az indulás idejét Szinnyi József 1869. január 3-ra teszi. Csak néhány száma jelent meg. Lásd: *Vasárnapi Ujság*, 1870. január 16. Szinnyi József: *A magyar hírlapirodalom 1870-ben*. 36. Lásd még: KERESZTY István: *A magyar és magyarországi időszaki sajtó időrendi áttekintése*. Budapest, 1916. 89. és NAGY László: *A Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1820–1956*. Veszprém, 1957. 195–196.

⁶⁴ *Budapesti Hírlap* tudósítása szerint „*VESZPRÉMBEN Ramazatter Károly kiadásában egy hetilap jelen meg minden vasárnap* »*Veszprémvármegyei Közlöny*« cím alatt. A szerkesztést egy több tagból álló társaság vezeti. Előfizetési díj egy évre 6 ft.” *Budapesti Hírlap*, 1869. jan. 09. 73. Egy másik tudósítás alapján: „»*Veszprémvármegyei Közlöny*« cím alatt újévtől kezdve vegyes tartalmú hetilapot indított meg egy több tagból álló szerkesztő-társaság. A lap célja a megye művelődési viszonyait helyes színben föltüntetni, törvényhatósági, egyesületi és társadalmi közéletéről gyors, pontos és hű ismertetéseket közölni, s az által a megye közönségét a megye egész területén történt nevezetesebb eseményekről értesíteni. A szerkesztőség – miként a fölhívásban olvassuk – nem akar a magasabb politikával foglalkozni. A lap előfizetési ára egész évre 6 ft. Kiadja : Ramazatter Károly.” Forrás: *Magyarország és a Nagyvilág*, 1869. jan. 17. 35. és *Pesti Napló*, 1869. jan. 10. 2.

(Győri Vilmos,⁶⁵ Udvardy Vince,⁶⁶ Vadnai⁶⁷) téged is nem csak rokoni bizalommal, de komoly képű szerkesztői üdvözzettel felkérlek, hogy szíves, igénytelen vállalatunkat szellemi erőddel támogatni, s e végből néha néha egy-egy rövidke novellát vagy más efféle tárcába alkalmas nem verseményes dolgot hozzám Veszprémben küldeni. A lap élete jégverés s mai elemi csapások ellen két évre biztosítva van, amennyiben mi megajánlván, hogy szellemi részének kiállítását teljesen magunkra vállaljuk, a kiadó szerződésileg kötelezte magát két évig nyerjen vagy veszítsen bár, minden körülmények között helyt állani. Így akarunk egy kis új életet lehelni a veszprémi társas és politikai világ sivár, borongó, tespedő körébe, s ilyen mulatságot készítünk magunknak a téli esték unalmainak előzésére. Egyúttal megsúgom azt is, hogy rendszer rovatom lesz a „Közgyűlési értesítő”, azon kívül időnként egy-egy vezércikk, mi jegy alatt még magam sem tudom, valószínűleg valami [egér rajzzal] ilyen féle díszes firmával.

Egyébként a télen tán néhányszor – rövid időkre fehrándulok Pestre, bár valószínűleg ritkábban mint előre terveztem, miután a lapon kívül egyéb okaim is vannak, többet tartózkodni a megyei székvárosban. Ezúttal 29-én megyek haza, miután negyedikén közgyűlésünk lesz. Most Isten veled, szíves válaszod elvárva, boldog új évet kívánok szerető rokonod

Kálmán

Veszprém, 1869. január 19.

Édes Vilmosom!

Végre valahára egy nyugodt órához jutottam. Mostanában nem csak dolgaim sokasodnak meg, de mi Veszprémben bámulatos dolog, a különféle magán mulatságoknak is – melyekben részint becsületből, részint jószándékból részt kell vennem – oly

⁶⁵ Győry Vilmos (Győr, 1838. január 7. – Budapest, 1885. április 14.) magyar evangélikus lelkész, teológus, író, műfordító, a Magyar Tudományos Akadémia levelező, a Kisfaludy Társaság és Petőfi Társaság rendes tagja. Bővebben: SZINNYEI 4. kötet 115–123.

⁶⁶ Udvardy Vince, Udvardi és báthi (Füle, Fejér vármegye, 1854. szeptember 6. – Zalaegerszeg, 1922. október 6.) Zalaegerszeg városi képviselő-testületnek a tagja, a zalaegerszegi állami főgimnáziumi tanára, Zala vármegye törvényhatósági és megyebizottsági tag, a zalaegerszegi ipartanodai bizottság tagja, a Zalaegerszegi Uri Kaszinó tagja, Zalaegerszeg város rendes esküdtje. Fivére Udvardy Ignác (1848–1920) zalaegerszegi felső kereskedelmi iskolaigazgató, lapkiadó. A szülei korai halála miatt Udvardy Ignác (1848–1920) bátyjával együtt Veszprémbe került nagybátyjához, Udvardy Ignác (1810–1874) veszprémi kanonokhoz, aki átvette a gyerekek nevelését. Udvardy Vince először a kegyes tanítórend veszprémi algimnáziumába járt, és később, a Szent Benedek-rend győri főgimnáziumában folytatta tanulmányait. Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Udvardy_Vince (Letöltés ideje: 2021. máj. 18.)

⁶⁷ Vadnai Károly, olykor Vadnay formában is (Miskolc, 1832. április 28. – Budapest, 1902. július 27.) író, újságíró, az egykori Fővárosi Lapok szerkesztője; a Magyar Tudományos Akadémia, a Kisfaludy Társaság és a Petőfi Társaság tagja. Bővebben: SZINNYEI 14. kötet, 727–731.

hosszú sora állott elő, minőre már azt kell mondani, hogy sok a jóból. Sümegről a múlt szombaton érkeztem vissza, hol mint említém is, a püspök vadászatot rendezvén, innét Fiáth főispánnal együtt, mint egy heten hivatalosak, mind szépen megjelentünk. Hogy nem lőttem semmit, bár alkalmam lett volna, azt remélem bizonyítvány mellékelése nélkül is elhiszed. Azonban az esték igen kedélyesen folyván, ezek kárpótoltak a nap kín fáradalmi után. Megérkeztünk óta talán ma leszek azon szerencsés helyzetben, hogy aznap hajtsam nyugalomra fejemet, amelyen megvirradtam. Most azonban egy időre véget szakítok a tréfának, holnapután eltávozom Veszprémből és miután reményem van, hogyha véletlen közbe nem jön, hivatalos teendőim három heti távollétet megengednek, ez időt otthonom, kis részben Pesten szándékozom tölteni, hova ha számítom még nem csak f. hó 25-26-án oda is érek.

Hollósy bátyám leveléből értesültem, hogy a múlt a napokat te is valószínűleg Szekszárdon töltötted a pártküzdelmek színterén. Nekünk is van már sportban részünk és nekem kiválólag kijutott a minap. Nálunk addig a megyei pártok a személyes érdekek alapján voltak egyesülve és hol ez háborítva nem volt, a politika ritkán zsenírozott bennünket. Újév óta azonban itt is tömörülnek a politikai pártok hála Istennek, habár még néha kimutatják is a régi hálákat. Egy alkalommal már a főorvos választásnál győzött a baloldal, de valószínűleg lesz oka megbánni. A második erős csata a központi választmányban fejlődött. A jobb oldalról indítványban tétetett, hogy a választmány jegyzőivé Kőrössy rendes főjegyző és én választásunk. A baloldal rögtön reá elhatározta, hogy csak egy jegyző legyen, és az én legyek. Erre azután lón nagy vita és kiáltozás mintegy másfél óráig, melyben reám nézve csak az volt a kedvező, hogy az én nevemet mindenki kiáltozta, még Kőrössyét csak egyik fél, amíg végre a jobboldalt elhagyván a hit, hogy többségben lehessen, elkezdett állani a két jegyzőtől, azonban tagjainak felénél több a másik párthoz csatlakozva, mellém állott, így $\frac{1}{4}$ -nél csekélyebb kisebbség maradt Kőrössy mellett, részint az elvért, részint személyes összekötetésnél fogva. E ponton voltunk, midőn én nem kevésbé izgatott állapotban felállottam, s indokolván a két jegyző szükségét, egyszersmind kértem a harsány hangú honfitársaikat, hogy tekintsenek a köztünk fennálló kollegiális viszonyra is, és vagy válasszanak be mindkettőnket, vagy mentsenek fel engem is. Erre kaptam egy nagy éljent, egy elismerő nagy szósszal felébresztett dicitót legélesebb ellenemtől Rosostól,⁶⁸ s mindkettőnket egyhangúlag megválasztottak. Annyi bizonyos, hogy Kőrössy helyén rögtön beadtam volna a kulcsot, ezt saját pártfelei is legtöbben így mondták. De azért nem inseálnék a mulatságból másodsor én sem, annyival inkább, miután voltaképp a baloldali babérokra ez idő szerint nem vágyom, s ezzel a pártot nem is biztattam.

⁶⁸ Rosos István életrajzát lásd: FÖLDESI 2013. 222–226.

A német lapok azon híre, mintha atyám az enyingi kerületben jelöltül fellépni szándékoznék, teljesen alaptalan, annyi bizonyos, hogy ez idő szerint megválasztatása kétséget nem szenvedne, azonban ő már rég határozottan nyilatkozott, hogy semmi esetre nem fogná elvállalni. Annyival inkább, miután ez esetben egzisztenciánk érdekében nekem kellene a nyilvános pályától visszavonulni, mit éppen nem akar.

Lapunk még mindig nagyban küzd a kezdet nehézségeivel, a hétfejű szerkesztőség minden tagja nagyon el van foglalva és tárca cikkek novellák csak ígéretnél vannak, és mi oly mellőzhetetlen szükség, a különféle lapokat kérő gondoskodás miatt csak most kezdjük kapni.

A politikai rész teljesen kettőnk vállaira nehezül Eötvös Károllyal, és miután még vidéki levelezőink tollukat hegyezik, változatosság kedvéért még azt is magunknak kell írni, a mintán Züllei magam torzsalkodásait olvastad is. Egy hónap alatt azonban hiszem, hogy tán rendbe jöhetünk. Fő nehézség a politikai rovatokban az, hogy a lap pártállást nem foglalhat, merre akkor eo ipso [a tény] megbukott, $\frac{9}{10}$ részét a példányoknak azonnal visszaküldenék, márpedig párt szemponton kívül értekezgetni, vagy tényeket szárazon regisztrálni, de mégis úgy, hogy ne altassanak, kissé kellemetlen iskolai gyakorlat. Valahányszor íráshoz fogok, mindig elmondom, hogy Beatus Ille⁶⁹ qui pervene negotiis eo,⁷⁰ de ennek is meg kell lenni.

Leveled folytán megízentem a kiadóhivatalba, hogy a lapot csak küldjék.

Egyébként a fentebbiek folytán reményem lévén, hogy a napokban láthassalak, mielőtt a papírból ki fogynék, minden jót kívánva, maradok szerető rokonod

Kálmán

Levélrészletek menyasszonyához, majd feleségéhez, Fromm Mariskához

Pusztá-Bogárd, 1883. április 12.

*Kedves jó kis Angyal!*⁷¹

Csaknem félek tőle, hogy kérkedőleg fogja fejecskejét rázni, ha kimondom, hogy az a 12ik levél, melyet ma reggel írok, hogy délután közvetlenül beküldjem a postára, pedig úgy van. Van közöttük az igaz két „b. n. n. k.” is névjegyem, s egy szállás rendelés fehérvári vásárra de a többi azután levél.

Jánosinak mindkettőnk nevében, azután Bezerédinének, Idának értesítés ugyan azon tárgyban, (cipésznek – tudja miért) vasárosnak a pótlólag szükségesnek kítűnt

⁶⁹ Beatus Ille Eötvös Károly írói álneve.

⁷⁰ Boldog aki dolgozott vele, megérkezett.

⁷¹ A borítékon: Fromm Mariska kisasszony Önagyságának, különös tisztelettel. Budapesten, IV. Aranykéz utca 6.

vaspléhekért – nyergesnek, kerti dolgok miatt, s végre Nagy Riza sógorasszonynak, kinek családi megbízásból írott levelét hazaérve itthon találtam két fontos értesítéssel; az egyik, hogy Pongrácz⁷² f. hó 8-án megesküdött az ő Marcsájával,⁷³ s elutaznak – a másik, hogy hogy – no ez bármily heterogén természetű amattól, még sem lehet tagadni némi összefüggést – a mi szakácsnénk meg van fogadva, s május 1-től dispositóra áll „Az illető persona azt hisszük megfelel rendeltetésének, középkorban lévő asszony, többnyire előkelő helyeken szolgált; Békásyéknál, Zichi Pauliné-nál Palotán, Bibóéknál stb honnan jó bizonyítványai vannak.

Állítása szerint otthonos a szakácsművészetet és a háztartás minden nemében s minden szépet és jót ígért.” Így szól róla a krónika.

Mint ezekből kitűnik, szerencsésen megérkeztem s gyönyörködtem a szép csendes esőben, melynek ugyan, bár igen hasznosnak ígérkezik, sokkal jobban örvendtettem volna két nap múlva – hanem így is jó.

Hogy szerencsésen megérkeztem, no az igaz de azért csak még is megírom azt is, mily alakban nyilatkozott az a szerencse; mert hát ilyen még nekem sem gyakran jutott az életben.

Először is, táviratomat, hogy a kocsis várjon meg az esti vonathoz, olyan sietve expediálták Pestről, hogy éppen oda ért Lepsénybe félórával később, miután már az én kocsisom hiában kérdezősködvén – elmaradásomat látva távirat után, elpályázott haza.

Este azután az eső ugyan esett de azért 8 órára kaptam egy parasztfuvarost, ki vállalkozott, hogy elvisz Enyingig – esetleg haza. 9-kor Enyingre érve Kenessey Miklóséknál⁷⁴ már éj borult a róna tájra, setét volt minden ablak, elnyugodtak az úrban – a tyúkokkal. Nem akartam őket felzavarni s neki bátorodva az eddigi siker által folytattam utamat haza. Az az, hogy bele az egyiptomi setét éjszakába.

Ezt már nem írom le olyan hosszan, mint történt, a végére megyek egyenesen a ¾ órai útról pontban 1 órakor éjfél után szakadó esőben leszálltam a hát előtt a kocsiról; -hála Istennek ép nyakkal s minden utólag is bekövetkezendhetett baj nélkül de azért ezt együtt nem fogjuk utána csinálni.

Most azonban abba kell hagynom mert idéznek (az asztalhoz), s délután azonnal indul a kocsi a postára; folytatást tehát legközelebbre hagyom addig csak azt kérdem, miként van az én jó kis egyetlen angyalkámnak egészsége; veszi-e az orvosságot s

⁷² Kenessey Pongrácz (1839. ápr. 23. – 1924. aug. 30.), apja Kenessey Antal, anyja Csapó Franciska Anna.

⁷³ Felsőbüki Nagy Mária

⁷⁴ Kenessey Miklós (Szilasbálhás, 1850. ápr. 24. – Balatonkenese, 1925. szept. 8.), apja Kenessey Antal, anyja Csapó Anna. Felesége Nagy Paula (1853–1886), akivel 1878. január 31-én házasodott meg Veszprémben. Második felesége Komkoly-Thege Irén (1840–1914), akivel Budapesten kötött házasságot 1888. január 6-án, míg harmadik felesége Nagy Teréz (1850–1927) volt, akivel 1918. október 15-én kötött házasságot Balatonkenesén. Forrás [https://familypedia.wikia.org/wiki/Mikl%C3%B3s_Kenessey_\(1850-1925\)](https://familypedia.wikia.org/wiki/Mikl%C3%B3s_Kenessey_(1850-1925)) Letöltés ideje 2021. febr. 23.)

arra kérem, hogy hatásáról minél sűrűbben értesítse azt, ki csak magára gondol s ki most ezerszer és ezerszer csókolja, mind a síríg igazán szerető

Kálmánját

Bogárd, 1884. május 19.

Kedves Angyalom!

Most vagy egy órával ezelőtt értem vissza Veszprémből, illetőleg ma reggel csak Enyingről hova az este ½ [---] kor jutottunk Miklóssal, miután bizony a tegnapi reggeli indulásból semmi sem lett, mert Pongráczék világért el nem eresztettek, s az ünnepély díszét el nem engedték. Pedig hát ezt az utóbbit jó lett volna otthagyni, mert a többi különlegességek mellett 8 üveg pezsgő esvén (5 férfi volt) áldozatul, minden az ivásban való cigánykodás mellett, én is olyan katzenjammert vittem Enyingre, milyent nem kívánok ellenségemnek sem. Különben jól ment el a nap, s küldtek magának is mindenféle jókívánságokat, s ittak egészségére. Ott voltak Miklós, Móric, Nagyék, Kopácsyék és a fia Purgli Sándor.⁷⁵ Kedv volt megfelelő a nap örömének és az elfogyasztott burgundi, sághy, [---] és pezsgőnek a badacsonyi muskotály és kéknyelűvel együtt.

[---] tegnap délelőtt egy rövid látogatást tettem [---] Csipet és Gyulánál. Ott volt Bezerédj is, de az Öreg nélkül. Természetesen vége-hossza nem volt a kérdezősködésnek, mindnyájuktól külön, s az Öreg nevében is ki mindég Veszprémben keresett felőlünk, illetőleg felőled hírt, de soha sem talált. Bezerédj azután excizálta, hogy a gyermek miatt nem jöhettek eddig, most azonban nyárra az egész [---] jelentkező előre látogatásra. Egyébként a Kuthy gyerekeknek szerencsésen sikerült megosztzkodniok Gyuláékkal, úgy hogy az ő vagyonuk teljesen és részetlenül megmarad.

Haza jövet Kenesén, pihentetőre, egy rövid látogatást tettünk Jánosi Gusztinál az új házában, hol ő éppen künn volt. Nagyon örült, nagyon szívesen látott bennünket, s

⁷⁵ Purgly Sándor 1855. január 18-án született Kőkúton – Somogy megyei kisközség –, édesapja id. Purgly Sándor, édesanyja Békeffy Alojzia voltak. Alap és középfokú iskoláit Somogy vármegyében végezte, majd Budapesten közgazdasági egyetemre járt – doktorált is –, a századfordulóra elismert pénzügyi szakember lett. A politikai életbe korán bekapcsolódott, Somogy megyei országgyűlési képviselőként Tisza István legközelebbi, bizalmi köréhez tartozott. A XX. század elején költözött Szabadkára, miután elvette Mukics János egykori polgármester lányát, Leonát. A szabadkai takarékpénztár igazgatójaként tevékeny részese volt a város életének. 1910 júniusában Bezerédi István szabadkai főispán halála után kérték fel a főispáni tisztségre, amit elvállalt. Ezután politikai karrierje fokozatosan ívelt felfelé, egyre több tisztséget kapott Bács-Bodrog vármegyében. 1913. április 1-jén Baja város főispánja lett, majd 1914. szeptember 29-től Bács-Bodrog vármegye és Zombor város főispáni teendőit is ideiglenesen ellátta. Visszavonulása után Purgly Sándor nem szakított azonnal a közigazgatással, bár már aktív szerepet sem vállalt. Visszavonultan élt Szabadkán, Lepsényben és Budapesten, ahol vásárolt egy lakást maguknak. 1925. március 27-én hunyt el Budapesten, Lepsényben temették el.

Forrás: https://mnl.gov.hu/mnl/bkml/multbanezo_12_6 Sarlós István: A főispán búcsúja. (Letöltés ideje: 2021. 04. 15.)

meg is mutogatta a rezidenciáját, áll pedig ez 2 zage [félszoba], két szobából a földszinten, s ugyanannyiból az emeleten.

Most már aligha vesznek róla, udvarán azonban a fenyői, melyeket a télen ültettek, gyönyörűek, s kilátása egyike a legszebbeknek a Balaton mellett.

Haza érkezőm itthon találtam várva várt kedves leveledet, szállítólevelet, receptjét. Valahogy módját értem, hogy még ma valahogy hazarendeljem a ruhákat, mi ugyan ma nem lesz éppen könnyű dolog, de majd azért valahogy tán csak megesik. Holnap készülök, ha lehet, Ozorára menni, honnét dávával biztattak.

Tegnap jött meg Dégre Festetics Pál⁷⁶ feleségétől, hogy végképp itt telepedjék meg. Bérlői banderiummal, koszorúkkal [---] fogadták, este pedig fáklyás zene volt, melyen Pichard szónokolt, s állítólag ide hallott az éljenzés. Azonban ha igaz, mit Veszprémben hallottam, nem nagy örömük telik a dictióba, a grófné nemrég Bécsben elesvén, a malőr teljes lett.

De most az a hír, hogy kész odaát az ekéd, tehát hagyjuk máskorra is valamit, csak még azt a készlet pusztit küldöm el fritiben forrójában, s azután [---] minden jót kíván a te igazán szerető férjedet.

Kálmán

Balatonfüred, 1888. november 24.

Édes Feleségem!

Tegnap este, midőn leveledet kaptam, még azt hiszem, hogy e sorokat Örzi viszi magával holnap. Miután azonban neki nem szóltam indulás idejéről előre semmit s ma azzal lepett meg, hogy Micinek⁷⁷ minden ruhája rendtelenségben van, nem lehetetlen, hogy e sorok megelőzik Örzsit, ki így talán csak kedden megy, akkor azonban unwiedent[--]⁷⁸

Leveled folytán gondolkodtam ugyan, hogy valljon ebben a keserű világban nem volna-e jó legalább utólag Rézi nénédnek igazságot szolgáltatni de miután éppen 20-án nyertem meg egy felem részére a gyermektartási keresetet, s most vagyok egy másik delhölgy javára megindítandó a másikat s ezekből látom, hogy biz az ilyen, a rajtventen(?) férfiúnak drága multság, hát csak jobbnak látom épen elküldeni, hogy dajkáljon téged Nusival⁷⁹ s ezáltal véget vetni köllöned a konyhatraccsoknak.

⁷⁶ Tolnai gróf Festetics Pál (1841. ápr. 25. – Budapest, 1924. máj. 07.) hitbizományi birtokos, belső titkos tanácsos, császári és királyi kamarás, főkamarmester. 1883. október 20-án, Malackán feleségül vette erdői gróf Pálffy Franciskát. Gyermekük nem született. A kastélyt övező park tavának szigetén álló, hollandi ház nevű különleges épületet 1891-ben, egy korábbi épület helyén emelték Festetics Pál idején.

⁷⁷ Mici, vagyis Csapó Mária

⁷⁸ Viszonzatlan – vagyis nincs válasz.

⁷⁹ Nusi, vagyis Csapó Alexandra

Elteltekintve azonban ettől, megpresentöltelek volna a leánnyal régen de még én itt rendezkedtem s egyszersmind az irodát megnyitottam, mama pedig Bogárdon pakolt, s a gyermeket Veszprémben hagytam, addig lehetetlen volt azért. Most pedig minden igyekezet mellett lehetetlen volt azért mert csak két cseléd lévén, melyek egyiket Micike fogja igénybe venni, ha mama helyrerakodása alatt Örszit Mici mellől elbocsájtom, vagy magammal kellett volna dajkának lennem, mire rá nem érek, vagy felfordult volna reám a lakás, mihez sem magamnak kedvem nem volt, sem irodámra tekintettel nem engedhetem. Most már azonban annyira még is van a világ, hogy ha a ruhákat rendbe hozza, s Katinak a szükséges oktatást – mit az eddig meghallgatni nem ért rá – megadja, indulhat s erre számíton a keddig hátralevő két napon.

Mici eleven, jókedvű, kedves, okos, jó, piros, kövér, húsa kemény mint a gumilabda, étvágya is van, kap is eleget s egészsége rendben van, kúszik mikor kell. Ha Nus-sit, kiről azután kérdésed fejében nekem semmit sem írsz, hasonló állapotban hozod meg, hálát adok Istennek.

Mi magamat illet, nekem bizony eddig nehéz napjaim voltak, mert innét is még jó ideig egy lábbal Bogárdon, ott mint a vonulós zsidó aprólékot mixed-pikles érzéketekével(?) foglalkozni, szülőimet a megmozdulásba belevinni, itt magamat, irodámat berendezni, tanulni, ismerkedni az új pályát megkezdeni, közben közben mindig egy pár kocsi göncöt kapni, mely jövő rendezésre de azonnal is berakásra várt, konyháról, cselédéről gondoskodni, fával, koksszal, kályhákkal vesződni. Bármilyen kezdetlegesen, de még felekkel érintkezni, ügyeket studiózni, folyamatba tenni, az örege[---] végre idekapni, új felfordulásba jönni s mindezt úgy rendezni, hogy egyik a másik mellett megférjen, időből kikerüljön – bizony minden magára hagyott embernek olyan mulatság, hogy no! Hála Istennek egészséget adott hozzá.

Ma már látszólag, de némileg valóságban is könnyebben vagyok, irodám legalább teljesen rendben, a házi gondok nagyobb részétől felmentve vagyok s a lámpaláz nagyobb részben legyőzve. De hát van sok-sok, ismételni s újratulni valóm. Az egyes ügyekkel is természetesen még most sokkal több gondom nincs mit megérdemelne s később megkívánnának, s e mellett a távolabb eső ismerkedéseknek még csak kezdetén vagyok, itt pedig a társaságot kultiválnom kell. Nehéz, nagyon nehéz az időt kellőképp beosztani, hogy mindenre kikerüljön. de hát mégis csak kikerül s bizalommal nézek a jövőbe, s a nélkül, hogy szükségét látnám, hogy parasztnak nézzem a paraszt, azt hiszem nem kell Fenyvesihez⁸⁰ mennem privátra., hogy az emberekkel banni megtanuljak. És ez az állapot teszi elviselhetővé az életet, tartja fenn kedélyemet s szabaddít meg a sötét eszméktől, melyek családi nyomorúságomra gondolva lelkeket mégis gyakran megtámadják.

⁸⁰ Fenyvessy Ferenc (Eger, 1855. szept. 09. – Budapest, 1903. jún. 03.) 1898-tól Veszprém vármegye főispánja. A levél írásakor 1881-től 1894-ig az ugodai választókerület országgyűlési képviselője.

Hát ez a dolog mégis csak égeti agyamat, hogy többet ne mondjak, s ennek van az a szerencsétlen vége, hogy nap nap után nem hogy tisztulna, de ha egy kis világosság dereng is percekre, sűrű nehéz vád váltja fel azonnal.

De hát miért is tévedtem erre a témára, melyet kerülni akartam? Ha de, utolsó pesti beszédeink után nem érzed szükségét annak, hogy addig is míg családi életünk megtépett láncait úgy ahogy összefoltozhatjuk, a távolból is minél sűrűbb érintkezésben közösen érdeklő dolgokról fesztelen bensőséggel írt sorokban keress magadnak s kívánj szerezni nekem megnyugtatót, s kívánd kitölteni azt az űrt, mely gondolkozásmódunkat már is s ez most szükségképp szétválasztja, hogy majdan csaknem idegenül találkozunk. Hanem ahelyett – ha nagy keservesen elszánod magadat egy levél írására, melyet nem közvetlen jelentkező szükségéid diktálnak, teszed azt a „haszontalan írka firkát”, oly lamentációval mintha az adóhivatallal volna valami kellemetlen dolgod, s hogy előre elejét vedd, nehogy még a télen megkívánjak, vagy várjak egy levelet, akkor én úgy is könnyen megbecsülhetem az elröppenő élő szavak értékét s tisztán láthatom a jövőt, kár a szóra!

El is égetném e sorokat, s csak izenetképpen küldeném Örzi által azt, miképpen – s szükséges ha még is valami nem biztatna, hogy nem mind rozsdá, mi nem fényes, s az ilyen nyilvánulásokat nem igyekezném még mindég külső egészségtelen befolyásoknak is tulajdonítani. Így azonban, mellőzöm most már ezt a pontot s áttérek egyebekre s ezek közt először egy kérdésedre.

Ellene volnék-e, hogy festeni tanulj?

Ha a kérdés csak ebből állana, minden vonatkozás nélkül, röviden azt felelném, örülök rajt, ha ez neked szórakozást s időtöltést szerez. Miután azonban az élet nem abból az öt hóból áll, melyet jelen viszonyaink szerint így magányban töltend vagy – nézzük a dolgot közelebbről.

Mi lenne célja? Kenyérkereset? Tehetséged, hivatásod kérdését mellőzöm – megengedem – mellőzöm azt is, hogy művészet, mely a kenyérkereset kitűzött céljával kezdetik szerintem valaminő mesterséggé ige, valódi művészetté soha nem fejlődhetik, s akkor egy csinos bolt címért fizetnek ugyan 20-30 frotot is tán, vagy ugyan annyit egy csinosan festett szoba faláért, de arcképpért 2000 frotot al[ig]. Mellőzöm azt is, hogy bár fiatal vagy, teljes siker reményével megfelelő lelkesedés s nem anyagi cél mellett is, még is a kezdet legalább kissé késő volna de először mint személyes akadály megemlítem a te constructiódat, mely a sikerig semmi esetre sem nyújtana erőt s kitartást, azután pedig az hogy öt hónap alatt az előtanulmányokat sem lehet levegézni, mind ezeket pedig csak a gondolatra önmagában mely úg[yis] is azt hiszem kín.

Vonatkozataiban egyszerűen és határozottan nemmel k[ell] felelnem és pedig először a kenyérkereset indokából, melyet magu[---] felvetettél, miután ezért nincs szüksége. Midőn én keresek s te segítséget kapsz hazulról, nem annak van szüksége, hogy az új [---] kereseti forrás után szaladj, hanem hogy takarékos és megelégedett tudj lenni. Ha én már nem leszek, akkorra lesz vagyon, mely az előbbi feltételek mellett

akkor bőven biztosít, míg ha bele lovalod magad a művészi pálya ragadós gondolkozása s igényeibe, a teljes siker nélkül, mely legalábbis nem biztos, vagyonoddal is tönkre mész.

Azután pedig nemet mondok, mert te anya vagy és feleség. Gyermekeinknek, leányunknak, kiknek az anyai gondra s nevelésre s pedig józan nevelésre elsős sorban van szükségük, s joguk, lassankint abba a korba is jönnek, midőn már ennek életükre kiható nagy fontossága van, s meg fognák köszönni neked idővel, ha te [---] lótv futva s otthon ecseted mellett pizmogva, [xxxxx] s más idegenekre ruháznád tiszteted, majd nem szervezetedhez illő munkában kifáradva s igazgatottságtól türelmetlenül csak zsémbelésben s szeszélyeidben lenne részük.

Férjed gondolkozását a családi életéről azt hiszem ha előbb félre értened is, az utóbbi idők óta eléggé ismerheted s azért ha már erről tudsz, a fentebbiekkel összeveted, nekem tovább nem kell a tárgynál időznöm. Csak az odáig vezető útra nézve teszem magadnak azt a kérdést mit gondolsz, a szakításra való elhatározás nélkül eltűrhethén-e én, úgy magamra mint reád s hírnevedre való tekintettel azt, hogy te most egyedül járj, s időzzél azokon a helyeken, melyeken e célból kellene? És kívánatomat találhatnám-e, hogy te a te imprenituábilis természeteddal s idegen hajlamaiddal magadat azon körök gondolkodásmódjába beleélve jöjj haza a bfüredi ügyvéd szerény viszonyaiba családi életet csinálni?

E pontnál nem mellőzhetem, hogy Rózával⁸¹ való barátságodra egy megjegyzést tegyek. Nincs ellenemre, hogy Jókaiékkal jó lábón maradj, s ezért a télen által Rózát egyszer vagy esetleg kétszer visszalátogand, de megengedj ha, midőn én Rózának gondolkozását s hajlamait leánykorából általad ismerem, ez alapon elégnék látok nőm számára midőn az tőlem távol él Rózával az asszonnyal annyi érintkezést az ott eset[leg] található művészi körökből pedig nem kívánok semmit. Annál kevésbé kívánhatom pedig vele a célba vett kebelbarátságot, s a Jókay ház sűrű látogatását.

Még egyet édesem. Ha ezután mindezt zsörtölődésnek ve[szed] mely ürügyet szolgáltatson arra, hogy tőlem elzárkózzál, akkor úgy is mindegy de akkor is kötelességemet megteszem. Ha pedig úgy veszed mint venni kell, s mint mondva van, s jó szívvel fogadod, akkor megértjük egymást, s célomat értem.

Te gyönyörködöl azokban a fecsegésekben, melyeket férfiak s nők családi viszonyunk felett hallatnak, s mint látom vel[em] szemben is megengednek maguknak. Megengedj, de ez s különösen a te e tekintetben való viselkedésed engem nem gyönyörködtet.

⁸¹ Jókai Róza (Pest, 1861. febr. 19. – Budapest, 1936. jan. 28.) magyar festő, író. Laborfalvi Róza unokája, Jókai Mór fogadott lánya, Feszty Árpád felesége. Jókai Mór 1886. november 20-án vesztette el nejét, Laborfalvi Rózát, s ettől kezdve fogadott leánya (Laborfalvi Róza unokája), Jókai Róza (Benke Róza leánya) házában élt.

Hogy az asszonyok zilált családi életéről szemedben fecsegjenek, annak vagy az a jele, hogy úgy tűnhetsz fel előttük ki[nek] az már kellemes, s ekkor én megköszönöm legalábbis azt a véleményt, melyet rólam joggal fognak táplálhatni, midőn ismét együtt leszünk, s esetleg a te véleményedet is. Vagy pedig földre vannak vezetve hamis álláspont által, melyet te elfoglalva álszégyenből valóságos szégyenbe esel.

Míg azt kellett hinnem, hogy válást akarsz előkészíteni, addig ennek nem volt előttem jelentősége. Amely napon azonban ezt félreértésnek nyilvánítottad, erre nézve csak két út áll előtted, vagy úgy viselkedni, hogy e kérdést ne merjék előtted szellőztetni, s a netán emelkedőszót elnyeletni, vagy egyszerűen azt mondani, mit valónak állítasz, tehát az igazat, hogy szereted férjedet, s [---]ig való külön lételünk anyagi nehézségek által előidézett kényszerűség, mely azonban biztos terminusra megszűnnek, s ez időt alig várod ha ehhez képest viselkedel is, akkor sem Fenyvesi, sem más nem mer előtted férjedre bírálatokat megkockáztatni – mi ha nem első lépés ahhoz, hogy többet is merjen, minden esetre olyan vélemény kifolyatta, melyet neked megengedni nem szabad – sem az asszonyoktól nem fog mindkettőnknek hátad megett kétszeresen kijutni az miben bizony nincs mit gyönyörködni.

Ezek után édesem, rajtad áll ezeket figyelembe venni, vagy nem, oly szempontból fogni fel minő éppen hajlamaidnak megfelel, rajtad áll hetenkint legalább egyszer írni – de csak jó kedvvel – Nusiról, magadról, viselt dolgaidról, a körüled történekekről, rajtad áll nem tenni, én alkalmazom magamon, amilyen lesz a jó nap, olyan a fogadj Isten.

Lehet, hogy te mindenre ismét azt fogod mondani professzorkodás s erre dühbe jössz. Ám legyen de hidd el nem úgy van, semmi sem ellenkezik természetemmel se jobban mint az csak miután eddigi tapasztalatom szerint az mindég feltétlenül rosszul ütött ki, mit az [...]

[A levél többi oldala, és a befejezése hiányzik]

Veszprém, 1893. április 13.

Csapó Kálmán

köz- és váltóügyvéd Veszprémben

Édes Cziczám!

Bár milyen keserves legyen hosszú távolléteket, tegnap örültem, hogy nem voltak itthon, csúnya tűz volt.⁸² Azt hiszem a mai lapokban előbb veszel róla hírt, mint levelemből. A Cserháton ütött ki, s a veszett széllel nem került bele több $\frac{3}{4}$ óránál három utca teljesen lángokban állt. Sőt már a Búzapiacon is égtek a házak. Este két

⁸² A Veszprémben 1893. április 13-án kitört tüzről minden helyi és országos lap is beszámolt. A város polgármestere, Kovács Imre felhívással fordult az ország lakosságához segélyekért is. Lásd pld. *Budapesti Hirlap*, 1893. ápr. 15., *Ország-Világ*, 1893. ápr. 14.

órákor azután már a palotai útnak közepétől éjszak felé ameddig csak a köröszt utcák tartanak, s keletnek ki a város végéig mi éghető volt, romban állt, s a falak között mint katlanban égtek a lehullott tetők, délről abból a sorból melynek másik fele a Búzapiacra néz, Szabó Imréékkel szemben két kis ház maradt, Szabó Imréék során pedig csak Békásiné háza, Cseresnyésé, s a posta állott egymás mellett, mik meg is maradtak. Csakhogy a Békási házban Szabó Imréék lakásán, a piac túlsó feléről a balkon ajtó alatt belobbant tüztől meggyulladt az ebédlő belől, abban minden elégett, s a háza is, melyet kívül a cseréptető megvédett, alig lehetett ettől a belső tüztől megmenteni, pedig így ez a ház mentette meg nem csak a mellette nyugatról levőket, de valószínűleg a Szabadi utcát, s környékét is. Mert ettől keletre mintegy tőzsomszédban az öreg Kecsek háza égett, s amellet a Nagyvásonyi Uradalom épülete a kertjében lévő 4000 méter cser hasábfával, mely még valószínűleg most is ég. Azt hiszem, a rengeteg paráznak mely még a romok közt mindenütt van – eloltása a mai s holnap napot igénybe veszi. Ha a szél, mely a városon alul félórai gyalogjárón túl lévő kazalakat is felgyújtva a kivitt üszkökkel, megfordult volna, a fél város leéghet. Szerencsére azonban megtartotta irányát még mára is arra merre többé nincs mit pusztítani.

A lángtenger közt egy-két cserépszindölyös ház volt, az megmaradt, sőt oldalvást a tűz tovább terjedésének is az ilyenek vetettek gátat. Benkő pintér cement tetős háza pedig olyan helyzetben minőben csak egy beégett szobában lévő wertheim cassa lehet, épen maradt meg. Ma még nem voltam kint a szobából – úgy hiszem 130 körül lehet a leégett házak száma.

Ennyit erről, most áttérek leveledre, melyet most hozott a reggeli posta. Hát az bizonyos szomorú állapot, de amondó vagyok, mint már írtam is, hogy azért az őszig várakozásban így még sem élhetünk, s azt hiszem, hogy ha másként hamarjában nem sikerül a dolog, addig míg nyugodtan s megfelelően ellehet intézni a kérdést. Jó volna, ha a gyermekek mellé elhoznád a Frankátz vagy hogy is hívják azt a kisebbik német lányt – s addig taníttatásukra valami népiskolai tanítót vagy tanítónét. Ha azután Mamzel kerül, akkor a német lány vagy visszamenne, vagy helyettesíténé Julit, kivel úgy sem remélem igen, hogy a frájla segítségével elestével soha boldogulj.

Ha pedig nem jön, mondhatom, hogy azt a két kövér tulkot meg már húsvét előtt elkezdem hizlalni, már vasárnap este, azután kapok a soványakhoz, melyeket Guszti ma vett.

Péntek van, a bölcs tanácskérők mozognak, tehát, Pá

Puszi, Kálmán

Dátum nélküli levél (1895. jan. vége)

Csapó Kálmán
ügyvédi irodája Veszprémben

*Ides Kőkem!*⁸³

Bizony-bizony már nem nem tart ki, ha holnaputánig sem lesz valami, egyszer azt veszed észre, hogy én is ott vagyok várni.

Egyébként most csak azért írok, mert itt is van friss újság.

Hát a táncpróbái afférnak folytatása [van]. Tegnapelőtt az esti vonattal valahonnét [megérkezett] Freistädttler,⁸⁴ s még az este segédeket küldött Szélesihez.⁸⁵ Ez tudomásul vette a [---], s tegnap reggel neki is voltak segédei, ezután feleltek, hogy kész elégtételt adni, de mondják meg az okot, miért? Fr[eistädttler]. Újabb váltás után is okot nem adott, hanem felhatalmazta segédeit, hogy ha az ok megnevezése nélkül nem verekszik, nyilvánítsák nevében gyávanak. Ez, miután Sz[élesi]. így elégtételt megtagadta, meg is történt, s ezt a segédek írásba foglalták, s kiadták Fr[eistädttler].-nek, s azután ittak rá a Koronában nagy áldomást pezsgóval. E közben azonban megérkeztek Sz[élesi]. Segédei s a gyáva vádért kihívták Fr[eistädttler].-t mit az el is fogadott, s már d. u. 5 órakor megtörtént az ütközet a Kopácsi Kaszárnyában – kardra a végkimerülésig.

⁸³ Kőkem=kölköm, vagyis gyermekem. Az utóbbi leveleket már lányaihoz írta.

⁸⁴ Akit a levélben Csapó Kálmán említett, ő lovag köves-gyúri Freistädttler Jenő tart. huszár főhadnagy, a „pasa”, aki csak azért tért át a muszlim hitre, hogy több felesége lehessen. Csapó Kálmánnak a levél írásakor – 1891-től – már Veszprémben volt az irodája. Freistädttler Antal 1892-ben váratlanul meghalt, Vilmos fia elmebaj miatt intézetben volt, 1890-ben halt meg. Meg kell említeni a család vagyonát megalapító lovag köves-gyúri Freistädttler Antalt (1813 – Tót-vázsony, 1892), a legnagyobb Balaton környéki földbirtokost. Hatalmas birtokát, melynek középpontja Kövesgyűrpuszta volt, ötezer katasztrális holdra, vagyonát 17-18 millió forintra becsülték. Birtokai többek között Tót-vázsonyban, Szigligeten, Hegymagason és Böszénfán voltak. Szeszgyárat, szarvasmarhatelepet létesített, Tót-vázsonyban pedig húszszobás kastélyt építtetett. Beszállt a Veszprém környéki és a Tapolca környéki vasút kiépítésébe, emellett Kaposvár városfejlődésében is komoly szerepet játszott. Birtokai környezetét fellendítette, jószívúsége és bőkezűsége miatt állítólag cselédei is szerették. Jelentős adományai közé tartozott „a vagyontalan leánygyermek házas neveltetésére és kiképzésére Kaposváron alapítandó Mária Valéria főhercegnő nevét viselő intézet” felállítására a vármegyének adott 10 ezer, mások szerint 15 ezer frank. Erdemeiért még abban az évben Ferenc József-rendet, 1873-ban pedig a Vaskorona-rend harmadosztályú lovagi címét kapta. Amíg élt, a húsz árva lányt nevelő intézet zavartalanul működött. Ő adományozta a kaposvári zsidó temető területének kétharmadát kitevő 4,5 hektárt is. Bár ő a tót-vázsonyi temetőben nyugszik, feleségét, Freistädttler Antalné Schaffer Annát (1822–1896) és egyik fiát, lovag köves-gyúri Freistädttler Vilmost (1853. okt. 30. – 1890. márc. 09.) a zsidó temetőben temették el, ahol sírjukat egymás mellett álló fekete márvány obeliszk jelzik. Forrás <http://lathatatlan.ovas.hu/index.htm?node=49353>

⁸⁵ A halotti anyakönyv szerint Szélesy Dániel (1856 – 1925. ápr. 25. vármegyei árvaszéki helyettes elnök. Felesége Noszlopi Emma. Lakhelye Veszprém, Kossuth Lajos utca 19.

Először Szélesi kapott egy jelentéktelen lapvágást karjára, azután Fr[eistädttler]. egy erős vágást fejére, melytől egyszerre elszedült és össze esett. Ezzel vége volt, elvitték a Koronába, ott fekszik.⁸⁶

Nekem történetesen olyan napom volt, hogy csak négy óra felé mentem ki, ekkor is előbb Milihez, ki postát küldött hozzám rólad kérdezősködni, mire azután a sétányra kerültem, már a hordárok beszélték a végét. Egyébként mondják, hogy az egész város tudta, s az eset alatt egész tömeg várt Reinprecht kapujánál, a mihaszna Andrások pedig a városházától a kaszárnyáig 10-10 lépésre egymástól álltak egészen nap őrt, hogy megakadályozzák.

A lányos mamák előtt úgy látom Sz[élesi]-nek van igaza, pedig bizony a Zs-ó szebben viselte magát.⁸⁷ Különbö mint tán írtam is F[reistädttler].éknél Sz[élesi] másnap a sértés után bocsánatot kéretett azzal, hogy ő kész személyesen is hozzájuk

⁸⁶ Veszprémben a párbajról a *Veszprémi Független Hirlap* számolt be az 1895. január 26-i számában. A párbaj január 22-én kedden délután zajlott a Kopácsy laktanyában „Freistädttler Jenő tótvázsonyi birtokos, többszörös milliomos és Szélessy Dániel megyei árvaszéki elnök között. Az affaire úgy keletkezett, hogy Sz. megsértett egy helyi köztisztelőtű családbeli leánykát, kitől utóbb bocsánatot kért. Freistädttler értesült a dolgról, Budapestről lejött Veszprémbe s provokálta a sértőt. A felek kardra állottak ki, de a segédek olyan félvállról pertraktálták ezt a dolgot, hogy a viadal valószínű skandalumszámba ment. A párbaj helyét és óráját ugyanis tudta az egész város s mikor a felek a jelzett nap délután megjelentek a Kopácsi kaszárnyában, száz meg száz gyerkőc és mesterinas tolongott ama földszintes szoba ablakai előtt, melyben a párbaj lefolyt. Éktelen ordítózással avizálták a püspökkert mellett sétáló közönséget, hogy »most Sz. kapott ki! most a nagyságát csapták fejbe! most varrják össze a Dani bácsit! két bordája esett ki a nagyságának!« stb. Közben a rendőrök nyargaltak ki és be a kaszárnyába; persze csak az inspekcióval veszekedtek, de a párbajosokat nem tudták megcsípni. Szóval olyan skandalum volt, a minő az utolsó cirikuszt távozta óta még nem volt Veszprémben. A mérkőzés vége az volt, hogy Freistädttler, ki különben kitűnő vívó, a homlokán csekélyes bőr-sebet kapott. Ahhoz a tushoz is úgy jutott, hogy rémséges pezsgő-hangulatban állt ki – hát persze, hogy akkor nem használ semmi vívótudomány.” *Veszprémi Független Hirlap*, 1895. jan. 26. Párbaj, 2. A Pesti Napló beszámolója szerint, „Ma esti lapunkban, a *Budapesti Hirlap* közlése nyomán, megírtuk, hogy lovag Freistädttler Antal [ez nyilván tévedés, hiszen Freistädttler Antal már nem élt – Földesi] Veszprémben kardpárbajt vívott Szélesi Dániel árvaszéki ülnökkel és tegnap súlyosan megsebesülve hozták föl a budapesti Vöröskereszt-Egyesület kórházába. Mint bennünket értesítenek, ez a hír annyiban téves, hogy Freistädttler sebe abszolúte nem súlyos, s a párbajozó lovag a saját lakásán ápolgatja magát, A párbaj különben a veszprémi nagy érdeklődése közt folyt le tegnapelőtt. Freistädttlernek Bem honvédszázados és Polgár honvédfőhadnagy, Szélesinek pedig dr. Csomasz Béla szerkesztő és Boda Antal voltak voltak a szekundánsai. Freistädter lovag fejsebét dr. Réthy Ede orvos azonnal összevarrta, még pedig oly ügyesen, hogy ezzel minden további veszedelemnek azonnal elejét vette.” Forrás *Pesti Napló*, 1895. jan. 25. Véres párbaj Veszprémben. 4. A *Fővárosi Lapok* aktuális száma teljes terjedelmében átvette a veszprémi hetilap beszámolóját. *Fővárosi Lapok*, 1895. jan. 29. Furcsa párbaj, 326.

⁸⁷ A párbaj oka a veszprémi tornaegyesület táncmultságán történt összeszólalkozás volt. *Budapesti Hirlap*, 1895. jan. 24. (Véres párbaj Veszprémben). 6. A párbajról később Freistädttler Jenő is beszámol a 8órai Ujság hasábjain. 8 *Orai Ujság*, 1938. szept. 21. A párbaj..., 6.

menni és ismételni, s bármi elégtételt adni, mit a nők kívánnak, mire ezek azt felelték, hogy ők megbocsájtanak, de nem kívánják, hogy oda menjen, s őrájuk nézve Sz[élesi] többé nem létezik.

Pongrácz tegnap ment el Szilasra Emma esküvőjére.⁸⁸

Most már csak arra felelek, mi a lepedőt illeti. A ruha[---] elküldéséhez csakugyan úgy vettem elő, de miután csak kettőt hagyta elő, mi nekem ugyan elég, de egyik az ágyon volt, másik éppen a mosónénál – de ha oda nem lett volna is ezt itthon némileg szükségemet láttam – nem igen tudok jobb expedienst, mint a sárga kasztliba nyúlni.

Ha Vörös L.-t⁸⁹ csakugyan kinevezik államtitkárrá, gratulálj nekik nevemben is, lakásukat nem tudom.

Isten veled, sok puszi, adjál ki Micikének is,

Kálmán

Veszprém, 1904. május 11.

CSAPÓ KÁLMÁN

ÜGYVÉD

Veszprémvármegye tiszti főügyésze

Kedves bogara apjának!

Vettem leveledet, de eddig nem értem rá felelni. Azt nem írtad, hogy anyátok ruháját hova küldjem, de miután lacímét jelezted, ma odaküldtem Marcsával, bár nem tudom helyes-e, miután anyi a kígyóbőr szoknyát postán már haza küldötte, de egy betű írás nélkül.

A tea kannát egy kávé csészével, köszönettel megkaptam, jó is volna leszámítva azt, mit még pótolni szeretnék: de először is, miután sem utánvétel nem volt, sem számlát nem küldtek velem, én pedig nem azt akartam, hogy a [---] árát vegyem vissza, hát írd meg az árát.

Mit pótolni szeretnék az, hogy én vagy egy személyes kannát egy th. csészével, vagy (mint eddig volt) 2 személyeset 2 csészével írtam, jött azonban egy a két személyesnél is tán nagyobb kanna egy csészével, melyet kávésnak gyanítok, mert a rendes teánál sokkal kisebb s olyat a kanna legalább 4-5-öt megtölt. Lehet, hogy tévedésből

⁸⁸ Kenessey Emma (Szilasbáthás, 1845. okt. 24. – Budapest, 1921. jan. 08.) apja Kenessey Antal, anyja Csapó Franciska Anna. Első férje báró Riese-Stallburg Antal, második férje Kopácsy Viktor.

⁸⁹ Vörös László (farádi) (Dombegyháza, 1848. jún. 07. – Budapest, 1925. okt. 23.) magyar politikus, miniszter. 1895. febr. 5-én nevezték ki államtitkárrá. Kiváló érdemei vannak a székesfőváros közúti közlekedésügyének fejlesztésében és sok tekintetben neki tulajdonítható a földalatti villamos vasút létesítése, valamint a lóvasút átalakítása villamos üzemre. 1895-től fogva országgyűlési képviselő volt.

lett csomagolva, de lehet, hogy ez most teás számba megy – akkor is azonban célszerű, hogy legalább még egy csésze pár legyen ekkora kannához. Azért alkalmilag még ezt szerezték meg hozzá, s legjobb lesz most már, ha majd haza jövet hozod meg: de írd meg az árát, hogy megküldjem.

A választás megvolt, a bankettre és nem mentem el, hanem a Jókai temetés⁹⁰ miatt tegnapi áthelyezett Kinizsi hangversenyen⁹¹ ott voltam. Néger Ilona s a Kecskeméthy leány szépen énekeltek. A Kecskeméthy leánynak nagyon kellemes s eléggé iskolázott magas hangja van elég erővel. Nagyon hamar kész lenne arra, hogy fővárosi színpadra bevájon. A Néger leány kevésbé látszik még iskolázottnak, de szörnyű terjedelmű mély női hang, s olyan előadása van, minőt még dilettánstól nem hallottam. Csak a mély hangjai kissé még reszelősek, de a magasban üveg tiszták. A megyeház terem tele volt, utána bál, az elől én elmentem.

Most már csöndes minden, s gyomorfájás api sínyli egyedül kis kőkei távollétét. Sok-sok puszit mindannyijótoknak,

Api

Veszprém, (1916/17.) február 7.

Édes Kismanne!

Nem tudom mikor ér oda ez a levelem, mely választ a tiedre és mit az enyémnek elküldése után kaptam. Ma itt 30 ctmeteres porhó van, melyet szél eddig még nem bántva, de ha szél kerekedik, a fűvások okozta vasúti kalamitásokat előre sejteni sem lehet. Feltéve azonnal a legjobbat, kérlek, hogy hazajöveteli tervedet el ne halaszd, mert annyi baja kettőtöknek felváltva is ad gondra. Kúróját zavarja most az is, hogy ma úgy látszik influenzás láza volt 38 % hőmérséklettel.

Ha indulsz, tudasd előre, s zivataros idővel ne, s egyébként csak reggeli vonattal indulj, s inkább a déli vasútpályával Fehérvár felé, megkérdezve nincs-e tudott for-

⁹⁰ Jókai Mór 1904. május 4-én halt meg. Temetése május 9-én volt, amiről minden helyi és országos lap beszámolt.

⁹¹ „Veszprémben folyó hó 10-én tartották meg az estélyt a Kinizsi szobor alap javára. Az estély, mely a vármegveház dísztermében, nagy és előkelő közönség jelenlétében folyt le, fényesen sikerült. A veszprémi dalegyesület szép karének darabokkal, Kecskeméthy Margit és Néger Ilona művészi énekszámokkal vettek részt. Dr. Lamperth Géza kiváló házi költőnk és munkatársunk „Ének Kinizsiről” című szép költeményét adta elő. Zsigmond János érdekes felolvasást tartott Pompeji és Herkulánuról. Horgérth József pedig hegedűsolójával brillírozott. A hangversenyt reggelig tartó tánc követte.” Pápai Lapok, 1904. május 15. Kinizsi-estély. 4. Az eseményről beszámoltak az országos lapok is. „A nagyvásonyi Kinizsi-szobor javára – mint nekünk írják – tegnap este sikerült hangversenyt és táncmulatságot rendeztek Veszprémben, a vármegyháza nagytermében. A hangversenyen, a melyen nagyszámú és előkelő közönség volt jelen, a következők működtek közre: Kecskeméthy Margit, Néger Ilonka, Jánosi József dr., Lamperth Géza dr., Pékár Gyula dr., Horgérth József, Ritter Lőrinc és a veszprémi dalosegyesület.” Budapesti Hirlap, 1904. május 10. Mulatság Kinizsi-szobra javára. 16.

galmi akadály. Azért az közben is adhatja magát elő, de Fehérvárott lehet excitálni, ha éjszakát kellene is tölteni a Magyar Király, vagy Arany Sas szállodában, de sem Börgöndnél, sem Alsóörsnél a sors kegyelmére számítani nem lehet.

A vagon szén utolját ma felhozták, képzelheted az örömet, midőn Berger raktára is kimerülőben van, de azért holnap tán kapok 14 mázsát a poroszból 2 koronával magasabb áron, s kiegészítőül a tűzhely számára valami másfélét salgóit vagy triszailit, de ő is fél, hogy nem tud kapni azután a szállítási mizériák miatt. A jövőre való beszerzés eddigi kilátásait 10 kor 10-20fillérrel figyeli per q [vagyis mázsánként]. No de ebből elég ennyi.

A szép rézedények utolsó maradványait beadtuk.

Hivatalszobám a kályha miatt fűthetlenné bizonyulván, én most a hivatalos dolgokat itthon végezem, s csak délelőttöként egy negyed órára nézek be, hogy elintézetlenül ne maradjon valami, mit esetleg valaki mindenáron személyesen akarna velem beszélni, ki ide nem talál. Délután, ha lehet, sétálok egy fél órát s végzem kommissiómat, s azután itthon unatkozom. Majd csak lesz tavasz is.

A napokban ismét volt a színházban egy hangverseny elég telt házzal. Médi Tilitanttal volt ott, anyi bundájában.

Mit beszerezni szeretnél és hasznosnak találsz, azt nézd ki előre Nussival, tudjátok meg árát, s azután a jövő hónapban küldök rá pénzt és Nussi elküldheti, mert ez a hónap nem csak házbér ráfizetéses, de egyébként is nektek ez rossz hónap. Még ha megírtad volna, hogy körülbelül mennyi lehet az úti költség, tán valahogy találtam volna módját a jövő rovására, de így ez a legjobb expediens.

Samsulánénak⁹² kellene Abbáziába menni, de most sehogy sem mehet.

Rátótón volna lefoglalt fám, és semmiért sem kapok fuvarost, ki meghozza.

Nur Kokinek api által izenem cs...sz a markinczájába de különben én is írok ma még! Ilyen csúnyát én nem írok, de hát hasonló lyókat [sic!] kívánok.

Pá puszi,

Api

FELHASZNÁLT IRODALOM

BERNÁTH László–Ifj. BERNÁTH László (2011): *A bernáthfalvi Bernáth család története*. Pécs.

CSAPÓ György–CSAPÓ Zoltán (1985): *A Tagyosi Csapó család története*. Budapest.

CSAPÓ Kálmán (1861): *Székes-Fehérvár története*. Székesfehérvár, Ráder Antal könyvtárus.

⁹² Schamschula Rezső második felesége Lázár Ilona (Kraszna, 1883. január 17.–†Budapest, 1960. február 2.)

- CSAPÓ Zoltán–HERMANN Róbert–JÁNOSI András (1998): A Dunántúli Önkéntes Mozgó Nemzetőrség 1848-as „Parancsolatkönyve”. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1998/1. szám. 216–281.
- EÖTVÖS Károly (1904): *Magyar alakok*. Budapest.
- EÖTVÖS Károly (1906): *Nagyokról és kicsinyekről*. Budapest.
- FARKAS Gábor (2000): A nemes Fejér vármegye alispánjai 1692–1849. *Turul*, 2000/3–4. szám, 118–124.
- FÖLDESI Ferenc (2013): *Az alkotmány védbástyái – Az 1860/61. évi Veszprém vármegyei alkotmányos mozgalomról és a Honvédegyletről*. Veszprémi Szemle könyvek 6. Veszprém.
- GAÁL Zsuzsanna (2007): *A dzsentrí születése. A Tolna megyei reformkori középbirtokos nemesség átalakulása a neoabszolútizmus és a dualizmus korában*. Ph. D értekezés, ELTE BTK
- KÁLMÁN Dezső (1901): *A gyönki ev. ref. gymnasium története 1806–1900*. Szekszárd.
- KERESZTY István (1916): *A magyar és magyarországi időszaki sajtó időrendi áttekintése*. Budapest.
- LENGYEL Alfréd (1968): Megemlékezés a Dunántúli Történetkedvelők példamutatásáról. *Arrabona* 1968/10. 163–176.
- Magyar Színházművészeti Lexikon
- NAGY Iván (1868): *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. I–XII*. Pest 1857–1868.
- NAGY László (1957): *A Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1820–1956*. Veszprém. 195–196.
- NÉMETH József (szerk.) (1893): *Magyarország földbirtokosai*. Budapest. 818.
- NÉMETHNÉ RÁCZ Lídia (2008): *Balatonfüred nevezetes épületei*. Balatonfüred.
- NÉVTÁR (1904): Dunántúli Evangélikus egyházkerület névtára az 1904-es évrre.
- Pallas Nagy lexikona
- DR. PERÉNYI József (1912): *Jánosi Gusztáv (1841–1911)*. Veszprém.
- S. PERÉMI ÁGOTA (2011): *Laczkó Dezső, a múzeumépítő. Emlékkötet Laczkó Dezső születésének (1860–1932) 150. évfordulójára*. Szerk. S. Perémi Ágota. Veszprém.
- SZINNYEI József (1870): A magyar hírlapirodalom 1870-ben. *Vasárnapi Ujság*, 1870. január 16. 36. o
- SZINNYEI József (1893): *Magyar írók élete és munkái*. II. kötet, Budapest
- TOLDY István (1869): *Megyerendezés az 1848. év szellemében*. Pest.
- TOLDY István (1872): *Öt év története 1867–1872*. Pest.
- VÉGHELY Dezső (2017): *Egy kis körültekintés Veszprémben*. Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta Földesi Ferenc. Veszprém.

ÉVFORDULÓK

100 éve született dr. Bodor Endre a Veszprémi Vegyipari Egyetem (Pannon Egyetem) egyetemi tanára

PRÓDER ISTVÁN

Bevezetés

Dr. Bodor Endre

A tudomány előrehaladásában, a gazdaság és az ipar fejlődésében meghatározóan fontos szerepe van az oktatásnak. Magyarországon a XIX. század utolsó harmadában, a XX. század első évtizedében, majd az első és a második világháborút követő időkben is komoly összegeket fordítottak a lakosság iskoláztatására. Ebből az „emberi beruházásból” nagy rész jutott az iparoktatásra és a mérnökképzésre is. A megszerzett tudás birtokában, az iparban a tudományos kutatásban és az oktatásban sok tehetséges fiatal érvényesülhetett. Így a vegyiparban, a gyógyszeriparban, továbbá a vegyész- és vegyész-mérnök-képzésben is.

A várpalotai Vegyészeti Múzeum fényképparchívumában van egy régi, 1941-ben, vagy 1942-ben készült felvétel, amelyen a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (1949-től Budapesti Műszaki Egyetem) két vegyész-mérnök hallgatója látható.

Ők is azok közé tartoztak, akik pályájuk során érvényesültek, jól kamatoztatták tudásukat. A képen ülve olvas: P. Nagy Sándor, aki később a veszprémi Nehézvegyipari Kutató Intézet Korróziós Osztályának tudományos osztályvezetőjeként elismert szaktekintélyé vált. A másik hallgató: Bodor Endre, aki a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Általános és Analitikai Kémia Tanszékén kezdett oktatói munkája után a Veszprémi Vegyipari Egyetem Általános és Szervetlen Kémia Tanszékének egyetemi tanára lett. Írásunk az ő tevékenységével ismerteti meg az olvasót. Leghíresebb volt diákja – még Budapesten – Oláh György (1927. Budapest – 2017. Beverly Hills, USA) aki 1956-ban hagyta el hazánkat. Kémiai Nobel-díjat kapott 1994-ben. Az

indoklás szerint „a karbokation kémiához való hozzájárulásáért.” (A karbokationok a szénvegyületek pozitív ionjai. Oláh György kidolgozta gyakorlati alkalmazásukat, amely során egyenes szénláncú szénhidrogéneket magas oktánszámú elágazó szénhidrogénekké lehet átalakítani.)

Bodor Endre professzor urat az egyetemi hallgatók tanulmányaik alatt, majd az egyetem befejezése után is nagyon tisztelték és szerették. (Ő is mindig tisztelettel fordult az „egyetemi polgárok” felé, amit többek között a kollokviumokon és szigorlatokon tanúsított türelme és segítőkészsége is igazolt.) Sok hallgatója számára maradhatott emlékezetes, hogy amikor az Egyetem utcán az előadásra csoportosan igyekezve együtt köszöntötték, akkor ő mindig udvarias kalapemeléssel válaszolt. Az 1970-es években két alkalommal is elnyerte Veszprémben a hallgatói szavazatok alapján a „Legnépszerűbb oktató” címet.

*Bodor Endre
és P. Nagy Sándor*

Tanulmányok és műegyetemi munka

Bodor Endre 1921. szeptember 26-án született Pápán. Édesapja Bodor János mérnök, műszaki főtanácsos, édesanyja Vései Piroska. Iskolai tanulmányait Pápán kezdte, itt lett középiskolás is a Bencés Gimnáziumban (ma: Türr István Ált. Gimnázium). 1933-ban családjá Budapestre költözött, középiskolai tanulmányait a Budapesti Bencés Gimnáziumban (1948-tól Fazekas Mihály Gimnázium) fejezte be.

A Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem hallgatója lett, 1943-ban végzett vegyész-mérnökként. Gyakornok, tanársegéd, majd adjunktus volt az Általános Kémia Tanszéken. Plank Jenő (1890–1974) mellett kezdett dolgozni, analitikai kutatásokban vett részt. Így jelent meg többek között Plank Jenő, Bodor Endre és Rády György közös munkája: „*Kismennyiségű cink meghatározása alumíniumban és bauxitban*”.¹ 1949-ben műszaki doktori oklevelet szerzett. Disszer-

¹ BODOR 1949. 638.

tációját a szilárd fázisú reakciók témakörében írta: „Az alumíniumoxid-piroszulfát reakció” címmel.²

Plank Jenő 1949. évi nyugdíjba vonulása után Erdey László (1910–1970) lett a tanszékvezető, aki intézeti tanári működése után 1951-ben kapta meg egyetemi tanári kinevezését. Erdey László 1951-ben az MTA levelező, 1955-ben rendes tagja lett. Bodor Endre mellette folytatta oktató és kutató munkáját. Időközben egyre többen tanultak az egyetemen, így az Ált. Kémia Tanszéken is megnőtt mind a hallgatói, mind az oktatói létszám. A tanszéken tanulták a kémiát a gépész-, villamos- és építészmérnök hallgatók is. 1951-ben Bodor Endre egyetemi jegyzetet írt „Alkalmazott kémia”³ címmel a „Budapesti Műegyetem I. évf. villamosmérnök hallgatók részére dr. Erdey László ny. r. tanár előadásai alapján.”

Erdey professzor irányításával bővültek a tanszéki kutatások is, elsősorban az analitikai kémiában. A mennyiségi kémiai elemzéseknél, a térfogatós (titrimetriás) analízis területén Erdey László bevezette az aszkorbinsavat, mint redukometriás mérőoldatot.⁴ A redukometriás eljárások a redoxi titrálások egyik csoportját alkotják. Ekkor oxidáló anyagokat redukáló mérőoldatokkal titrálunk. A Magyar Kémiai Folyóirat 1950. évi augusztusi számában Erdey László és Bodor Endre közös cikket tettek közzé: „Aszkorbinsav alkalmazása az analitikai kémiában” címmel. Írásuk egy sorozat első munkájaként „Vas (III)-ionok aszkorbinnometriás meghatározása”⁵ alcímmel jelent meg. A cikket záró „Összefoglalás” szerint: „A szerzők új redukometriás mérőoldatukat, aszkorbinsav vizes oldatát alkalmazták háromértékű vas meghatározására. Végpontjelzésre KSCN-ot (kálium-rodanid) használtak. A titrálás legkedvezőbbben 0,1-0,2 n. HCl-es közegben végezhető el. Mivel az aszkorbinsav – vas(III)reakció elég lassú, a titrálás vége felé 60°-ra melegítették az oldatot. Sok szulfát jelenlétében a végpont nehezebben észlelhető. Nitrátnyomok nem befolyásolják a meghatározást. Zavarnak az erős oxidáló anyagok... A módszer pontossága 0,1%-nál jobb...Tájékoztató vizsgálatok szerint az aszkorbinsav mérőoldattal való titrálás számos más oxidáló anyag (J_2 , JO_3^- , BrO_3^- , ClO_3^- , Ce^{4+} , CrO_4^{2-} , V^{5+} , stb) redukometriás meghatározására is alkalmazható. Az új módszer megjelölésére „aszkorbinometria” elnevezést javasolják.”

A redoxi titrálások területén Erdey László és Bodor Endre vezette be a variamin-kék színváltó indikátort, amely igen sokoldalú felhasználást nyert. Az indikátor a legkülönbözőbb redoxi meghatározásoknál bizonyult végpontjelzésre alkalmasnak.⁶

² BODOR 1949a.

³ BODOR 1951.

⁴ BME Vegyészmérnöki Karának Centenárium Emlékkönyve, 1871–1971. 58.

⁵ ERDEY–BODOR 1950. 276–287.

⁶ BME Vegyészmérnöki Karának Centenárium Emlékkönyve, 1871–1971. 59.

A Veszprémi Vegyipari Egyetemen

Bodor Endrét a Budapesti Műszaki Egyetemen a tanulással és oktatással töltött évek után, 1954-ben helyezte az Oktatásügyi Minisztérium a Veszprémi Vegyipari Egyetemre. Az 1949-ben a Budapesti Műszaki Egyetem Nehézvegyipari Karaként létrejött, majd 1951-ben önállóvá vált egyetemre az alapító Polinszky Károly (1922–1998) olyan ismert, jó képességű, többnyire fiatal oktatókat hívott meg, akik a minél korszerűbb képzés megvalósítására törekedtek. Közöttük volt Bodor Endre műegyetemi adjunktus is, akit megbíztak az Általános és Szervetlen Kémia Tanszék vezetésével. A tanszék vezetését korábban Polinszky Károly, majd egy rövid ideig Straub Gyula (1917–2000) látta el. Bodor Endre 1956–1963 között egyetemi docensként, majd 1963–1981 között egyetemi tanárként vezette a tanszéket.

Az egyetemen végzett munkájáról 1966 augusztusában, a „Veszprémi Napló” lap felkérésére ő maga számolt be az előadásain megszokott világos, áttekinthető módon. Amit leírt, abból kibontakozik előttünk személyisége, mondanivalója pedig napjainkban is érvényes.⁷

„Egy egyetemi oktató tevékenysége általában három fő csoportra osztható: 1. egyetemi oktatás, 2. tudományos kutatás, 3. társadalmi munka. A munkámról írt rövid beszámolómban ezt a beosztást követem. Úgy gondolom, ilyen módon érzékeltetni tudom azt, hogy egy külső szemlélő számára talán egyhangúnak tűnő egyetemi tanári munka mennyire változatos, érdekes és élvezetes... Azok a szülők, akiknek gyermekei a mai időkben járnak általános iskolába, gyakran megdöbbenve tapasztalják, hogy a százazres példányszámban megjelenő fizika, kémia és biológia tankönyvek mennyivel magasabb szintű ismeretanyagot tartalmaznak, mint az általuk használt iskolakönyvek. Számos húsz-harminc évvel ezelőtti tudományos felfedezés ma már az általános iskolai tankönyvekben is szerepel. Az egyetemi oktatásban természetesen nem várhatunk egy emberöltőt az újabb tudományos felfedezéseknek a tananyagba való beépítésével. Oktatómunkám legfelelősségteljesebb és ugyanakkor legélvezetesebb része éppen annak a keresése, hogy tudományágam újabb kutatási eredményeiből mit és hogyan építsek be a hallgatóknak leadott tananyagba. Az ismeretanyag folytonos gyarapodása és elsősorban az anyag szerkezetének vizsgálatával foglalkozó tudomány rohamos fejlődése egy egészen új szemlélet kialakulásához vezetett a kémia oktatásában. A XX. század első felében a kémia elsősorban az elemek és vegyületek, valamint ezek egymásra hatása során lejátszódó folyamatok leírásával foglalkozott. A század második felétől kezdve a leíró jellegű milyen és hogyan kérdések mellett a miért kérdés adja meg a kémia oktatásának a vezérfonalát. Anyagszerkezeti ismereteink rohamos bővülése eredményeként a szervetlen kémiában is egyre több miért kérdésre tudunk

⁷ Napló, 1966. augusztus 7. Tudomány, technika rovat. „Min dolgozik?”

feleletet adni. A szemléletben bekövetkező alapvető változás következtében az elmúlt években teljesen átdolgoztam az általam oktatott tananyagot és jelenleg egy teljesen új egyetemi szervesetlen kémiai tankönyv összeállításán dolgozom.”

Jelen sorok írója az 1963/64-es tanévben a Veszprémi Vegyipari Egyetem másodéves hallgatójaként Bodor Endre „Általános és szervesetlen kémia” előadásait hallgathatta. Az előadások anyaga kisalakú, az egyetem kiadásában közzétett jegyzetek formájában is megjelent. A mellékelt kép az első részt mutatja be.

Később, éveken át a jegyzetek javított, átdolgozott kiadásait adta ki az egyetemi jegyzetszorosító. Az a könyve, amelyre a fenti idézet utal, 1968-ban a budapesti Tankönyvkiadó kiadásában jelent meg a „Szervesetlen kémia” címmel.⁸ A könyvet – ezáltal az egyetemi jegyzeteket is – több ismertetés is nagyra értékelte. Az egyik értékelés szerint⁹ „Dr. Bodor Endre munkája voltaképpen az első magyar nyelvű kvantumkémiai alapon összeállított tankönyv. Az új szemléletmód tette lehetővé, hogy Bodor professzor könyvében olyan jelenségek és kísérleti tények magyarázatára vállalkozzék, amelyek a régebbi elméletekkel nem voltak értelmezhetők...A kvantumkémia elméletével felvértezett „Szervesetlen kémia” nem csupán átfogóbb alapot ad a szervesetlen vegyületek helyes és a valóságnak megfelelőbb szerkezetének megértéséhez, hanem az eddigieknél átfogóbban, mélyebb összefüggéseiket feltárva írja le azokat.”

Tudományos kutatásai nyomán 1957-ben, a Veszprémi Vegyipari Egyetemen nyerte el a kémiai tudományok kandidátusa címet: „Germánium (IV) oldatok polarográfiai vizsgálata” című értekezésével.¹⁰ Az ő eredményeire is utalnak Prosz J., Győrbíró K., Cielešky V.: „Polarográfia” című könyvükben, amely az első nagyobb terjedelmű, magyar nyelvű polarográfiával foglalkozó szakmunka.¹¹

Általános és szervesetlen kémia jegyzet

⁸ BODOR 1968.

⁹ *Természet Világa*, 1968/11. sz. 510.

¹⁰ BODOR 1957.

¹¹ PROSZT–GYŐRBÍRÓ–CIELESZKY 1964. 247., 252.

A polarográfia elektrokémiai módszer szerves és szervetlen anyagok minőségi és mennyiségi elemzésére. Jaroslav V. L. Heyrovský (1890–1967) cseh kémikus dolgozta ki és ezért 1959-ben Nobel-díjat kapott. A módszer szerint egy vizsgálandó oldaton átfolyó áram intenzitását vizsgálják az oldatban levő elektródokra adott feszültség függvényében. Adott elektródra minden ion határozott feszültség-értéknél kezd kiválni, amelynek elérését az áramerősség hirtelen növekedése jelzi. Az áramerősség hirtelen növekedésekor mérhető feszültségértékből tehát elvileg az egyes ionok minősége felismerhető. Minthogy azonban különféle ionok sorozatos leválasztása következtében az elektród felülete folytonosan változnék, és ez bizonytalanná tenné az ionok leválási feszültségét, olyan elektródot kell alkalmazni, amelynek felülete a leválasztás során nem változik. A Heyrovsky által kidolgozott eljárásban ezért a vizsgálandó oldaton áthaladó elektromos áram intenzitásváltozását csepegő higanyelektród segítségével kísérik figyelemmel, miközben feszültségét egy ellenálláshuzal segítségével fokozatosan növelik. Így az áram intenzitását a feszültség függvényében ábrázoló görbét, ún. polarogramot kapnak, amelyből az oldatban levő ionok minősége és mennyisége megállapítható.

Az eljárásról J. Heyrovský és P. Zuman: „Bevezetés a gyakorlati polarográfiába” című könyvükben a következőképpen írnak¹²: „A polarográfia olyan elektrokémiai módszer, amelynél az oldaton áthaladó áram intenzitásváltozását csepegő higany-katód segítségével kísérik figyelemmel, miközben potenciálját folyamatosan növeljük. Az ily módon nyert görbe, mely az intenzitást a feszültség függvényeként tünteti fel, megadja az oldatban lévő ionok minőségét és mennyiségét. Lassan csepegő higany katódot használunk, hogy a kísérleti feltételek pontos megtartása mellett tökéletesen reprodukálható eredményekhez jussunk. A vizsgálandó oldatot tartalmazó, ún. elektród –edényben foglal helyet az összehasonlító elektród is, melyet általában az edény aljára öntött higany képez. Az áramerősséget érzékeny galvanométerrel mérjük, miközben a csepegő és összehasonlító elektródra kapcsolt feszültséget fokozatosan növeljük. Elektrolizálható anyagok, ún. depolarizátorok jelenlétében az áramintenzitás egy meghatározott feszültségnél növekszik; ez a feszültség jellemző a depolarizátor minőségére, a depolarizátor mennyiségét, helyesebben koncentrációját pedig az áramerősség növekedése határozza meg...A polarográf leglényegesebb része a csepegő higany-katód, amely üvegből készült higanytartállyal van összekötve. Erre a célra leggyakrabban vastag falú, kb 0,5 cm külső és 0,05-0,08 mm belső átmérőjű kapillárist használunk.”

Heyrovský professzort az MTA tiszteletbeli tagjává választották. 1955-ben részt vett a Veszprémben rendezett Nemzetközi Polarográfiai Konferencián és itt vette át akadémiai oklevelét is. A képen az egyetem oktatóinak és Bodor Endre családjának társaságában látható. Balról: Straub Gyula, Bodor Endre családjával, Jaroslav Heyrov-

¹² HEYROVSKY–ZUMAN 1955. 13.

Konferencián az egyetemen

ský, Polinszky Károly és Proszta János. (Bodor professzor úr és tanítónő végzettségű felesége, Rády Márta négy gyermeket nevelt fel. Ketten lettek vegyészmérnökök, testvéreik alkalmazott matematikusi és könyvtárosi diplomát szereztek. Hat unokájuk, 17 dédunokájuk és két ükunokájuk van.)

Dr. Bodor Endre polarográfias kutatásai mellett munkatársaival együtt egy sor gázabszorpciós vizsgálatot folytatott, amelyekről többek között az 1957-ben indított „Veszprémi Vegyipari Egyetem Közleményei” sorozatban számoltak be. Első közleményükben¹³ rámutatnak arra, hogy: „Az irodalomban meglehetősen kevés gázabszorpciós adat található. Az alacsony hőmérsékletek tartománya (a jégpont, de még inkább a -20 C° alatti terület) egészen elhanyagoltnak tűnik. Az irodalmi adatok jelentős része nem használható, különösen a régebbi közleményekből származók, mert a kísérleti körülmények, illetve a számításmódok elégtelen rögzítése, vagy körülírása folytán az eredmények nem értelmezhetők egyértelműen. A hiányos irodalmi adatok kiegészítéséhez rendszeres vizsgálatokra volt szükség, amelyeket bizonyos szempontok szerint kiválasztott gázokkal és oldószerekkel kívántunk elvégezni, legfeljebb az atmoszféranyomásig terjedő nyomástartományban, de mindenesetre teljes izotermák felvételével.”

A cikksorozat indításakor megjegyzik, hogy annak első hét közleménye a Tiszai Vegyi Kombinát megbízásából, a metán parciális oxidációjánál keletkező gázelegy egyes komponenseivel végzett abszorpciós vizsgálatok egy részét képezik. (Ez utal azokra az iparfejlesztést célzó kutatásokra, amelyek a veszprémi egyetemi tanszékek munkájának fontos részét képezik kezdettől fogva.)

¹³ BODOR–BOR–MOHAI–SIPOSS 1957. 55–62.

Közösségi tevékenység

Dr. Bodor Endre munkájának a közösségért végzett része, amelyet ő maga is „társadalmi munkának” nevez, egyrészt rendkívül széles körű volt, másrészt minden területen szorosan kötődött az oktatáshoz, az ismeretterjesztéshez. Tanszékvezetői elfoglaltsága mellett 1957-ben a Veszprémi Vegyipari Egyetem dékánhelyettesi, 1964-től 1965-ig rektorhelyettesi tisztségét töltötte be. 1964-től 1987-ig a Balatoni Nyári Egyetem szervezőbizottságának az elnöke. Elnöke volt az Irinyi János Középiskolai Kémiaverseny Szervezőbizottságának (1970-től), és a két alkalommal Magyarországon rendezett Kémiai Diákolimpiának (1975., 1987). Elnöki tisztelet töltött be a Magyar Kémikusok Egyesülete (MKE) Veszprém Megyei Csoportjánál (1976–1984) és az MKE Etikai Bizottságánál. 1957–1972 között a Veszprémi Vegyipari Egyetem Közleményei kiadvány főszerkesztője, továbbá 1973–2003 között a Hungarian Journal of Industrial Chemistry folyóirat főszerkesztője volt. Fontosnak tartotta a tudományos kutatások kiemelkedő eredményeinek közzétételét, megbecsülését, a kémia relikviáinak megőrzését, a jeles személyek emlékének ápolását mind Veszprémben, mind országosan. A Magyar Vegyészeti Múzeumot segítő múzeumi összekötői hálózatban a Veszprémi Vegyipari Egyetemet képviselte.

Munkáját számos kitüntetéssel ismerték el: Oktatásügy Kiváló Dolgozója (1961), Veszprém Megyéért Érdemérem Arany Fokozat (1973), Kiváló Munkáért (1978), Munka Érdemrend Arany Fokozat (1981), Than Károly-emlékérem (1983). Vegyész-mérnöki Aranyoklevél, BME, Budapest. (1993), Műszaki Doktori Aranyoklevél BME, Budapest. (1996), Pro Universitate Vespreniensis arany (1996), Pro Meritis Emlékérem (1996), Preisich Miklós-díj (1999), Gizella-díj (2002), Polinszky Károly Díj (2004).

Dr. Bodor Endre egyetemi tanár 2011. március 4-én hunyt el Veszprémben. 2011. március 25-én Budapesten a Szent Gellért-plébániatemplomban helyezték örök nyugalomra. Bronz mellszobra, Raffay Béla alkotása 2011 óta a Pannon Egyetem aulájában, a szobrok panteonjában látható.¹⁴

Nagyon köszönöm dr. Bodor Beáta vegyész-mérnöknek a cikk átolvasása után megküldött kiegészítéseket, javaslatokat és Vargáné Nyári Katalinnak a mellszoborról készített fényképfelvételt.

¹⁴ A bronz mellszoborról készült fotót lásd a borító 2. oldalán.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BODOR Endre (1949): Kismennyiségű cink meghatározása alumíniumban és bauxitban. *Magyar Kémikusok Lapja*. 4. 11. sz.
- BODOR Endre (1949a): *Az alumíniumoxid-piroszulfát reakció*. Műszaki doktori értekezés. Budapesti Műszaki Egyetem.
- BODOR Endre (1951): *Alkalmazott kémia*. Egyetemi Jegyzet. Budapesti Műszaki Egyetem.
- BODOR Endre (1957): *Germánium (IV) oldatok polarográfias vizsgálata*. Kandidátusi értekezés. Budapest.
- BODOR E.–BOR Gy.–MOHAI B.–SIPOSS G. (1957): Gázabszorpciós vizsgálatok I., Új módszer gázabszorpció mérésére 0 és -80°C között. A Veszprémi Vegyipari Egyetem Közleményei. 1.
- BODOR Endre (1968): *Szervetlen Kémia*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- BME Vegyészmérnöki Karának Centenárium Emlékkönyve, 1871–1971.
- ERDEY László–BODOR Endre (1950): Vas (III)-ionok aszkorbinometriás meghatározása. *Magyar Kémiai Folyóirat*. 56.
- BME Vegyészmérnöki Karának Centenárium Emlékkönyve, 1871–1971.
- PROSZT J.–GYŐRBIRÓ K.–CIELESZKY V. (1964): *Polarográfia*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 247., 252. p.
- J. HEYROVSKY–P. ZUMAN (1955): *Bevezetés a gyakorlati polarográfiába*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

HELYTÖRTÉNETI BARANGOLÁS

Szimfónia–harmónia–finálé, avagy miért, hogyan jött létre a Vetési?

Emlékező gondolatok a Vetési Albert Gimnázium
létrejötté 30 éves jubileumára

MARÓTI REZSŐ

Veszprém úgy érkezett meg a '80-as évtizedbe, hogy részese volt egy kiugróan magas fejlődési folyamatnak, amelyet lakói és lakásai számának kiemelkedő növekedése, gazdaságának jelentős mértékű bővülése jellemezett. Ugyanakkor minden nem jár együtt az életkörülmények, az életminőség meghatározó tényezőinek szinkronban történő fejlesztésével, alakulásával, és ez a város életében, működésében számos feszültséget okozott, ellentmondást jelentett. Veszprém ezért – zenei nyelven – akkor, olyan befejezetlen szimfónia, amelynek egyetlen tétele sem volt készen. Az egyik ilyen tétel, amely nélkül az egész mű disszonáns, kiegyensúlyozatlan és bukásesélyes: az oktatás, a jövő nemzedékének képzése, az élet adta feladatok elvégzésére való felkészítése. Azért szimfónia meghatározó részévé, tételévé vált annak a prioritásnak a megfogalmazása és a gyakorlatban történő megvalósítása, amely a város alapfokú és középfokú oktatásának kiemelt fejlesztését jelentette.

Az bizonyította a tétel életképességét, érvényre juttatását, hogy a 80-as évtized szinte minden esztendejében egy-egy új iskola felépítése, létrehozatala megvalósult, egy komplex iskolaprogram részeként, összhangzásban a fejlődés megkövetelte igényekkel, szükséglettel.

A szimfónia – így a veszprémi is – igazán akkor értékes, ha harmónia jellemzi, ha a harmónia követelményei érvényre jutnak benne.

Mit is jelentett ez Veszprém vonatkozásában? Azt, hogy a történelmi örökségre épülő, a korszerű város múltjával összehangolt egységben fejezze ki a mát, s legyen biztos és határozott alapja a jövőnek, azt, hogy a város fejlesztése töretlen maradjon, kiegyensúlyozott legyen.

Konkrétan tehát a harmónia érvényre jutása érdekében a következőket kellett figyelembe venni:

– Veszprém a fiatalok városa: lakóinak átlag életkora a 80-as évek elején 32 év, a lakosság egyharmada 18 év alatti, évente 1000–1100 gyermek kezdte meg újonnan az iskolai tanulmányait. Ez igényelte a nagymértékű és ütemű iskolaépítési program megvalósítását az időszak elején, főként az alsó fokú, az időszak második felében a középfokú oktatásban.

– Létkérdéssé vált a települések számára – így Veszprém számára is – új termelési, szolgáltatási, informatikai technológiák működtetése, továbbfejlesztése, a versenyképesség és a piacképesség követelményeinek való megfelelés, mindezeknek viszont velejárója a szellemi képzés infrastruktúrájának városon belüli magas színvonala.

– Veszprém egyetemi város, és nagy értelmiségi bázis is jellemezte. A magas fokú szellemi kapacitás reprodukciója is az iskolarendszer, a közoktatás erőteljes fejlesztését igényelte.

– Az előbbieket azt is megkövetelték, hogy változzon a város középfokú oktatásának szerkezete, és az egyetemi képzésre alaposan és sokoldalúan felkészítő gimnáziumi képzés aránya.

– Veszprém oktatástörténeti hagyományainak az őrzése és a mában való kiteljesítése is az ezirányú fejlesztést igényelte, mert városunkban – a nagy európai egyetemek létrejöttét megelőzően – már a XIII. században magas színvonalon tanító oktatási intézmény működött, s története során mindig őrizte az iskolaváros jellegét.

Mindezek alapján összeállt a befejező tétel.

A fináléban elkészült Veszprém új oktatási intézménye, a Vetési Albert Gimnázium fejlett, modern technikával kivitelezett szerkezetű, bőséges területű épületben, igényes környezetben, sokoldalú, magas színvonalú oktatási programmal, amelynek véghezvitelére jól felkészült, kiváló képességű tanári kar toborzódott. Létrejött egy szép, korszerű, gazdag, magas színvonalú tartalommal rendelkező iskola a szellem és a test fejlesztésére, amely még a nevében is Veszprém történelmi, kulturális hagyományait hordozza.

A születést követi a névadás: A névadónak olyan egyéniségnek kell lennie, aki tevékenységével, szellemiségével, tudásával, alkotásaival magas színvonalon reprezentálja a róla elnevezett intézményt, annak szellemiségét. Veszprém gazdag olyan nagy reprezentánsokban, akik nagymértékben segítették, irányították sokoldalú, gazdag fejlődését, formálták arcukat, növelték szerepét, erősítették fontosságát. A város szervezetei, polgárai egységesek voltak döntésükben.

Az új gimnáziumot Veszprém kiemelkedő polgáráról, egykori egyházi vezetőjéről, püspökéről, Mátyás király utazó nagykövetéről, Vetési Albertről nevezték el, méltóan ahhoz az igazsághoz, hogy az „iskola az oktatás szentélye”.

Ha már szentély, költözzön bele a képzőművészet, mert nélküle kert, virág nélkül. A művészetnek kettős végcélja van: szórakoztasson és oktasson, ennek az iskola az

igazi színtere. Azért, hogy ez a nemes cél teljesüljön, a magyar szobrászat kiemelkedő egyénisége, városunk barátja és szebbé tevője, Kő Pál szobrászművész elkészítette Vetési Albert emlékművét az új gimnázium részére annak szellemében, ahogy Janus Pannonius megfogalmazta: „...*kincseidet ne csupán te élvezd, és ne ragyogjon csak te-magadnak fényed*”.

A Vetési Albert Gimnázium már 30 éves. Tevékenységével bizonyította a létrehozása indokoltságát, a teljes veszprémi térségben a szükségességét nemcsak pusztán létezésével, hanem működésének, munkájának színvonalával is. Az ország kiemelkedő munkát végző középiskolái közé küzdötte fel magát. Az általa megalkotott szimfónia és harmónia nem disszonáns, hanem igazi érces, csengő hangja is nagyon is élvezhető. A gimnázium sikerét az is biztosította, hogy a működése, munkavégzése a történelmi hagyományoknak megfelelő, Vetési Albert és Janus Pannonius szellemiségéhez igazodó, a vallás és az egyházak tanításaihoz alkalmazkodó.

A 30 év termése diákjai számának és tanulmányi eredményeinek alakulásában, tanári karának, ezáltal az oktatás szakmai színvonalának erősödésében, városunk szellemi, kulturális életében való aktív részvétellel Veszprém hírnevének erősítésében valósult és valósul meg.

80 éves a veszprémi Budapest úti gyalogos felüljáró

Vajon hányan emlékeznek a város egyik különleges műtárgyára, ami a Budapest utat keresztezte és amin nagyon sok veszprémi átsétált, sietett vagy éppen nézelődve andalgott? És vajon ki emlékszik olyan pillanatra, amikor az átkelés során átpöfögött alatta az Alsóörs-Veszprém között közlekedő mozdony, sűrű gőz eresztve?

A vasúti szárnyvonal – amire sokan úgy emlékeznek, hogy egy éjszaka szedette fel a megye mindenható ura –, vagy a felette átívelő acél gyalogos felüljáró emléke egyre halványul. Nincs emlék az utóbbi építéséről, de pontatlanok az emlékek annak bontásáról, áttelepítéséről is. Pedig még ma is látható a Veszprém-Jutasi Vasútállomásnál, kicsit megvénülve, hiszen betöltötte a 80. évét. De még most is változatlan a feladata: a biztonságos átkelésről gondoskodik az alatta közlekedő vonatok felett.

Az alábbi sorokkal születésének és bontásának állítunk emléket.

*

A vasúti felüljáró építésének gondolata talán egyidős a Jutasi vasútállomás és Veszprém város közötti vasúti szárnyvonal megépítésével, ami csak erősödött a Veszprém-Alsóörs közötti vonal átadásával. Dr. Berky Miklós Veszprémmegye alispánja Rhé Gyula múzeumigazgató és több társának beadványára még az 1930-as évek elején határozatot hozott, hogy a MÁV építsen egy vasúti gyalogos felüljárót, ami megkönnyíti az átkelést a sínek felett az akkori Szent Imre városrész és a Palotai út között. A MÁV fellebbezett a döntés ellen és az illetékes miniszter felmentette a MÁV-ot a felüljáró megépítése alól. A miniszteri döntés szükségtelennek tartotta a felüljáró megépítését, mivel – indoklása szerint – a vasútállomás egyik végén aluljáró van, a másik végén pedig sorompó. Egyébként is: Veszprém fejlődése érdekében kéri a felüljárót, hát építse meg. Az igaz, hogy az aluljáró magánterületre vezet, a sorompó pedig kb. két kilométerre van a vasútállomástól.¹ A városrészen időközben felépített Boldog Margit templom, majd a mellé tervezett iskola miatt Veszprém mozgalmat indított a felüljáró felépítésére. Ennek eredménye lett vasúti gyalogos felüljáró megépítése, majd az 1941. évi átadása.

Régi óhaja teljesült a veszprémi Szent Imre város lakóinak augusztus 6-án. Ekkor vizsgálta felül a kereskedelmi minisztérium kiküldöttje, Mikus József MÁV. műszaki főtanácsos azt a gyalog felüljárót, amely most már tényleg

¹ *Veszprémi Hírlap*, 1938. szept. 11. Építjük fel a vasúti felüljárót a veszprémi belsőpályaudvar felett. 2.

szomszédossá tette a Szent Imre város lakóit a vasútállomással és amelynek létrehozásáért hosszú időn keresztül szóval és írásban annyit harcoltak az érdekeltek és azok, akik a város fejlődését állandóan szívükön viselik. A műszaki méréseket és a teherpróbát a kora délelőtti órákban megejtették, délre már feldísztve, nemzeti színű szalagokkal jelképesen elzárva várta a híd a forgalom számára való hivatalos átadást. Az őszi eső miatt az átadás ünnepsége a vasútállomás épületében folyt le. Itt várta az átvételre érkező hatóságokat Schönaigner-Krieger Imre a MÁV veszprémi osztálymérnökségének vezetője, aki a híd létrehozásának egyik legfőbb mozgatója volt. A városi bizottságot a polgármester képviselőjében dr. Szigethy Miklós főjegyző vezette. A vármegye alispáni hivatalát dr. Körömendy István vm. aljegyző képviselte, az államrendőrség veszprémi kapitánysága részéről pedig Lengyel Mihály m. kir. rendőr-főfelügyelő jelent meg. Schönaigner-Krieger Imre a MÁV oszt. mérnökség vezetője a miniszteri kiküldött megbízásából jelentette, hogy a gyalogfelüljáró műszaki felülvizsgálata megtörtént és a hidat átadta Veszprém város kiküldötteinek. Dr. Szigethy Miklós városi főjegyző emelkedett szavakkal mondott köszönetet azoknak, akik a híd létrehozása körül fáradoztak, különösen kiemelte boldogult emlékü Törley Bálintnak, Veszprém volt képviselőjének érdemeit. Hangsúlyozta, hogy a felüljárónak nemcsak a

A gyalogos felüljáró 1968-ban és 2021-ben. A montázst készítette Lőrinczi Ferenc

közlekedés, hanem a város általános fejlődése szempontjából is igen nagy jelentősége van, mert az építendő Széchenyi sugárút vonalába esik.

A felüljárót a város közönsége nevében átvette, majd pedig a hidat záró szalag elvágásával jelképesen is megnyitotta a forgalom számára. Ezután a hatóságok, a sajtó képviselői és a megjelent érdeklődők azzal a jóleső érzéssel vonultak át elsőként a felüljárón, hogy Széchenyi István születésének 150. évében Veszprém városa is áldozott a legnagyobb magyar szellemének olyan alkotással, amely immár a város fejlődésének egyik tényezője lett.²

1975 májusában is olvashattunk a felüljáróról, igaz ekkor még nem volt szó a bontásáról. A megszüntetett veszprémi nagyállomás helyén még ma is áll a régi gyalogos felüljáró – olvasható a Naplóban –, öreg, kopott, bár ifjú korában sem lehetett valami tetszetős, de jól szolgált a városrész gyalogosainak érdekeit. A vasútállomás megszűnt, a vasúti síneket felszedték. A híd azonban áll és hűségesen szolgálja a gyalogosokat. Jó ez, csak az a baj, hogy a híd állapotával már senki sem törődik. Az Arany János utcai oldalon hónapok óta hiányzik egy lépcsőfok.³

A vasúti felüljárók 1972-73-as bontása után kialakították azt a csomópontot is, ami a mai Jutasi út – Budapest út kereszteződését jelentette, majd 1973. június 30-án átadták a forgalomnak a 8. számú főközlekedési út veszprémi átkelési szakaszát. A gyalogos felüljáró még megmaradt, megmenekült. De csak két évig, mert a 34. születésnapja után két héttel elköltözött a jelenleg is látható helyére.

Sok nézője volt tegnap Veszprémben, a Budapesti úton, a volt MÁV belső vasútállomásnál a felüljáró leszerelésének. A Műrészeket a MÁV Szombathelyi Igazgatóság szerelői költöztették új helyére, Veszprém vasútállomásra. A városi tanács és az igazgatóság közötti megállapodás értelmében az itt már feleslegessé vált felüljárót Veszprém állomásnál helyezik üzembe, a nemrég elkészített vasúti szociális épület kiszolgálására.⁴

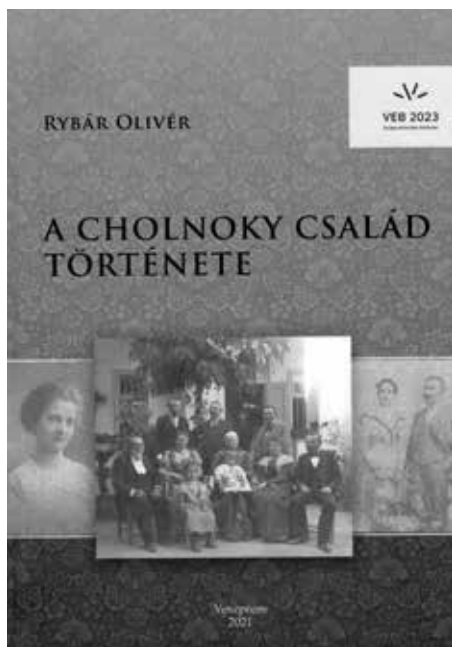
² *Veszprémi Hírlap*, 1941. aug. 10. Átadták a forgalomnak a vasúti felüljárót. 3.

³ *Napló*, 1975. máj. 24. Hiányzik egy lépcsőfok. 4.

⁴ *Napló*, 1975. aug. 29. Költözik a felüljáró. 1.

KÖNYVSZEMLE

Rybár Olivér: *A Cholnoky család története*. Veszprém Megyei Honismereti Egyesület kiadása. OOK-Press Kft. Veszprém, 2021. 295 oldal, 181 kép, 14 leszármasági táblázat – ISBN 978-615-80632-3-4

Egy ideje divat lett Veszprémben a Cholnoky családról beszélni. Azonban úgy érzem, a Cholnokyakról beszélők nagy részének fogalma sincs a családról, még csak híresebb tagjairól sem. Nem tudnak különbséget tenni és eligazodni közöttük. Örvedetes kivétel jelen kötet szerzője, Rybár Olivér földrajztanár, geográfus, aki évek óta kutatja a Cholnokyakat, sőt az idők folyamán az itthon és külföldön ma is virágzó család számos tagjával személyesen is kapcsolatba került. Hosszú, évek óta tartó szorgalmas kutatómunkájának eredménye ez a könyv, amelynek megjelenésére a Cholnoky-emlékév nyitó rendezvényének keretében került sor. A kötetet Kubassek János, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum igazgatója mutatta be a Laczkó Dezső Múzeumban 2021. július 23-án,

Cholnoky Jenő 151. születésnapján. (A kerek 150-es évforduló a járvány miatt ugyan is kissé megesúszott.)

Bár a család karrierje igazából a XIX. század 2. felétől a XX. század derekáig tartott, de regényes (fiktív) eredet mítosza jóval korábbi korszakokig nyúlik vissza. Ennek keretében felmerült a Hunyadiakkal való rokonság, sőt a Zsigmond királytól (uralk. 1387–1437) való eredet is. Jóllehet ezt a témát a család józanabb tagjai már korábban is erős kritikával illették, sőt egyesek jókat derültek rajta, a szerző igen kimerítően foglalkozik mindezzel. Böven tárgyalva a kitalált és valós (ám valójában a Cholnokyakkal kapcsolatban nem állt) személyek pályafutását, de mindvégig hangsúlyozva, hogy mindez írott forrásokkal nem bizonyítható. (Egyébként ez a téma még olyan magasán képzett családtagokat is foglalkoztatott korábban, mint Cholnoky Jenő egyetemi tanár, aki idős korában, 1945-ben papírra vetett önéletrajzában is tág teret engedett ezen kérdéskörnek.) Végül is a család nemesi eredete nem volt bizonyítható.

Jóllehet előfordult soraikban a címerhasználat is, a XVII. századi címerszerző sem illeszthető be a család valós ősei, felmenői közé.

A valós Cholnoky ősök csak a XVIII. század végétől Kecskemétről ismertek, de-rék kézművesek, iparosok (csizmadia, cipész, szabó) voltak. A rokonság egyik ága a későbbiekben is az Alföldön élt. Az ú. n. Antal ág került át idővel Veszprémbe, s többnyire ezen ág tagjaiból kerültek ki a család legismertebb tagjai: László ügyvéd (1835–1901), testvére Csolnoky Ferenc orvos (1853–1941), László fiai: Viktor író, újságíró (1868–1912), Jenő földrajztudós (1870–1950), László író, újságíró (1879–1929).

A szerző részletesen elemzi a család (és a rokonnak vélt családok) rengetegféle névváltoztatát. Megjegyezzük, előfordult, hogy egyes családtagok is eltérő módon írták a saját nevüket életük során.

Az értelmiségi hivatás mellett számos családtag megőrizte az eredeti iparos státuszt, de akadtak a családban művészek, sőt parkett táncos is. Egyes családtagok erősen hajlottak a devianciákra, alkoholizmus, rendezetlen életvitel, és feltehetően ennek folyományaként sajnos az öngyilkosságra is.

A szerző hatalmas feltáró munkát végzett. Már önmagában csak a felhasznált könyvészeti anyag is tetemes. A könyvek mellett azonban rengeteg, a legkülönfélébb országos és helyi folyóirat és hírlapi anyag is átnézésre került. Mindezt további szintén nem kevés levéltári, múzeumi adattári, valamint internetes anyag egészíti ki. Sőt részben feltárára, bedolgozásra kerültek a család, rokonság birtokában megőrzött írott és képi forrásanyagok is.

Az már inkább a forrásanyagok gyakori minőségi eltéréseivel magyarázható, hogy a felkutatott anyag helyenként egyenetlen. Nem biztos, hogy egyes személyekről a legfontosabb ismeretek váltak ismertté, sokszor inkább olyan tények – esetenként akár kevésbé lényeges véletlen apróságok – őrződtek meg, amelyekből hírlapi hír (legalább ideig-óráig tartó „szenzáció”) lett.

A szerző igyekezett a tényanyagra koncentrálni, ezeket ismertetni. Nem nagyon minősített, az ismert családtagok esetében is az adatközlésre szorítkozott, a lehetőségekhez mérten nem felborítva, megőrizve így a kötet arányait. Összességében mintegy 60 családtag életútjáról kapunk hosszabb-rövidebb elemzést. Sokuk fényképen is látható.

A családtagok fotói mellett további illusztrációk is színesítik a munkát: pl. okmányok (anyakönyvi kivonatok, gyászjelentések, oklevelek), iratok, újság hirdetések, kivágatok, címerek, lakás alaprajzok és fotók, síremlékek.

Bár a család – legalábbis egy részének – felemelkedése jól illeszkedik a szerény reformkori előzmények után inkább csak a kiegyezés után megerősödő hazai polgárság történetébe, azt azonban korántsem gondolnám, hogy mindez esetükben egyedülálló vagy rendkívüli lett volna. Érzésem szerint számos rokon példát lehetne találni. Hogy földrajzilag ne menjünk messze Veszprémtől és a Balatontól, talán elég, ha utalok a

sokban hasonló sorsú Bogyay, Pauler vagy Rainprecht familiákra, bár feltehetően az ő történetük részleteiben kevésbé feltárt és ismert a Cholnokyakénál.

A szerző már eddig is számos remek tanulmányt publikált a Cholnokyakról, sőt egyéb módon is ismételtén népszerűsítette ezen család tagjait (Cholnoky Jenő szobrának felállítása Veszprémben, a róla elnevezett iskola előtt, séták, túrák vezetése a családtagok nyomában stb.). Reméljük, hogy ezen munkásságát a jövőben is folytatja és tovább finomítja, árnyalja az egyes családtagokra vonatkozó ismereteinket, amihez komoly kiindulást és alapokat nyújt már a jelen munka is.

A kötet visszafogott tipográfiája és borítóterve Bontó László jól sikerült munkája. Gondosabb szöveggondozással viszont kiszűrhetőek lettek volna a szövegben helyenként megmaradt kisebb pongyolaságok. Itt-ott pontatlanok az egyes családtagok által elnyert elismerések, kitüntetések megnevezései is.

RAINER PÁL

Ne csak olvassuk, gyűjtsük is könyvtárunkban

Gondolatok a SÉD veszprémi kritikai lap 2021. évi számairól

A várostörténet iránt érdeklődő olvasó számára testvérlapunk, a veszprémi SÉD is rendszerint izgalmas írásokkal szolgál. A terjedelem szabta keretek között ott sorakoznak a genius locit, a város atmoszféráját tükröző publicisztikai gyöngyszemek. Különösen az idei a 32. szám bővelkedik a város múltját bemutató írásokban. A lapindító első opus – *Jankovics Norbert* tollából – például Veszprém középkori topográfiáját igyekszik föltérképezni – már amennyire ez a kevés forrásból következően lehetséges. A gondosan összeállított térképen található településrészek (szegek) és egyházas helyek mellett számos kérdőjel is ott sorakozik. Például: a Szentiván-szeg területén állt-e a keresztelő Szent János-templom, avagy Szenttamásfálván Beckett Szent Tamás temploma?

A végházzá lett Veszprém 1593-ban vívott ostromáról – Wilhelm Peter Zimmermann rézmetszete alapján – *Rainer Pál* készített rövid, az eseményeket láttatóan összefoglaló krónikát. (Ha Veszprémnek is akadt volna Gárdonyi Gézája, akkor erről az ostromról is lebilincselő regény születhetett volna...)

Ha a XIX. század eleji város romantikus szépségeiben szeretnénk gyönyörködni, akkor *Berkeny János* „Veszprémi Fi” színezett tollrajzait érdemes alaposabban szemügyre venni. Kár, hogy a lap ezeket nem tudta nagyobb méretben közölni. (Nagyméretű Veszprém-naptárakon bizonyosan jól mutatnának...)

A régi veszprémi városházákról *Brunner Attila* készített teljességre törekvő összefoglalót. A centrumvándorlás során a városi közigazgatás és a városatyák többször

is kénytelenek voltak költözni. Bizonyára kevésbé köztudott, hogy 1814-ig a Matulka-ház (Rákóczi u. 5.) szolgálta a városi közigazgatás céljait.⁵ Szépen ívelő tornácaira könnyű odaképzelné a hajdani városatyákat, amint folyton-folyvást azon törik a fejüket, mit kellene tenniük a szabad királyi várossá válás érdekében.

A város szellemiségét évszázadokon keresztül meghatározó piarista kegyes iskola a „scola piae” máig ható szellemiségéről Nagy Balázs Vince értekezését olvashatjuk. A téma természetesen egy mélyebb, a művelődéstörténet egészét vizsgáló elemzést is megérne. S csak reménykedhetünk, hogy az ódon iskola a várható újabb metamorfózis során is megőriz valamit a régi idők értékvilágából, hangulatából...

Arról, hogy városunk nem csak a kanonizált művészek városa, hanem a kismesetereké is, arról Tevesz Mária készített rövid áttekintést. Bognár Kálmán, Mendlik Lajos, Páris Erzsébet, Gerstner Ödön képeiről is a régi Veszprém kacsint ránk. És a „nagyok”: Ircsik Józsefről, Bojtor Károlyról, Kádár Tiborról, Györgydeák György művészetéről úgyszintén veretes írások adnak számot.

Balogh Elemér „A régi Veszprém emlékezete” című esszéje igazi lírai gyöngyszem. Akár egy, a Veszprém-emlékezetet bemutató sorozat indító darabja is lehetne...

És egy irodalmi összeállítás is helyet kapott a lapban: Ács Anna „a Harmath–Katsányi” irodalomtörténetéről, Wirágh András a kissé elfeledett Cholnoky László prózájáról, Botár Attila verseiről Horváth András értekezését olvashatjuk. Fenyvesi Ottó Veszprém-verseit Bence Erika, Tolnai Ottó Veszprém-képeit Szarvas Melinda hozta közelebb hozzánk. De Bozsik Péter, Ladányi István, Géczi János régebbi és újabb könyveiről is értő írások szólnak. A lapszámot a közelmúlt kulturális életéről szóló rövid összefoglalók zárják.

Arról, hogy Veszprém kulturális élete valójában milyen gazdag, arról a 33–34. szám ad hiteles képet, hiszen már-már „kulturális túlkínálatról” beszélhetünk. Számomra különösen Asztalos István bábszínház-kritikája volt gondolatébresztő: miért

⁵ A Szerkesztő kissé „döcögős” meghatározásnak tartja azt a megállapítást, hogy: *a városcentrum az utóbbi kétszáz évben a várból fokozatosan délre vándorolt*. Több tanulmány is kitért rá, hogy élesen különvált a Vár és a benne lakók, illetve a Vár alatt lakók helyzete, viszonya. Nem véletlen említette Hungler József, amikor a püspök és a város ellentétéről írt: *Kiélesedett a harc a Vár és a vár alatt lakók között*. A városcentrum a piac volt, a Séd hídjánál, majd a mai Óváros téren. De ugyanilyen továbbvitt tévedésnek mondható a Feckendőház megítélése. A Szerző itt azt írja: *A 18. század végén épült Matulka-ház (Rákóczi Ferenc utca 5.) szolgált tanácskozási épületként egészen 1814-ig, amikor elkészült a földszintjén tűzoltószertárnak és az emeletén hivataloknak épült Feckendőház a Vár utca 1. szám alatt*. Le kell szögezni: A Feckendőház soha nem épült Városházának és nem is volt Városháza!! Az igaz, hogy volt olyan városi hivatal, ami az idők során beköltözött a Feckendőházba, de ezáltal nem vált Városházává. A 2. Városházáról (a szerző szerint), csak annyit, hogy az 1. Városházát (nevezzük Matulka-háznak) város 1886-ban adta el és költözött a Kapuváry-házba, és nem az ún. Feckendőházból. Molnár Jánosné könyvében, a *Mesélő házak* címűben minden pontosan le van jegyezve erről a házról is.

és hogyan sikerült – a nyelvi nehézségeket leküzdve – megszólítani a gyermeki lelket.

Annak titkát, hogy kell a színpadon tviszthangulatot varázsolni, *Ladányi Ibolya* írásából tudhatjuk meg (Hotel Mentol).

Ám az e lapszámokban sorjázó írások mintegy kaleidoszkóp-szerűen példázzák veszprémi élet gazdagságát, azt a kissé elkoptatott ódon közhelyet, hogy jó itt élni. De a koncertekről, kiállításmegnyitókról, színházi bemutatókról szóló írások között föl-fölbukkan egy-egy, a város múltjába visszatekintő eszmefuttatás. A Laczkó Dezső Múzeum *Cholnoky Jenő és a Balaton* című kiállításáról *Katona Lajos Tamás* számol be, *Palágyi Sylvia* pedig egy szokatlan témában: a balácai ásatások során talált római kutyanyakörvek- és pórázok bronzvereteiről készített hangulatos, fantáziát megragadó írást.

A kulcsin is méltó a laphoz: a szokatlanul nagy méret Gáspár Gábor ihletett fotóinak kínál tág lehetőségeket – mintegy performanszként tükrözve mindazon helyi értékeket, melyekre a hétköznapiak sodrában kevésbé vagyunk képesek odafigyelni.

Kedves Olvasó, ne csak forgassa e lapszámokat, a Veszprémi Szemléhez hasonlóan – könyvtárában is érdemes őket megőrizni!

SEBŐ JÓZSEF

NEKROLÓG

Emlékezés Veszprém utolsó tanácselnökére

TÖLGYESI JÓZSEF

Maróti Rezső

(Szombathely, 1937. március 23.
– Budapest, 2021. szeptember 22.)

A rendszerváltozás előtt a hazai települések vezető közigazgatási szakemberei a tanácselnökök voltak, akik a tanácsstagok választása/szavazata alapján kerültek e funkcióba.¹ Veszprémben a két utolsó tanácsválasztás (1980, 1986) eredményeként Maróti Rezső vegyészmérnök, mérnök-közgazdász kapott megbízást városunk vezetésére. Bár sem a végzettsége, sem a korábbi beosztásai nem közigazgatás jellegűek voltak, ám a városfejlesztés iránti elkötelezettsége és eredménye, a habitusa, erélyes vezetői stílusa, amely során jól alkalmazta a kompromisszumkészségét, valamint a partnerekkel kialakított munkakapcsolatai révén és az „élhető város” programja megvalósításával Veszprém legeredményesebb tanácselnöke lett.

Szombathelyen született 1937. március 23-án. E városban a Nagy Lajos Gimnáziumban érettségizett, majd 1961-ben vegyészmérnöki képzettséget szerzett a Veszprémi Vegyipari Egyetemen, 1967-ben pedig mérnök-közgazdász diplomát kapott a Budapesti Műszaki Egyetemen. E kettős végzettsége tartotta meg a pályája

¹ Az akkori gyakorlat szerint a szavazást megelőzően véleményt nyilvánított a tisztség betöltésére (többnyire konkrét megnevezéssel) a helyi és/vagy a városi/járási pártbizottság, de formálisan a Hazafias Népfond helyi vezetője tett ajánlást a jelölt személyére.

első időszakában műszaki területen. 1961–1970 között először osztályvezető, majd üzemvezető kinevezést kapott a Péti Kőolajipari Vállalatnál. Tervező-, szervező- és vezetői munkája sikeressége révén ismert lett az tágabb műszaki szakmai környezetben és az akkori párt (a Magyar Szocialista Munkáspárt) megyei vezetői körében is. Ugyanis Veszprém megyében jelentős iparfejlesztések történtek, és a pártcentrumban ehhez olyan szakemberre volt szükség, akinek a végzettsége, munkagyakorlata megfelelő, és a távlatokra szóló iparpolitikai elképzelések megvalósítására sokoldalúan alkalmas. Maróti Rezső személyiségében sok olyan szakmai kvalitás volt, amely alkalmassá tette arra, hogy 1970 és 1980 között (mint az MSZMP Veszprém Megyei Bizottsága gazdaságpolitikai osztályvezetője) tervezzék, szervezzék, irányítsa és ellenőrizze a megye településein folyó hazai és külföldi forrásokból megvalósuló ipartelepítéseket, közöttük a lehangsúlyosabbat, a veszprémieket. (Ez utóbbi funkciójában menedzselte pl. az 1970-ben eltervezett, és 1975-ben már működő Veszprémi Házgyár fejlesztését.)

Veszprém ekkor jelentős településarculati változások előtt állt. Sorra tervezték és részben már folytak a lakótelep-bővítések, a belváros és a vár rekonstrukciója, a szolgáltató-szektor és a közműhálózat fejlesztései, az iskolaépítések, az új helyi tömegközlekedési koncepció megvalósítása, a kulturálisintézmény-hálózat bővítése, (több átalakulással) új ipartelepítések (Bramac Kft., Balluff Elektronika Kft., Lasselsberger-Knauff Kft., valamint számos más cég, vállalat támogatása a forrásaikhoz a nagyobb ütemű, több munkavállalót foglalkoztató fejlesztésükhöz stb. Mindezekben már Maróti Rezső közvetlenül vett részt, mert 1980-ban tanácselnöknek választották.

Amikor a 2013-ben megjelent *Elfelejtett évtized 1980–1990. Emlékek, tények, történések* című könyvében² visszatekintett erre az évtizedre, az írásában munkája mértékadójaként többek között azokat idézte, akik rálátással voltak arra az évtizednyi tevékenységére, amely alapján Veszprém a hazai középvárosok élmezőnyébe emelkedett.

„A város elmaradott állapotból indult, de a tanács tevékenysége az elmúlt évtizedben jelentős fejlődésen ment keresztül, nagy aktivitással, kritikusan és önkritikusan, felelősséggel, eredményesen végezte munkáját. Számúzta a gigantomániát,³ reális stratégiát követett. Bár a pénzügyi források csökkenése itt volt a legnagyobb mértékű, nagyon sok fejlesztési és működtetési eredményt ért el, az eszközökkel jól gazdálkodott, de még mindig sok feszültség létezik. Példamutató tevékenységet foly-

² Kiadó: Veszprémi Szemle Várostörténeti Közhasznú Alapítvány, Veszprém, 2013. Veszprémi Szemle könyvek 7. (MARÓTI 2013)

³ Utalás Pap János, az MSZMP megyei első titkára városfejlesztési elképzelésére, amely alapján Veszprémet a hazai nagyvárosok kategóriájába kellett volna felfejleszteni. (Lásd: a „toronyházak” építése időben történt leállítását, amelyben jelentős szerepe volt Maróti Rezsőnek.)

tatott a műemlékek megmentéséért.⁴ Elismerésre méltó kapcsolatrendszert alakított ki a lakossággal, a gazdasági és a politikai szervezetekkel. Előtérbe került tevékenységében a vállalkozásokban való részvétel, azok létrehozása, a pénzügyi kapcsolatok fejlesztése.” (István János, a megyei tanács elnöke.)

„Viharos változások voltak Veszprémben. Az elvégzett munka eredményei jelentkeztek, azok nem vitathatók el, a követelményeknek jól tettek eleget. A történelmi hagyományokra alapoztak. Levezetésre került a demográfiai hullám.⁵ Az apparátust rákényszerítették az állampolgári érdekek érvényesítésére.” (Balogh Zsigmond, a megyei tanács elnökhelyettese.)

„A megyeszékhelyek között egyik legdinamikusabban fejlődő város volt az elmúlt években, ahol a történelmi értékek becsülete került előtérbe. Ami itt történt a kulturális élet területén, az országosan is példamutató.” (Navracsics Tibor, a megyei tanács elnökhelyettese.)⁷

Maróti Rezső a könyvében – mérnökhöz illően –, rendszerszemléletű sorrendben és tartalommal mutatta be, hogy a tanács munkatársai a vezetői koncepciók alapján mit, milyen mértékben, tartalomban és minőségben valósítottak meg. Kiindulásként állapotfelmérést végeztetett. (Ezt a kötet *Veszprém 1980* című fejezete tartalmazza.) A 80-as évtized céljai – városstratégia című fejezetben az olvasható, milyen alternatív tervek készültek arra, hogy Veszprém viszonylagos szociális, kulturális, iparszerkezeti, városépítészeti elmaradottsága, a korábbi koncepció helytelensége (pontosabban: ez utóbbi túlzásai) reálisan megvalósítható korrekciókkal kiküszöbölhető legyenek. Két alfejezeti cím utal erre: 1. *Nem reális korábbi elképzelések, koncepciók – ami nem kell Veszprémnek.* 2. *Városstratégiánk alapvető elemei, céljai – ami szükséges a városnak.* E kettő dichotómiája feloldása volt a legnagyobb tanácselnöki feladata, amelyet sikeresen teljesített. Ennek eredményei *A városstratégia megvalósításának eredményei, tapasztalatai* című fejezetben olvashatók.

Természetesen városunk lakóit elsősorban a családi és egyéni sorsuk, valamint a munkahelyi körülményeik érdekelték és értékelték. S, hogy ezeket nem csak jónak, hanem példaértékűnek is tartották, az 1986-os helyhatósági (tanácsi) választások mutatták meg, amikor a város választópolgárai olyan testületet szavaztak meg, amellyel közvetlenül arra utaltak: ismét Maróti Rezső legyen a tanácselnök.

⁴ Például leállította a Kossuth utca régi épületei „dózerolását”, megmentette a bal oldali házakat, amelyek ma a városkép jelentős elemeit alkotják. Fontosnak tartotta a vár épületei eredeti stílusuk szerinti rekonstrukcióját, az egyházi épületek helyreállítását, a parkok számának növelését.

⁵ Az intenzív lakosságbetelepülés során nem csak a lakásállomány növelését oldották meg, hanem a gyermekek iskoláztatását is új tanintézmények, óvodák létesítésével, bővítésével. (Lásd az ebben a számban is közölt, a Vetési Albert Gimnázium létrehozásáról szóló írását. – Földesi)

⁶ Ekkor váltak intenzívvé, nem formálissá a tanács-, a végrehajtó bizottsági tagok és a tanács vezetői lakossági fórumai, a fogadóórák.

⁷ Az idézetek helye: MARÓTI 2013. 177.

Az elismerések nem csak a közös munkában részt vetteknek szólnak, hanem annak az egyszemélyi teljesítménynek is, amelyet Maróti Rezső munkája eredményezett. A mérnöki gondolkodásmódjával rendszerszerűen megtervezett városfejlesztési stratégia, bár kollektív munka volt, azonban kitűnik belőle az a hosszútávra szóló tervezés, amely egy-egy polgármesteri cikluson túlmutatóan rögzíti, hogyan lehet és kell Veszprémből egy még jobb, még élhetőbb várost létrehozni.

Ennek alapjául a városszerkezet racionális átalakítását tekintette, amelynek a lényege az volt, hogy külön kell választani a lakóövezeteket, az iparterületeket, a szolgáltatócentrumokat, ennek megfelelően átszervezni a közúthálózatot (nagyobb áteresztő kapacitás létrehozásával együtt), a szűkebb belvárost gyalogos övezetté tenni, a rekonstrukciók ne csak értékteremtő, hanem értékőrző funkciójuk is legyenek. Vagyis, a lakosok és az itt dolgozó nem veszprémiek számára is meg kell teremteni azt a komfortérzetet, amely elfogadottá teheti ezt a nagy történelmi múltú, de ugyanakkor a kor követelményeinek megfelelően, nagy változásokon átmenő várost: parkok, nagy zöldfelületek, sűrű kisbolt-hálózat a nagy multi cégek mellett, új sport- és kulturális színterek létrehozása, a közép- és középfokú oktatási intézmények képzései megújítása, profilváltása stb.

Maróti és az iparpolitikai munkatársainak a célja az volt, hogy a város gazdasági teljesítőképességét erőteljesen fokozni kell, mert a pénzügyi eredményeik lehetőséget adhatnak majd a nem gazdasági szektorok fejlesztésére is.

„Az új vállalkozások idetelepülését, az itt lévők bővítését azzal segítettük, hogy felmérésre és meghatározásra kerültek az ipari, kereskedelmi, szolgáltató és egyéb vállalkozások veszprémi beruházásainak megvalósítására alkalmas területek, telephelyek és objektumok. Ilyenek voltak: Házgyári úti VÁÉV telep, ÁFI csarnok, KÉV-METRO csarnok, Bakony Művek 2. telep csarnok, Komfort telep Fenyves utca, a külső útgyűrűk övezete létesítményei stb.”⁸

S ha napjainkban kevésbé is gondolunk már ezekre az évekre, azért tudnunk kell, hogy a mai város aligha lenne ilyen Maróti Rezső és munkatársai városrekonstrukciós, városfejlesztési törekvései nélkül. Volt egy, akkor korszerű, az új társadalmi körülményeknek, feladatoknak megfelelő stratégia, amelynek az eredményeire épülhetett rá a későbbi három évtized már több elemében megváltozott városfejlesztési irányja, mert a társadalomban nagy változások történtek 1989–1990 után. De ez már egy másik történet.

1990-ben, amikor az új helyi választással befejeződött Maróti Rezső polgármesterisége, itt, Veszprémben, szó szerint „partvonalra” került. 1991–1995 között a Kereskedelmi és Hitelbank siófoki fiókja igazgatója lett. 1996-tól azonban ismét Veszprémben dolgozhatott: 1999-ig a Területfejlesztési Tanács Veszprém megyei titkára, majd

⁸ MARÓTI 2013. 151.

1999-től két éven át a Székesfehérváron működő Közép-dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács szakértője lett. 2000-től kapott megbízást a Veszprémi Városfejlesztési és Befektetési Rt. elnöki teendői ellátására.⁹

Veszprém város önkormányzata képviselő-testülete Pro Meritis és Pro Urbe kitüntetéssel ismerte el alkotó és közéleti tevékenységét.

2021. szeptember 22-én hunyt el Budapesten. Veszprémben a város által a Vámosi úti temetőben a számára adományozott díszsírhelynél búcsúzott el tőle városunk több vezetője, különböző szervezetek képviselői, egykori munkatársai, és jelentős számban Veszprém polgárai.

⁹ Bizonyára kevesen tudják, hogy a munkája mellett széles körű művészeti, színházi, zenei és sportérdeklődése volt. Tagja volt a Veszprémi Irodalmi Színpadnak, és kerettagja az NB. I.-es labdarúgó-játékvezetői keretnek, a Veszprém Megyei Labdarúgó Játékvezetői Testületnek, elnöke a Veszprémi Táncegyüttes Alapítványnak.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

Közlési feltételek a VESZPRÉMI SZEMLE várostörténeti folyóiratban

1. A **Veszprémi Szemle** várostörténeti folyóirat lehetőséget kínál a szerzőknek Veszprém város történetéhez kapcsolódó kutatási eredményeiket bemutató írások megjelentetésére. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, helyesbítésére és – a közlési feltételeknek megfelelő – tipográfiai változtatására, amit a szerzővel lehetőség szerint egyeztet.

2. A tanulmányok terjedelme – lábjegyzetekkel, irodalmi hivatkozásokkal és szóközüekkel – legfeljebb 1 ív = 40 000 karakter (~ 20 A4-es gépelt oldal) lehet. Az ettől nagyobb terjedelmű írásokat, a szerzővel történt egyeztetés után, folytatásokban közöljük. Fényképek, ábrák, táblázatok hasznosak, azonban azok csökkentik a közölhető szöveg terjedelmét. A hírek, jegyzetek, recenziók, tudósítások terjedelme maximum 8 000 karakter legyen.

3. Szerzőinket arra kérjük, hogy a kéziratokat Word formátumban (kiterjesztés: doc, docx), A4-es lapméretben, másfeles sortávolsággal, Times New Roman 12 pontos betűvel – tipográfiai szerkesztés nélkül – készítsék el, beleértve a címet, alcímet is. Természetesen hagyományos módon, írógéppel és kézírással készített kéziratokat is elfogadunk, azokat a szerkesztőség gondozza. Fotókat, ábrákat a lap csak korlátozott számban tud közölni. Az előzőek szerinti illusztrációk szürke árnyalatban jelennek meg. Kivételt jelenthetnek az olyan jól értelmezhető színes illusztrációk, amelyek alkalmasak a borító 1–4 oldalakon történő megjelenítésre.

Az **illusztrációkat ne illessék be a szövegbe** (csak a helyüket jelöljék – az esetleges képaláírással együtt), azokat külön csatolva küldjék el jpg-, bmp- vagy tiff-formátumban (300 DPI felbontás). Az írásokhoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, melyben annak címe mellett tüntessék fel készítőjét, forrását, internetes hivatkozás esetén a letöltés idejét.

4. Szövegközi kiemeléseket (dőlt, aláhúzott, félkövér, kiskapitális) ne alkalmazzanak, a szerkesztés során ezeket átalakítjuk. A Veszprémi Szemle a közölt publikációkhoz lábjegyzeteket kapcsol. A szövegszerkesztő által automatikusan számozott lábjegyzetekbe értelmező, magyarázó, kiegészítő információkat írhatnak. Formai követelményektől – a szerző kifejezett kérésére – a szerkesztőség csak indokolt esetben tér el.

5. Az irodalmi hivatkozások teljes bibliográfiai adatai a szöveg végén (könyv, könyvrészlet, folyóirat, internetes hivatkozás) ábécérendben jelenjenek meg.¹ Különösen ügyeljenek a bibliográfiai adatoknak a lábjegyzetben és az irodalomjegyzékben való egyeztetésére! A Veszprémi Szemle publikációjánál a »Felhasznált irodalom« címet használja az irodalmi hivatkozások készítésénél. Kérjük szerzőinket, hogy kerüljék a felesleges, nem a publikációhoz kapcsolódó, valamint a szövegben nem idézett, hivatkozott irodalom felsorolását.

A hivatkozások formai követelményei

6. Könyv, monográfia:

SZERZŐ Neve (kiadás éve): *Cím*. Kiadó, Kiadás helye.

Ugyanazon szerző egy évben megjelent különböző tanulmányait azok címének ábécé sorrendje szerint, szóköz nélkül tett a, b, c, stb. betűkkel különböztetjük meg.

Pl.: MOLNÁR Jánosné (2019): *Mesélő házak*. Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, Veszprém.

Hivatkozás a lábjegyzetben zárójel nélkül: MOLNÁR 2019.

7. Könyvrészlet:

SZERZŐ neve (Kiadás éve): *Tanulmány címe*. In: Könyv SZERKESZTŐjének Neve (Szerk.): Könyv címe. Kiadó, Kiadás helye. Oldalszám: tól–ig.

Pl.: LICHTNECKERT András (1984): *Veszprém társadalma és önkormányzati testületei a XIX. század közepén*. In: MADARÁSZ Lajos (Szerk.): *Tanulmányok Veszprém megye múltjából*. Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém. 313–336. o.

Hivatkozás a lábjegyzetben zárójel nélkül: LICHTNECKERT 1984.

8. A napi- hetilapok cikkei, közleményei:

A lap címe, a vonatkozó lapszám kelte (éééé. hó. nap.). Szerző Neve (ha van): a cikk címe. oldalszámtól–oldalszámig.

Pl.: *Veszprémi Hírlap*, 1919. febr. 04. A városi képviselőtestületek átalakítása. 1–2. o. vagy *Veszprémi Hírlap*, 1919. jan. 12. Rupert Rezső: Kasper József. 1. o.

¹ *Hivatkozott művek*: csak azokat a műveket tartalmazza, amelyek szerepelnek a hivatkozásokban. *Felhasznált irodalom*: amelyeket a szerző felhasznált írása elkészítéséhez (a hivatkozott műveken túl is szerepelhetnek benne művek). *Bibliográfia*: a legátfogóbb kategória, az előző kettőn túl tartalmazhat olyan műveket is, amelyek csak tájékoztató, továbbvezető jelleggel kapcsolódnak a tanulmány témájához. *Ajánlott irodalom*: csak tájékoztató, orientáló jellegű irodalmat tartalmazó irodalomjegyzék. *Forrásművek*: a feldolgozott téma és a kutatás alapját képező eredeti írásművek. *Szakirodalom*: lásd hivatkozott művek, felhasznált irodalom, bibliográfia.

9. Folyóiratcikk:

SZERZŐ Neve (kiadás éve): Cím. *Folyóirat címe*, év/szám vagy évf. szám. oldalszámtól–oldalszámig.

Pl.: KRÚDY Gyula (1957): Veszprémi hangulat. *Veszprémi Szemle*, 1957/1. 36. o. Hivatkozás a lábjegyzetben zárójel nélkül: KRÚDY 1957.

10. Levéltári és egyéb kéziratos források esetében a közgyűjtemény nevére a lábjegyzetben ismét csak rövidítéssel hivatkozunk, amit a bibliográfiában kell feloldani. A lábjegyzetben adjuk meg az idézett irat pontos jelzetét.

Pl.: A bibliográfiában: Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Veszprém Megyei Levéltára (VeML), V.102.a. Veszprém város közönségének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek.

Lábjegyzetben: MNL VeML V.102.a. 1735., 1. kötet 154–156. o.

11. Internetes tartalom:

SZERZŐ Neve (megjelenés éve): Cím. Forrás: webcím (Letöltés ideje)

Pl.: BÓDY Zsombor (2020): A magyar társadalom az első világháború és Trianon után. Forrás: https://mersz.hu/hivatkozas/matud202006_f42751#matud202006_f42751 (Letöltés ideje: 2020. jún. 07.)

Hivatkozás a lábjegyzetben zárójel nélkül: BÓDY 2020.

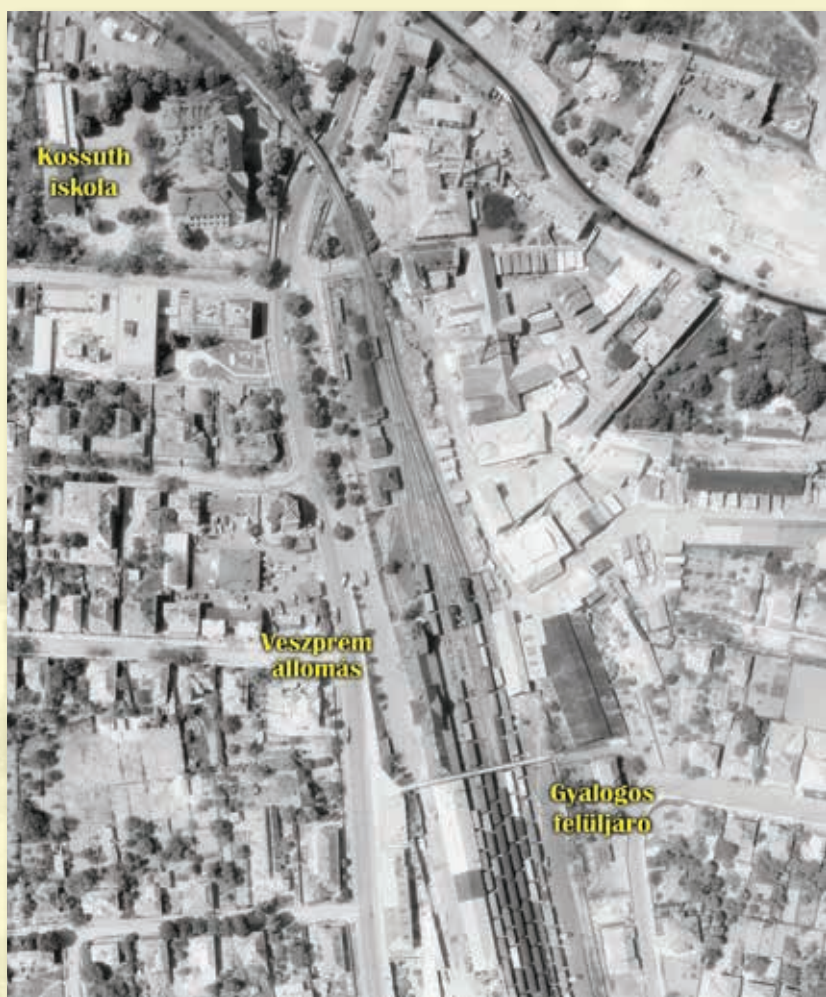
12. A kézirat legvégén kérjük megadni – laptöréssel külön lapon – a szerző(k) nevét, foglalkozását (beosztását) és ímél címét, ha utóbbi elérhetőségének közléséhez a közlemény nyomtatásban és interneten megjelenő formájában hozzájárul. A törvénynek való megfelelés érdekében tájékoztatjuk szerzőinket arról, hogy személyes adataikat (ímél címét, nevét) kizárólag elektronikus meghívók és az Alapítványt érintő hírek küldésére használjuk. A személyes adatokat bizalmasan kezeljük, és semmilyen harmadik féllel nem osztjuk meg!

13. A kéziratot a főszerkesztő ímél címére (*lásd: folyóirat impresszuma*) kérjük elküldeni. Annak megérkezéséről azonnal visszaigazolást küldünk. Természetesen kinyomtatott vagy gépelt kézirat átadására is lehetőség van.

14. A kéziratokat a Szerkesztőség gondozza. Lektorálás után vagy érdemi változtatás nélkül elfogadja azt, vagy korrekciót, átdolgozást kér, illetőleg – köszönettel és rövid indoklással – visszaküldi a szerzőnek.

15. Másodközlésre csak indokolt esetben kerülhet sor. Kérjük ezt az igényt és az indokot ímélben jelezzék. Erről a Szerkesztőség a szerzővel természetesen konzultál.

16. A betördelt kéziratot a szerkesztő ímélben visszaküldi a szerzőnek átnézésre és jóváhagyásra. Ha három napon belül nem kapunk észrevételt, a tördelt formát elfogadottnak tekintjük.

**Kossuth
iskola**

**Veszprem
allomas**

**Gyalogos
felüljáró**

